ماہوار

سُوھنی

معياري ادب پيش كندڙ

ماهوار

سُهڻي

مئي ۱۹۷۴ع

سال: ۵ نمبر: ۵

ايڊيٽر

طارق اشرف

پانهن ٻيلي

ارشاد حسين قاضي

قيمت: ۲-۵۰

آمريڪا ۾: هڪ ڊالر

سال لاءِ: ۲۵-۰۰

سهڻي پبلشرز

الهندو ڪچو،

حيدرآباد، سنڌ.

SOHNI PUBLISHERS

F/45--750,WEST KUTCHA

HYDERABAD, SIND.

ترتيب

پنهنجي طرفان....	—	۳
کهاڻيون		
عاشقن لاءِ سمجهاڻي	عبدالحليم بروهي	۹
ديسي سيڻ ڪجن	نجم عباسي	۱۳
ڏکن جو جزيرو	ايلزبيٿ والٽر	
	نصير اعجاز	۲۳
موهنيءَ جي دل جو داغ	نادر بيگ مرزا بئريسٽر	۸۱
شعر		
نظم	تنوير عباسي	۹۴
نظم	امداد حسيني	۹۵
نظم	انور	۹۷
نظم	ستار	۹۹
نظم	ملڪ نذير	۹۹
نظم	ادل سومرو	۱۰۰
نظم	محمد خان مخمور	۱۰۰
مضمون		
انگريزي ناول ۾ نوان رجحان	بشير موريائي	۱۰۲
تنقيد ۽ رايا		
پڙهندڙن جا خط	پڙهندڙن وٽان	۱۰۹

سچي حق واسطا قائم

طارق اشرف، سيد سليم شاهه جي پاران، سهڻي پرنٽرس، الهندي ڪچي، حيدرآباد سنڌ، مان ڇپرايو.

پنهنجي طرفان.....

هن مهيني سهڻي جي ايڊيٽر طارق اشرف
جي بي پي آر تحت گرفتاري جي ڪري
اسان ايڊيٽوريل ڊيڻ ڪان قاصر آهيون.

سنڌيءَ جي مشهور اديب ۽ ماهنامي "سهڻيءَ" جي ايڊيٽر طارق اشرف کي پاڪستان جي بچاءَ واري قانون (D.P.R) هيٺ گرفتار ڪيو ويو آهي. جناب طارق اشرف جي گرفتاريءَ تي احتجاج ڪندي سنڌيءَ جي اديبن، شاعرن، دانشورن ۽ صحافين طرفان هڪ اخباري بيان جاري ڪيو ويو، جيڪو سموربن نيوز ايجنسين ۽ اخبارن ڏانهن موڪليو ويو ۽ هڪ ڪاپي سنڌ جي وڏي وزير جناب غلام مصطفيٰ جتوئي ڏانهن پڻ موڪلي ويئي آهي هيٺ ان بيان جو پورو متن ۽ انهن اديبن، شاعرن، دانشورن ۽ صحافين جا نالا ڏيئي رهيا آهيون.

STATEMNET

We the following writers, poets, journalists and intellectuals of Sindhi are deeply grieved and shocked to learn the arrest of a prominent sindhi writer and Editor Monthly 'Sohni' sindhi, Mr. Tariq Ashraf and the treatment metedout by him while in the detention. We strongly condemn the detention of Mr. Tariq Ashraf under the Defence of Pakistan Rules.

We, Sindhi patroitic writers and intellectuals have bore the brunt of all the oppression, that has been a lot of masses of the entire country in general and Sind in particular. He has played, by no means, an insignificant role in the vallant and victorious democratic struggle of the people against the previous dictatorships. The people of Sind had every right to expect that those who were entrusted with power, would rectify the wrongs of the past and usher in a new era of democracy for the people and their patriotic intelligencia. The present action comes as rude shock to all these just hopes and aspirations.

We call upon the government immediately to withdraw all the cases filed against M/s. Tariq Ashraf. Sardar Ali shah, Abdul Ghafoor Memon, Rasool Bux Palejo, Ibrahim Munshi, Ghulam Abbas Bambhro, and all other Sindhi writers, Editors, Printers and Publishers and refrain from harrassing them in future:

۱- پير حسام‌الدين راشدي
۲- مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي
۳- ڊاڪٽر خواجه‌غلام‌علي الانا
۴- شيخ علي احمد
۵- نورالدين سرڪي
۶- ڊاڪٽر نجم عباسي
۷- سروپ چندر شاد
۸- غلام رباني
۹- بردو سنڌي
۱۰- زيب پٹي
۱۱- تاج بلوچ
۱۲- ايار قادري
۱۳- يوسف شاهين
۱۴- ناصر مورائي
۱۵- شمشيرالحيدري
۱۶- ولي رام ولپ
۱۷- منظور نقوي
۱۸- گل محمد ڪنري
۱۹- منير احمد چانڊيو
۲۰- انور پيرزادو
۲۱- دستگير پٹي
۲۲- اسلم آزاد
۲۳- استاد بخاري
۲۴- قاضي خادم
۲۵- مقبول پٹي
۲۶- غلام نبي مغل
۲۷- جي - ايم - مغل
۲۸- قمر شهباز
۲۹- ظهور انصاري
۳۰- خان محمد پنهور
۳۱- حسين شاهه راشدي
۳۲- قربان جعفري
۳۳- هدايت بلوچ
۳۴- ڪبهر شوڪت
۳۵- ستار پيرزادو
۳۶- پناهه جگر سنڌي

٣٧- قبول ابڙو
٣٨- عطا محمد حامي
٣٩- خاڪي جويو
٤٠- اسدالله کيڙو
٤١- چنا شبير ناز
٤٢- اڪرام حسين قاضي
٤٣- نصير اعجاز
٤٤- عبدالقادر نظاماڻي
٤٥- امتياز حسين قاضي
٤٦- قاضي قمر

معذرت

هن پرچي جي ايڊيٽنگ جو ڪم اڄان محترم طارق اشرف هٿ ۾ ئي مس ڪنيو هو، جو کيس پاڪستان جي بچاءَ واري قانون (D.P.R) هيٺ گرفتار ڪيو ويو. جيڪڏهن اسان کان هن پرچي ۾ ڪي ڪوتاهيون ٿيون هجن تہ نظرانداز ڪيون وڃن.

هن دفعي اسان سياسي انٽرويو ڪن اڻ ڏر سببن جي ڪري نہ ڏيئي سگهيا آهيون جنهن لاءِ اسان پنهنجن پڙهندڙن کان معذرت خواهہ آهيون. اُميد آهي تہ ايندڙ مهيني کان اِهو سلسلو وري جاري رهندو.

عاشقن لاء سمجھاڻي

ديسي سيڊ ڪجن

ڏکن جو جزيرو (ترجمو)

موهني ۽ جي دل جو داغ (آکاڻو ادب)

کھاڻيون

عبدالحيم بروهي

نجم عباسي

ايلزبيٿ والٽر

نصير اعجاز

نادر بيگ مرزا ٻڌريسٽر

سنڌيءَ جي برڪ ليکڪ

الطاف شيخ

جي نون سفرنامن جو نئون مجموعو

وايون وڃارن جون....

شايع ٿي ويو

- هانگ ڪانگ جي پراسرار راتين جا رنگين داستان
- پوڙهين جوانين جون رنگين ڪهاڻيون
- هانگ ڪانگ ۾ سنڌي ثقافت
- هانگ ڪانگ ايشيا ۾ انگريزن جي آخري ڪالوني

الطاف شيخ جي پهرين سفرنامن کان وڌيڪ دلچسپ ۽ وٽندڙ
۽ سوَ کان مٿي صفحا چئن رنگن ۾ تمام سهڻو ٽائيٽل.

قيمت: ۵ رپيا، آڇي ڪاپي: ۱۰ رپيا

گهرائڻ لاءِ لکو:

محمد عبدالڪريم
نيوز پيپر ايجنٽ
۴- گهٽي ڀڪو قلعو
حيدرآباد، سنڌ

سهڻي پبليڪيشن
الهندو ڪچو
حيدرآباد، سنڌ

حليم بروهي

عاشقن لاءِ سمجھاڻي

افواھ آھي تہ عشق ٿي ويندو آھي ، ڪجھ ڪونھي. اھو غلط ۽ بي بنياد افواھ شرپسند عناصرن فقط اوھانکي ڪامپليشن کان ٻاھر رکڻ لاءِ ھلايو آھي. عشق کو نزلو زڪام آھي جو ويڻي ويڻي پاڻيھي ٿي ويندو ؟ عشق کو ريڊيو پاڪستان آھي جو پاڻيھي پاڻ وڃڻ لڳندو؟

چڱي طرح نوٽ ڪري ڇڏيو تہ عشق ڪجھ آھي، فقط ڪجھ آھي، ۽ ضرور ڪجھ آھي. پاڻيھي ٿي ويندو واري آسري تي ويھڻ وارن کي اسان صلاح ڏيندا سين تہ وڃي ريڊيو چارين. جن ۾ ھمٿ آھي ، سي عشق ڪندا آھن، پاڻيھي ٿي ويندو جي آسري تي نہ ويھندا آھن. اسان ھت ھڪ ٻاھکو استعمال ڪرڻ چاھيون ٿا ـــ ھمت مردان، مدد خدا. بس.

عشق ڪرڻ کان اڳ فيصلو ڪجي تہ فقط عشق ٿي ڪرڻو آھي، يا عشق کانپوءِ محبوبہ سان شادي بہ ڪرڻي آھي. جيڪڏھن ارادو محبوبہ سان شادي بہ ڪرڻ جو آھي، تہ پوءِ مائٽن کي چئجي تہ وڃي پاڻ عشق ڪن، ڇو تہ اوھانجي شادي فقط اتي ٿيندي جتي اوھانجا مائٽ چاھيندا، ۽ نہ اتي جتي اوھان پاڻ چاھيندا.

ڪا بہ عورت محبوبہ جو ڪم ڏيئي سگھي ٿي. فقط ٻن ڳالھين جو ڏيان رکڻ ضروري آھي. ھڪڙو تہ اھا عورت سچ پچ عورت ھجي، ۽ ٻيو تہ ھو ڏاري ھجي. پنھنجن ۾ عشق ڪرڻ تہ ڏھو ، پنھنجن ۾ تہ نڪاح ڪرڻ بہ اسانکي سمجھ ۾ نٿو اچي. چڱي طرح خاطري ڪرڻ گھرجي تہ جنھن عورت سان اوھان عشق ڪري رھيا آھيو سا سچ پچ عورت آھي. اسان وٽ ھڪڙو اھڙو مثال موجود آھي جيڪو ان ڏينھن دل ٽٽڻ سبب گذاري ويو

جنهن ڏينهن هنکي خبر پئي ته جنهنکي هُو عورت سمجهي سالن جا سال پيار ڪندو رهيو هو، سا عورت حقيقت ۾ عورت نه هئي، الائجي ڇا هئي. شايد جن هئي. سچي ڳالهه اِها آهي ته اسانکي خبر ڪانهي ته ڇا هئي. جنن پوتن تي اجائي تهمت هٽڻ ٺيڪ ڪونهي. اسانکي فقط ٽورو شڪ هو ته شايد جن هئي. پر خير، اسان جنن کان معافي ٿا گهرون. ايترو اسان ضرور چونداسين ته اسانکي جنن ۽ عورتن ۾ تمام گهٽ تفاوت نظر آيو آهي، ۽ اهو تفاوت به اسان اڃا ڏٺو ڪونهي. (هاڻ جن تمام گهٽو ڪاوڙجي ويا هوندا، ۽ هاڻ معافي گهرڻ اجايو آهي).

الائجي ڪهڙن سماج دشمن شرپسند عناصرن بزارن ۾ هوڪو ڏياريو آهي ته محبوبه هروپرو سهڻي هجي. اسان قسم کڻڻ لاءِ تيار آهيون ته محبوبه جو سهڻي هجڻ هرگز هرگز ضروري ڪونهي. جيڪڏهن محبوبه سهڻي هوندي، ته اوهان لاءِ مٺي جو سور ثابت ٿيندي. هر وقت اوهانکي کٽڪو رهندو ته هاڻ وڃي، هاڻ وڃي، ۽ پوءِ هڪڙي ڏينهن سچ پچ هلي ويندي آهي. پوءِ کڻي اوهان سان کهڙا به ۽ کيترا به قسم ڪنيا هجنس. هونئن اها گالهه ڪامن سينس جي به آهي ته محبوبه جيڪڏهن سهڻي هوندي، ته پين کي به وٺندي، ۽ اوهان ـــ جهڙا ساڙ سڙيل اوهان آهيو ـــ اهو برداشت نه ڪري سگهندا ته اوهانجي محبوبه کي ڪو ٻيو به پسند ڪري. صاف ظاهر آهي ته اوهان اندر ئي اندر پچي سڙي، هڪڙي ڏينهن آها راهه رباني وڃي ويندا، جنهنجو سنڌي ادبي بورڊ واري رباني سان ڪوبه تعلق ڪونهي. اسان پاڻ عشق جي معاملي ۾ بدصورت محبوبه جا حامي آهيون. محبوبه جو بدصورت هجڻ ئي سندس پاڪيزگي، پاڪدامني، ۽ سيرت سچائي جي پهرين ۽ آخري علامت آهي. جيڪڏهن اها ضمانت به نه ٻيٽي، ته پوءِ اسان پي ڪاهه ضمانت ڏيڻ کان لاچار آهيون. (دراصل اڇڪلهه بدصورت محبوبائون تمام گهڻي ڦٽانڊ ۾ آهن ـــ الائجي ڇو ـــ جيتوڻيڪ اسان پهنجو وات ڪافي جهليو آهي. بس فقط اِهو هڪڙو ليڪ اسان شايع ڪري

رهيا آهيون، ۽ سو به پنهنجن کن خاص دوستن لاءِ). تنهنڪري اها ضد ـــ ته محبوبه هروپرو سهڻي هجي ـــ اجايو ۽ نقصانڪار ڪيٽو آهي، ۽ هڪڙي اهڙي ئي ڪيتي ڪنهن زماني ۾ اسانجو سر رلايو هو. اوهان ڏاها ٿيو، ۽ ضد نان لهي وڃو.

هاڻي پاڻ ٻهرين سمري ناهيون ته چا چا پڙهي آيا آهيون، ۽ پوءِ اڳتي وڌون.

هڪڙو ته محبوبه جو عورت هجڻ ضروري آهي ته جيئن ائين نه ٿئي جو پوءِ جين ثابت ٿئي، ٻيو ته محبوبه جو ڏاڙهي هجڻ ضروري آهي جو پنهنجن ۾ ته نڪاح به اسانکي سمجهه ۾ ٿئو اچي، ۽ ٽيون ته محبوبه جو سهڻي هجڻ ضروري ڪونهي جو اِهو اسانجو ذاتي تجربو به آهي. اِها ئي سمري. هاڻي ڪَوَت.

مٿي ڏنل اصولن تي عمل ڪري ڪا محبوبه هٿ ڪرڻ کانپوءِ اوهان عاشق ٿي ويا. هاڻ اوهان عاشق آهيو، ۽ دنيا جي ڪابه طاقت (سواءِ محبوبه جي پيءُ جي) اوهانکي عشق ڪرڻ کان روڪي نٿي سگهي. هاڻ اسان به اوهانکي عاشق سڏيندا سين.

ذري ذري گهاهه تي عاشق جا ڪن گاڙها ٿي ويندا آهن، ۽ نتيجو هي نڪرندو آهي ته محبوبه، عاشق جي ڪنن کي ڪڏهن ٻئرامیٹر ته ڪڏهن ٽرمامیٹر سمجهه لڳندي آهي. تنهنڪري عاشق کي گهرجي ته پنهنجن ڪنن کي ڪنٽرول ۾ رکي. ڪَنَ وڌائي چڏڻ جهڙي ته ٻي گهاهه ٿي کانهي. محبوبه سان ملاقات وقت ڏسجي ته اکيون ۽ نڪ چگيءَ طرح صاف آهن. (پنهنجو نڪ ۽ اکيون. محبوبه پنهنجو نڪ ۽ اکيون پاڻ صفا ڪري ايندي آهي. بلڪ هُو ته پائوڈر ۽ ڪريم به لڳائي ايندي آهي). جيڪڏهن محبوبه خلاءِ ۾ گهورڻ لڳي، ته عاشق کي سمجهي وڃڻ گهرجي ته محبوبه جون نظرون عاشق جي ڪنن ۾ جميل مٿيءَ تي آهن. اِهو اشاروئي ڪافي آهي. صاف ظاهر آهي ته عاشق کي پنهنجا ڪَنَ صاف ڪري اڇڻ گهرجن. ڪَنَ وڌائي چڏڻ جهڙي ته ٻي گهاهه ئي کانهي.

چٽ تي بيٺل محبوبہ سان اکيون چار ڪرڻ لاءِ نظرون مٽي ڪرڻ کان اڳ سامهون ڏسجي ٿو ڪير ٻيو اچي. محبوبہ جي گهر وٽ جيڪو ڏاڙهي وارو شخص بيٺو آهي، سو محبوبہ جو چاچو آهي. محبوبہ جي گهر جي سامهون جيڪو سوٽبد بوٽبد جوان ٽٽيل کي ٽيڪ ڏيو بيٺو آهي، تنهن کان ٻ پري رهجي، چو ته هُو ٻ محبوبہ جو عاشق آهي. آهو ڏاڙهي وارو شخص جيڪو محبوبہ جي در وٽ بيٺو آهي، ۽ جنهن لاءِ اسان اوهانکي چيو ته هيءُ محبوبہ جو چاچو آهي، سو دراصل فقط هڪ عام پينوُ فقير آهي. اسان فقط اوهانکي ڊيڄارڻ لاءِ گشو هنيو ته محبوبہ جو چاچو آهي. ڏسو ننا ته هٿ ۾ ويٺو اٿس؟

جنس جي موضوع تي سنڌيءَ ۾ پهريون ڪتاب

شاديءَ جا ڪجهہ

وڏيڪ سڌاري ۽ واڌاري سان ٻيو ايڊيشن شايع ٿي ويو.

گهرائيو لاءِ لکو:

محمد عبدالڪريم
نيوز پيپر ايجنٽ
۴- گهٽي ٻڪو قلعو،
حيدرآباد، سنڌ

جواڻ جماڻ پبليڪيشنز
الهندو ڪچو، حيدرآباد، سنڌ

نجم عباسي

ديسي سيڙ ڪجن

(۱)

گهران اهو ڀانو ٻنائي نڪتي ته وڃان ٿي رهجانا وٽ. پر سندس هيءَ ساهيڙي پنهنجي گهر ۾ ڪونه هئي. ان ڪري هنڪي پنهنجو پروگرام ٻڌائي ڪونه سگهي.

جهڙالو ڏينهن هو. ٻئي نهارڻ سان، جدا جدا رسيلن رنگن وارا ڪڪر، تجريدي آرٽ جي شڪلين جهڙا پئي لڳا. سج بادلن جي برقعي ۾ هو، ان ڪري خاڪي خاڪي ۽ نيٺ ئار سوجهرو هو. هوا ڏاڍي وٽندڙ پئي لڳي.

چنبسر سانوڻ پسي، سڄڻ کي ساريو. هو سوچي رهيو هو اڄ پيار ڪرڻ جهڙو ڏينهن آهي، پرينءَ سان ملڻ جهڙو ڏينهن آهي، قرب جون ڪچهريون ڪرڻ جهڙو ڏينهن آهي، سڄڻ سان هٿ هٿ ۾ ڏئي فضائن ۾ اڏامڻ جهڙو ڏينهن آهي، سڪ جا ساز چورڻ جهڙو ڏينهن آهي، نينهن جا نغما گهائڻ جهڙو ڏينهن آهي، دل جون تارون ڇهڻ جهڙو ڏينهن آهي.

هنڌي من جي مراد پوري ٿي.

سهسين ٿيا سارنگ، جاني آيو جُوءِ ۾،
جاني آيو جُوءِ ۾، ٿيو قلب قرار

نگهت هن وٽ پهچي وئي، جڏ سڄي دنيا هن وٽ پهچي وئي. هنڌي گهر جي چمن ۾ بهار اچي ويو. هنڌي جيون جي برپٽ ۾ ٻيگهه ملهار ٿي ويو.

چنبسر ڪلارڪ هو. هنڪي ڪالونيءَ ۾ ڪوارٽر ملهيل هو. هي ڪوارٽر مٽين ماڙيءَ تي هو. هو چڙو چاڏ هو ۽ اڪيلو رهندو هو.

ٻئي ڇٽا، گهر جي پڌر ۾، ڪٽ تي، ڪڪرن جي ڇانو

۾ ليٽي پيا.

جھڙ هو. پر ترت مينهن پوڻ جو انديشو ڪونہ ٿي ڏنو. هاڻي اوچتو ئي اوچتو ڪر ڪاڻا ٿيڻ لڳا، گجگوڙيون گونجيون، وڇون چمڪيون، بوندون پيون، ڦڙا ڪريا، ۽ پلر جي پالوٽ ٿيڻ لڳي.

نگهت کي گهر مان نڪرڻ وقت، يا ريحانا جي گهر پهچڻ تي، برسات پوڻ جو وهم گمان بہ ڪونہ هو.

هو ڪٽ ڪٽي ورانڊي ۾ آيا.

نگهت، چنيسر جي هنج ۾ ليٽي پٽي، ۽ پيار پريون ڳالهيون ڪندي، بارش پوڻ جو نرمل نظارو بہ ڏسندا رهيا.

هو پنهنجي دنيا ۾ هٿا. هو پنهنجي جنت ۾ هٿا. پيار جون وڇون هيون. پيار جو وسڪارو هو. پيار جو سارنگ هو. پيار جو ميگهہ ملهاو هو. پيار جا بادل هٿا. پيار جي ٽر ٽر هئي. پيار جون ڦينگون هيون. پيار جا ڦڙا هٿا.

چنيسر موج ۾ اچي ويو. هنجي دل جا ساز، سارنگيون ۽ سرندا وڄڻ لڳا. هو پنهنجا ادما ظاهر ڪرڻ لاءِ زور سان گائڻ لڳو.

"اڄ پڻ اتر پار ڏي، ڪاراڪڪر ڪيس،
وڇون وسڻ آئيون، ڪري لعل لبس،
پر ين جي پرديس، مونکي مينهن ميڙيا.

اگهڙ تازي، بهر ڪنديون، پکاپٽ سُنهن،
سرهي سيج، پاسي پرين، مَرُ پيامينهن وسن،
اسان ۽ پرين، شال هُو نَ برابر ڏينهڙا."

پر هنجي پرين ۽ گي سولي سنڌي بہ سمجهہ ۾ ڪونہ ايندي هئي، سو لطيف سائين ۽ جي هولي ڪٽان سمجهہ ۾ ايندس!

نگهت پڇيو، "ان گيت جو مطلب ڇا؟"

چنيسر کي ڇڻ ڪنهن چنبو هڻي ڪيڏو. سندس شوق ۽ امنگ، نراسائي ۽ نااميدي ۽ ۾ بدلجي ويا. هنجي طبيعت خراب ٿي

ويئي. هنن گيتن، هنن بيتن، هنن نغمن کي تہ اصل ٻوليءَ ۾ اصل صورت ۾ سمجهبو آهي، محسوس ڪبو آهي. ان جو ڪو مطلب سمجهائي سگهبو آهي ڇا؟

هي هنجي پيار جو صدمو هو.

(۲)

مينهن ساندهہ ۾ ڪلاڪ پوندو رهيو. ٽورو جهڪو ٽيو تہ نگهت جي ماءُ، پنهنجي پٽ کي موڪليو تہ وڃي ڀيڻ کي، ريحانا جي گهران وٺي اچي.

باهر ٻُڌيي تي، جيڪو ماڻهو آيو، ان چيو، "نگهت تہ هتي ڪانهي."

"ڇ ريحانا؟"

"اها تہ اندر ويئي آهي."

ريحانا کي وچ جي خبر نہ هئي، نہ تہ هوءَ کو بهانو بنائي، ساهيڑيءَ جو بچاءُ ڪري ها. هي ٻئي ساهيڑيون، هڪ ٻئي جون رازدار هيون، ۽ هڪ ٻئي جو ڏِڪَ بنيون هيون.

هن پيري ملڻ ۾ ڏاڍي وٽي ڦٽجي وئي هئي. هفتو گذريو، ڏهہ ڏينهن گذريا، پندرهن ڏينهن گذريا. پر نگهت، چنبسر سان ملڻ نہ آئي، نہ نياپو ڪرائين، نہ خط لکيائين. اڳي تہ ڪڏهن ائين ڪونہ ٿيو هو. هفتي ۾ گهٽو ڪري ٻہ، تہ نہ ٻہ گهٽ ۾ گهٽ هڪ گڏجاڻي تہ ٿي ويندي هئي.

هو فڪر مند ٿي ويو. هنکي چنتا ويڑهي وئي. هنکي انديشا جاڳيا. وڇوڙي جي بي آرامي تنهن کانسواءِ، دل جي تانگهہ ان کان الڳ.

ٻوءِ هو پاڻ، پنهنجي پرينءَ ڏانهن خط لکڻ ويٺو.

جڏهن هي سٽ لکيائين "... توکي ڏسڻ لاءِ درَ ۾ ديد کپايو ويٺو آهيان ۽ تنهنجي اچڻ لاءِ ڏينهن رات ٻيو دعائون گهران." نڊهن هنجي دل تي لطيف سائينءَ جو هي شعر تري آيو:

الله اچن اوء، جن آئي من سرهو ٿئي،
پسان مان پر ڪنهين، جتن سندي جُوءِ،
گولي ٿيان گل بوءِ، جي سڃاڻان سات ڏٽي.

اهو بيت خط ۾ لکڻ تي هنجي ڏاڍي تمنا ٿي، پر اهو سوچي، هنکي دلي چوٽ رسي، ته جنهن لاءِ لکان ٿو، سا ته سمجهندي ڪانه

هو خط اردوءَ ۾ لکي رهيو هو، هن سان گفتگو به اردوءَ ۾ ڪرڻي پوندي هئس حالانڪ ان زبان ۾، هو پنهنجا جذبا پوريءَ طرح پڌرا ڪري ڪونه سگهندو هو.

وري جڏهن هي لکيائين ـ 'اڄ به اهڙو ئي ڏينهن آهي، جهڙو ان دفعي هو، جڏهن گذريل دفعي، تو منهنجي اڳڻ تي پيار جا پنر پريا هٿا.' تڏهن، ان جي پٺيان، هي بيت لکڻ تي هنجي قلم بيتاب ٿيو:

اڄ پــڻ اکڙين پرين پنهنجا ســاريا،
ڳلن تان ڳوڙهن جون بندون بس نه ڪن،
سندي سڪ پرين، لوڪ ڏٺي نه لهي.

پروري ساڳي مجبوري، ساڳي مايوسي، ۽ هنکي قلم روڪڻو پيو. دل جي دل ۾ رهجي وئي.

هن سوچيو ته پنهنجي پرينءَ سان پنهنجي دل جا جذبا مڪمل طرح، روانيءَ سان، موزون مٺڻن، پيارن ۽ سهڻن لفظن ۾ ظاهر ڪرڻ ۾ ڪيڏي نه لذت ايندي، ڪيڏو نه سواد ايندو، ڪيتري نه طبيعت خوش ٿيندي، ۽ اهڙو دل جي جذبن جو اظهار فقط پنهنجي هوليءَ ۾ ڪري سگهجي ٿو، پنهنجي مادري هوليءَ ۾. ڏاري هوليءَ ۾ اهڙي پڌرائي ڪرڻ سان، ماڻهوءَ کي پوري تسلي محسوس نٿي ٿئي، جڏ ته اڇا دل ۾ ڪجهه رهيل آهي، جڏ ته پوري طرح اظهار ڪرڻ لاءِ لفظ نه ٿا لڀن، موزون لفظ نه ٿا لڀن، سهڻا لفظ نه ٿا لڀن.

(٣)

آفيس ويندي، واٽ تي، وڏي پوسٽ آفيس ۾ شهر جو شهر

۾ ٽپال واري ڏي۾، پنهنجي محبوبڙيءَ ڏي لکيل لفافو، وجهندو ويو.

ٽپهريءَ جو گهر ۾ گهڙندي، پٽ تي پيل لفافو ڏسي، هنجي اميدن جا ڏيا روشن ٿي ويا. هن پنهنجي پرينءَ جا اکر سڃاتا. ڏکندڙ دل، ڏکندڙ هٿن ۾ ڏکندڙ آڱرين سان لفافو کوليائين. نگهت ڪافي ڏگهو خط لکيو هوس. هو به چاهيندو هو ته هوءَ هنکي ڏگها ڏگها خط لکي. هو هنجا خط ور ور ڪري، الائي ڪيترا ڀيرا پڙهندو هو، تڏهن به ڏاپندو ڪونه هو. هي خط، نگهت ڪراچيءَ مان لکيو هو.

هن خط ۾ پيار جي پچار ۽ الفت جي اظهار کانسواءِ، اهو به تفصيل سان لکيو هٿائين ته گذريل گڏجاڻيءَ کانپوءِ، گهر ۾ هن سان ڇا وهيو واپريو.

ان ڏينهن، برسات بند ٿيڻ تي، هوءَ چنيسر وٽان موڻي ته گهر ۾ ماءُ کي پنهنجو منتظر ڏٺائين.

"ڪٿي هنئينءَ؟" ماءُ دريافت ڪيو.

"اما، ريحانه وٽ هئيس ڀيو ڪٿي هئيس." هنجي آواز ۾ ڪنبڻي هئي. هوءَ اڪيون ملائڻ کان لهرائي رهي هئي.

"ريحانه جي گهر پاڻي ويو هو. هنن چيو ته هتي کانهي."

هوءَ گهبرائجي وئي. هنجي منهن جو رنگ هڏبو ٿي ويو.

"اما.... اما.... ان وقت ريحانه گهر ۾ ڪونه هئي، انڪري مان پي ساهيڙيءَ وٽ هلي ويس. پوءِ اوچتو مينهن پٽجي ويو. ان ڪري اتي رڪجي پيس."

"ڪهڙي ساهيڙي؟ مان به ته ڄڃان."

"اما، تون هنکي ڪونه سڃاڻين."

ماءُ سياڻي هئي. گهٽو ڪجهه سڃاڻي وئي. "اڳتي ايترو وقت ٻاهر نه رهندي ڪر. هن دفعي مان ڇڏين ڪي ڪونه ٻي ڀڃايان. وري ائين ٿيو ته هنکي ڀڃائيندس، ۽ هو تنهنجي ڪَلَ لاهي ڇڏيندو. ها، اڄ ڪانپوءِ ڪڏهن به گهر مان اڪيلي نه نڪرجانءِ. يا مان تو سان گڏ هلندس يا تنهنجي پٽ يا ڀاءُ."

شايد ماڻس هنکي ڪجهه وقت شهر کان پري موڪلڻ مناسب سمجهيو. ان ڪري، ڪنهن ٻهاڻي سان، چوٽين ڏينهن ئي ڪراچيءَ

موڪلي ڇڏيائينس. اتي پنهنجي ماسيءَ وٽ وڃي ٽڪي.

چنبسر کي لکيو هٿائين ته: هو به ٻي ڏينهن موڪل ونڊي، ڪراچيءَ هليو اچي. اتي هن تي ڪي خاص پابنديون ڪونه آهن. ڪراچي وڏو شهر آهي، جتي هو آزاديءَ سان گهمي ڦري ۽ سگهندا. هنکي پار پتا ملڻ جو وقت ۽ هنڌ ٻ لکيو هٿائين.

پرينءَ سان سگهو ٿي ملاقات ٿيڻ جي امکان تي هو ٽيڙي ٻيو. هو خط پڙهندي ٿي، ڪراچي وڃڻ جو پروگرام ٺاهڻ لڳو.

هاڻي وري ٻي پريشاني ٿيس ته سندس نگهت ڏانهن لکيل خط نه چلم ٻاري. نگهت جو چوڻ هو ته جنهن وقت ٽپالي سندن گهر ايندو آهي، ان وقت هنجو پيءُ ڏنڊي پٽيان هوندو آهي، ٻاءُ ٻنهرون اسکول ۾ هوندا آهن، ۽ سندس ماءُ اڻ پڙهيل آهي. انڪري خط هنکي ماندا هٿا. اها به خبرداري ورتي ويندي هئي، جو چنبسر خط ۾ نه پنهنجو نالو لکندو هو ۽ نه نگهت جو.

ان هوندي به هنکي ويچار ٿي ٻيو ته سندس خط، نگهت لاءِ کا نئين مصيبت نه کڙي ڪري.

هو موڪل ونڊي، ڪراچيءَ پهتو. نگهت کي وڃي ڳولي لڌائين. هنجو هڪڙو سنگتي، اتي اڪيلو رهندو هو. هنجي گهر ۾ به ماندا ٻ رهائيون ڪندا هٿا، ۽ هونءَ ته جهل پل ڪاڪ هئي. سئنما، هوٽلون، باغ باغيچا، سمنڊ جو ڪارو.... چنبسر کي محسوس ٿيندو هو جڏ ته هو ڪو خوشنما خواب ڏسي رهيو آهي.

هڪ ڏينهن نگهت، هنکي هڪڙي ڳاءِ ڏيندي چيو، "منهنجي طرفان هي معمولي تحفو. دل ته ڪا قيمتي چيز ڏيڻ ٿي چاهي، پر اسانجي مالي حالت جي خبر اٿئي."

چنبسر يڪدم چيو:

"پريان سندي پار جي، مڙيائي مٺائي،
ڪانهي ڪڙائي، چکين جي چيٽ ڪري."

"يعني؟" نگهت دريافت ڪيو.

چنبسر جي خوشي ڪافور ٿي وئي. هنکي وري چوٽ لڳي.

هنجو منهن ملول ٿي ويو. چيائين، "انجو مطلب تنهنجي هوليءَ ۽ ادا ٿي نه ٿو سگهي."

(۴)

ڪراچيءَ ۾ هننجي هوئين گذجاڻي آهي. اڄ چنيسر واپس وڃڻو آهي.

هو هنڪي 'مڙڻ' چئي، مخاطب ٿيڻ چاهي ٿو. پر انجو اردوءَ ۾ بدل چوڻو پويس ٿو. "منهنجي جان. واپس جلدي وڙڻ جي ڪجان. تيسين خط لکندي رهجانءِ."

"تون ٿي چئو ته تو خط گهڻا لکيا آهن يا مون؟"

"تو کي مون ڏانهن خط لکڻ ۾ وڌيڪ آساني آهي. مان تو ڏي ايتري آزاديءَ سان لکي نه ٿو سگهان."

"اهو ٿي ته مان چوان ٿي ته تون چوين نه چوين، مان خط لکڻ کان پاڻکي ڪيئن ٿي روڪي سگهان. وقتي ته ائين محسوس ٿيندو آهي ته جي تو کي خط لکي دل جو بار هلڪو نه ڪندس ته ڏوڻي مرندس، ڦاڻي مرندس."

"تو کي هڪ دلچسپ گالهه ٻڌايان ٿو. لفافو اکثر ٽڪ سان بند ڪيو ويندو آهي. پر تو ڏانهن خط موڪلڻ وقت، مونکي خيال ايندو آهي ته پنهنجي محبوب ڏي خط کي ٽڪ ڪيئن لڳايان. ان ڪري پاڻيءَ سان آلو ڪري، بند ڪندو آهيان."

"اڙي...."

"چو، چو، چا آهي؟"

"مان وري سمجهندي آهيان ته تو وٽان آيل لفافي تي تنهنجي 'لعاب' لڳل آهي. ان ڪري لفافو رواجي طرح کولڻ واري هنڌان نه کوليندي آهيان، پر پاسي کان ڦاڙي کوليندي آهيان. مان نه رڳو تنهنجا خط رکندي ويندي آهيان، پر تو وارا لفافا به سانڍيندي ويندي آهيان، جو مان سمجهندي آهيان ته انهن کي تنهنجي 'لعاب' لڳل آهي، ۽ منهنجي لاءِ پيغمبر ۽ مرشد جي لعاب واڪر محبوب جي لعاب ڀڻ 'پاڪ چيز' آهي."

ان تي، هن لطيف سائينءَ جو هي بيت پڙهڻ چاهيو:

'هوءَ جا پيڪَ پرين جي، آهيان تنهن آساري.'
پر هو مان رهيو ۽ فقط مرڪي ڏنائين.

(۵)

نگهت کي، ان کانپوءِ به پورو مهينو ڪراچيءَ ۾ ڪائٽو پيو. چنيسر کي خط باقاعدي لکندي رهي. واپسيءَ تي ماڻس هن تي ڪَرڙي نگاهه رکي. ان هوندي به ريحانه جي مدد سان، چنيسر سان چڊي پاڊي گڏجاڻي ٿي ويندي هئس.

هڪ پيري، ڪنهن ڏڻ ملهائڻ جي سلسلي ۾، هنکي سارو ڏينهن ڪنهن سهيليءَ وٽ وڃڻ جي اڳواٽ اجازت ملي. سهيلين جي سهڪار سان، هن اهو ڏينهن چنيسر سان گذارڻ جو بندوبست ڪيو.

اڃان اُن 'پيار جي عيد' ۾ ڏهه ڏينهن هئا، پر چنيسر هاڻي کان ٿي اوسيڙي جون گهڙيون گڻڻ لڳو هو. هن تي نشي جي ڪيفيت چانيل رهي ٿي ۽ هو اڪثر لطيف سائينءَ جي 'سر ڪنيات' جا بيت جهونگارينڊو ٿي وتيو.

اهو ڏينهن آيو، اها پيار جي عيد آئي. اهو هنجي جيون جو مسرور ترين ڏينهن هو. گهاڙهه گهاڙهه تي، هنجي دل مان شاعر جا شعر چلڪي ٿي نڪتا.

نگهت کي چيائين، "تون سمجهين نه سمجهين، اڄ مان پنهنجي دل جي جذبن جا شعر زور سان پڌائينڊو رهندس، جهونگارينڊو رهندس، گهائينڊو رهندس."

نگهت، ڪوٺيءَ جي باهرين طرف واري دري کولڻ لڳي ته چنيسر اڳين ڪرڻ کان منع ڪيس.

نگهت پڇيو، "چو، جاني؟"

چنيسر چيو:

"اکين ۾ ٿي ويهه، نه آءٌ واري ڏکيان،
تو کي نه ڏسي ڏيهه، آءٌ نه پسان کي پيو."

نگهت وائڙي ٿي هن ڏي نهارڻ لڳي. سمجهه ۾ جو ڪجهه ڪونه آيس.

ٻپهريءَ جي نماز جي بانگ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. نگهت به موج ۾ هئي. چيائين، "ڪجهه خدا کي به ياد ڪندو آهين، يا چوويهه ئي ڪلاڪ سائين جن تي عشق جو پوت سوار آهي؟"

چنبسر هي بيت پڙهيو:

"روزا نمازون، ايءُ پڻ چڱو ڪم،
اوُ ڪو ٻيو فهم، جنهن سان پسجي پرينءَ کي."

نگهت ناسمجهه نگاهن سان نهاريندي چيو، "اهڙا شعر چو ٿو ٻڌائين، جي مان نٿي سمجهي سگهان، دل ٿي چوي ته ڏڪ وهائي ڪيانءِ."

چنبسر وراڻيو:

"پائي ڪان ڪمان ۾، ميان! مار نه مون،
مون ۾ آهن تون، متان تنهنجو ٿي تو کي لڳي."

هنجو پرين، هنجي دل جي احساسن ۽ جذبن واري زبان سمجهي نٿي سگهيو. ان ڪري اڄ به هنکي صدين متان صدما رسندا رهيا، چوڻ متان چوڻون رسنديون رهيون، وين متان وڃ پوندا رهيا.

هاڻي جڏهن نگهت وات ٻيکوڙي، هيٺيون چپ ڪيڙي، هٿن کي موڙ ڏئي، چڙ ائين چيو: "الائي ڇا ٿو چوين؟" تڏهن چنبسر اها ڳالهه چئي، جا گهڻي عرصي کان هنجي اندر ۾ ککي ٿي، "تون منهنجي زبان نٿي سمجهين، ته دل ڪيئن سمجهي سگهندينءَ!"

ائين چئي، هو هروپرو ٿهڪ ڏيڻ لڳو، جڏ ته ڳالهه کي کل ئي کل ۾ اڏائڻ ٿي چاهيائين، جيئن محبوب کي رنج نه رسي. پر هو اندر ئي اندر مايوسين جي سمنڊ ۾ ٻڏڻ لڳو.

اوچتو ئي اوچتو هو چپ ٿي ويو.

شايد، نگهت هنجي اداسائي پانپي وڃي، ۽ اڻ وٽندڙ مات ٽوڙڻ ۽ هنکي آٽت ڏيڻ خاطر چوڻ شروع ڪيائين: "هاڻي اسانکي پنهنجي پنهنجي مائٽن سان، شاديءَ جي ڳالهه چورڻ گهرجي. مونکي اميد آهي ته منهنجي ماءُ منهنجو سات ڏيندي. اسانجي خاندان مان

هڪڙي چوڪري اڳي ئي سنڌيءَ سان پرٽيل آهي، ۽ سيني کي خبر آهي ته هوءَ ڏاڍي سکي آهي. اها حقيقت به اسانجي فائدي ۾ ويندي."

چنيسر جي چپن تي، مٺاچري مُرڪ ظاهر ٿي.

(٦)

بن چئن ڏينهن ڪانپوءِ، هن پرڳڻي ۾ زبان جا فساد شروع ٿيا. چنيسر ڏٺو ته جن پرديسين کي، ديس وارن پناهه ڏني، مهمانوازي ڪئي، عزت بچائي، خدمت ڪئي، ملڪيتون ڏنيون، سي ساڳيا پرديسي، انهن ئي ديس وارن کي لٽي رهيا آهن، هنن جي گهرن ۽ دڪانن کي باهيون ڏئي رهيا آهن، هنن جي لڇن کي بي آبرو ڪري رهيا آهن، هنن جو رت وهائي رهيا آهن. هي ڌريان ئي ڌاريا هٿ ڌاريا ئي رهيا.

هنجي ذهن کي نوان زلزلا آيا.

نيٺ ملڪ ۾ ناپر ٿي.

هڪ ڏينهن چنيسر کي، نگهت جو خط مليو. پر اڄ خط پڙهي اڳي وانگر هنکي اڳين خوشي حاصل ڪونه ٿي، حالانڪ همشه وانگر ان ۾ به پيار جي پڌرائي ۽ سڪ جو سنيهو هو.... هو ويچارن ۾ پٺجي ويو. هو شش و پنج ۾ پٺجي ويو. هو پڌتر ۾ پٺجي ويو.

پوءِ هنجي ذهن ۾ لطيف سائينءَ جو هڪڙو شعر اپريو:

ديسي سيڻ ڪجن، پرديسي ڪهڙا پرين،
لڏيو لاڏوٿا ڪيو، پنهنجي ديس وڃن.

ان مان ڇڙ ته هنجي غمگين دل کي آٽت مليو.

دل ۾ چيائين، "هي پرديسي اهي ناهن، جي لڏي پنهنجي ديس ويندا آهن. هي ته پاڻ اسانکي لڏائڻ جي پيا سوچين. پر هي اسانجي هولي نه ٿا سکن ۽ هولي نه ڇاڻڻ ۾ به اهڙي ٿي دوري پيدا ٿي ٿي، جهڙي ٻئي ديس هليو وڃڻ سان. ديس جي هولي نه سکڻ، پرديس هليو وڃڻ جي برابر آهي."

پوءِ هن دل تي پٿر رکي پڪو فيصلو ڪيو.... ۽ نگهت کي آخري خط لکڻ ويٺو.

سنڌيڪار: نصير اعجاز

ڏکن جو جزيرو

THE ISLAND OF REGRETS

'ڪئمپر' کان اوپر طرف، ۲۵ ميل جي فاصلي تي هڪ ننڍڙي سراءِ 'ڪاڪبي آر' آهي. سيپٽمبر جي آخري هفتي ۾، سال جي پڇاڙي هٿ ڪري پريل نه هوندي آهي. آڪٽوبر جي شروع کان وٺي سراءِ جون دربون سڄو سيارو بند رهنديون آهن ۽ سراءِ جو مالڪ ۽ سندس زال، جيڪا رڊ پڇاءِ جو ڪم ڪندي آهي، بيڪار هوندا آهن. سو سيپٽمبر جو پهريون هفتو سامان سميٽڻ جو هفتو هوندو آهي. مٽيءَ جو غير محسوس تهه هر شيءِ مٿان چانيل هوندو آهي. پر هو هر وقت مهمانن جي خاطر تواضع لاءِ تيار هوندا آهن. ڇو ته ڏنڏو آخر ڏنڏو آهي. پر اهڙي موسم ۾ فقط اهي ماڻهو ايندا هئا، جيڪي پاڪي قوّت محسوس ڪندا هئا يا ڪو اتفاقي لنگهندڙ مسافر ايندو هو.

پيٽر ڪئنٽ ۽ سندس منگيندي ڊوراميٿيوز مٿين ٻنهين قسمن سان تعلق رکندا هئا. هنن چاڻي واڻي سيپٽمبر جي آخر ۾، موڪل گذارڻ جو سوچيو هو ۽ هاڻي هو موٽر ۾ 'نارمنڊي' ۽ 'برٽيني' گهمي رهيا هئا. 'ڊائيپ' کان هو آهستي آهستي ڏکڻ طرف آيا هئا. ڏکڻ اوپر ۾ 'لورينٽ' سندن آخري منزل هئي ۽ هو 'ڪئمپر' ۽ 'سينٽ مالا' جي رستي واپس اچي رهيا هئا، تڏهن وات تي 'ڪاڪبي آر' ۾ ترسيا.

اهو پيٽر جو خيال هو ته موڪلون سيپٽمبر جي آخر ۾ گذارجن ۽ فرانس جو ائٽلانٽڪ وارو ڪنارو منتخب ڪيو هئائين. ڊورا، جيڪا تازو منگي هئي، تنهن اهو ٺيڪ نه سمجهيو ته انهيءَ راءِ سان اختلاف ڪجي، انڪري خوشيءَ سان قبول ڪيائين.

جڏهن ڪانوڻي هنن پنهنجي مڱڻي جو اعلان، دوستن اڳيان ڪيو هو، هيءَ سندن پهرين موڪل هئي. اها موڪل هڪ ٻئي کي پرکڻ لاءِ گذاري رهيا هئا. جيتوڻيڪ سندن دوست حيران هئا، پر هُنن گرمجوشيءَ سان سندن حمايت ڪئي. پيٽر جي دوستن چيو هو، "ڊورا فقط هن لاءِ ئي آهي. مائيٽي، سمجهدار، ذهين ۽ حسين چوڪري." ٻئي طرف ڊورا جي ماءُ چيو، "ڊورا هڪ اهڙو ماڻهو ڳوليو آهي، جنهنکي سندس پيار جي ضرورت آهي. هوءَ بنا ڪنهن لالچ جي پنهنجو پاڻ ڪيس سونپي سگهي ۽ اهو ته اڳيئي ظاهر آهي ته هو سندس ڪيترو احسانمند آهي."

ڊورا جو چاهه، جيڪو مڱڻي کان اڳ شروع ٿيو هو، انهيءَ مقصد سان شروع نه ٿيو هو ته خوابناڪ اکين سان هيرو جي پوڄا ڪجي، پر ان لاءِ نه پيٽر تي اثر وجهي ڪيس سڌارجي. هوءَ پيٽر جي ذهني عظمت جي قائل هئي ۽ هن سمجهيو ٿي ته پيٽر، زراعت ۽ مڇيءَ واري وزارت ۾ نوڪريءَ لاءِ ٺيڪ ناهي.

آڪسفورڊ يونيورسٽيءَ مان لوڪ ادب ۾ ڊگري حاصل ڪرڻ کانپوءِ، پيٽر سوچي سمجهي گمراهه ڪن راهه اختيار ڪئي. ماسٽريءَ دوران، هڪ مختصر تعارف ۾، پنهنجي شاگردن ۽ اسڪول جي عملي کي اها ڳالهه ٻڌائي، ته پڙهائڻ جو ڏاڍو، هن لاءِ ٺيڪ نه آهي. انهيءَ جو نتيجو نوڪريءَ کان جواب هو. پوءِ سڪيا ڏيڻ جي سينٽر ۾ به اهو ئي نتيجو نڪتو. آخر مايوس ٿي سول سروس جي امتحان ۾ ويٺو، جنهنجي نتيجي ۾ هو زراعت ۽ مڇيءَ جي وزارت ۾ پهچي ويو. هيءَ نوڪري مشڪل ته نه هئي، پر هنجي مرضيءَ وڻان به نه هئي. گذريل سياري جي موسم ۾ هن تي ڪمزوريءَ جو هلڪو حملو ٿيو، جنهن لاءِ چيو ويو ته اهو گهٽي ڪم ڪرڻ سبب ٿيو آهي.

هو 'ڊورا ميٽيوز' سان پهريون پيرو، سمنڊ جي ڪناري تي ٽهيل ساڳي هوٽل ۾ مليو هو، جتي هوءَ پنهنجي ٻيوه ماءُ سان رهيل هئي. هوٽل ۾ مستقل رهندڙ ماڻهو، ڊورا جي سحر ۾ گرفتار هئا. هوءَ نوجوان ۽ حسين هئي ۽ هو پيرسن. ڊورا چست ۽ چالاڪ

هئي ان ڪري قدرتي طرح هو سندس شرارتن ۽ خدمتن کان بچي نه ٿي سگهيا. فقط چست ۽ چالاڪ ماڻهو، ڪانئس بچيل هئا. خميس ڏينهن جي شام، 'ماندي' (ڪرستاني ماڻهن جو مذهبي جشن، جنهن ۾ غريبن جا پير ڌوئاريا ويندا آهن) جي موقعي تي هڪ زرد چهري وارو ماڻهو آيو. جيڪو هنن لاءِ قرباني ۽ جو ٻڪر بنجي ويو. هوٽل ۾ رهندڙ سڀني ماڻهن گڏجي سازش سڻي ته انهيءَ زرد چهري واري نوجوان جي ملاقات ڏورا سان ڪرائي وڃي. اها هڪ عجيب ملاقات هئي. پيٽر، ڏورا جو تمام گهڻو قدر ڪيو ۽ پوءِ لنڊن موٽڻ جي ٽن هفتن بعد، سندن منگڻي جو اعلان ڪيو ويو.

ڏورا کي شاديءَ جي تمام گهڻي جلدي هئي. انهيءَ جي برخلاف هو مضبوط رهيو. ڪجهه نامعلوم جذبن کيس خبردار ڪيو ته شاديءَ ڪانپوءِ سندس جسم ۽ روح غلام ٿي ويندا. جسم جي هنکي کا پرواهه نه هئي، چوته هو جنسي طرح بند ۽ منجهيل هو. باقي روح جي گهاڻ مختلف هئي. هن چاهيو پئي ته روح کي پنهنجو سڏي سگهجي.

هن انهيءَ ڪري ڏورا کي غير ملڪ سفر ڪرڻ جي رٽ ڏني هئي ته جيئن کيس شاديءَ واري گهاڻ نان هٽائي سگهي، ۽ انهيءَ جو سبب اهو ٻڌايائينس ته هڪ ٻئي کي برڪٽ لاءِ اهو سفر تمام ضروري آهي. هنجي دل ۾ خيال هو ته: ڏورا ضرور اعتراض اٽاريندي پرهوءَ اها گهاڻ مڃڻ لاءِ بلڪل تيار هئي. پيٽر ۱۹۶۱ع جي ماڊل واري 'فورڊ زيفر' ڪار خريد ڪئي، جنهنکي هو پئي هلائي سگهيا ٿي. موٽر رستي سفر ڪندي هنن آرام پئي محسوس ڪيو.

اهڙيءَ طرح هنن پنهنجو سفر شروع ڪيو ۽ 'ڪاڪبآر' ۾ اچي ترسيا. سڄي موڪل دوران موسم خراب کان خراب تر ٿيندي وئي. ڏينهن نهرون بنجي وهي رهيو هو. سرءَ جا طوفان پوري وقت تي اچي پهتا هئا. آسمان ۾ ڊوڙندڙ بادلن ۽ سخت برسات جي ڪري سڄي ڏرتيءَ تي اونداهي ڇائنجي ويئي هئي. سمنڊ جو پاڻي ڇڻ ٿهڪي رهيو هو ۽ وڏي گجگوڙ سان اڇرڪا ڏيئي اپامي رهيو هو. ساموندي کوميڙو ائين پئي نظر آيو، ڇڻ سمنڊ مٿان ٻاڦ جو

تہ هجي.

سراءِ جي مالڪ جي زال، جنهن وقت پاڻ لاءِ رات جو کاڌو تيار ڪري رهي هئي، پيٽر کانئن 'ڪيرالهيڪ' بابت پڇيو. وحشتناڪ پر شاندار سمنڊ جي ڪناري تي اها هڪ ديول هئي، جا مقامي پادرين کي سونپيل هئي. سراءِ جي مالڪ کي اهو پڌي ڪو تعجب ڪونہ ٿيو. ڇو تہ اهڙي قسم جا اعليٰ درجي جا ماڻهو اڪثر ايندا رهندا هئا. هو هڪ نرم دل ميزبان هو. هو عورت سان گهالهائڻ لڳو، جيڪا مرد جي مقابلي ۾ فرينچ بولي آسانيءَ سان گهالهائي ٿي سگهي. پيٽر انهيءَ اجنبي بوليءَ کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو. هو ٻورا کي گهالهائيندو ڏسي حيران پئي ٿيو.

"اهو ڪهڙو جزيرو آهي جيڪو ٽڪريءَ تي بيهڻ سان، گوٽ جي پريان سمنڊ ۾ نظر ٿو اچي؟"

"مادام، اهو 'ڏکڻ جو جزيرو' آهي."

"ڏکڻ جو جزيرو؟ پيٽر، تو ڪڏهن ٻڌو آهي تہ ڪا جڳهہ ڏکڻ جي جزيري جي نالي سان سڏي ٿي وڃي."

"چا جي متعلق پيئي گهالهائين؟ ڪهڙو جزيرو؟ مون تہ ڪڏهن اهڙو جزيرو نہ ڏٺو آهي."

"پارلنگ، تون ڊرائيونگ ڪري رهيو هئين. ننهنجون اکيون روڊ ۾ ڪتل هيون."

"ڀ موسم جناب، توهانکي نظرن کان لڪايو هوندو. اها عجيب گهالهہ آهي جو مادام کي اهو جزيرو ڏسڻ ۾ آيو."

"مون انهيءَ کي فقط چند گهڙين لاءِ ڏٺو هو." ٻورا بڌايس، "سخت طوفان ۾ بلڪل خاموشي چانيل هئي ۽ جزيري مٿان ڪوهيڙو پکڙيل هو. اهو ايترو تہ ويجهو پئي نظر آيو، جو ننهنجي خواهش ٿي تہ موٽر مان هٿ ڪيڊي انهيءَ کي ڇُهان. اڻن پئي لڳو، جڏ ڪو راندیڪو پاڻيءَ ۾ ترندو هجي."

"اهو فاصلو فريبي آهي." سراءِ جي مالڪ ڏيمي لهجي ۾ چيو، "ڀ خطرناڪ طوفاني ويرن ڪيترن ٻيڙين جو انت آندو آهي. ڪنهن ڪنهن وقت سچي ڪاريءَ جو پاڻي ٽڪريءَ جي شگاف

مان هڪ ئي وقت ڪيف وانگر لنگهندو آهي."

"اهڙي قسم جي جاءِ، جنهنکي حاصل ڪرڻ ۾ ڏک رسن." پيٽر پڪيو، "ڪو تعجب ناهي جو انهيءَ کي ڏکن جو جزيرو ٿا سڏين."

"نه سائين، سندس نالي جو اهو سبب ناهي. اهو جزيرو هڪ جادو ئي جڳهه آهي. سمجهيو توهان؟"

"تنهنجو مطلب آهي ان باري ۾ ڪجهه وهم آهن؟" ڊورا پڇيس. سراءِ جي مالڪا ڪيون ڏاڙي هن ڏانهن نهاريو، "چا به سمجهين مادام، اسين انهيءَ کي جادوئي جزيرو سڏيندا آهيون. جزيري تي پهريون قدم رکڻ سان هڪ عجيب خيال ايندو، پر اهڙي نموني ايندو جو توهانکي خبر نه پوندي ته ڪو خيال آيو هو، ۽ توهان انهيءَ خيال جي گهيري مان نه نڪري سگهندؤ. اهو ئي سبب آهي جو هنکي ڏکن جو جزيرو ٿا سڏين."

"عجيب گاله آهي." ڊورا چيو، "آءٌ گونائن وهمن کي پسند ڪندي آهيان. چا، اتي ڪير رهندو آهي؟"

"هڪ ڀيڙي هفتي ۾ هڪ دفعو ويندي آهي، پر جيڪڏهن موسم موڪل ڏئي." سراءِ جي مالڪ شڪ وچان چيو.

"هينئر موسم ڪانهي. ائين نه؟" هن تيزيءَ سان پوندڙ برسات کي ڏسندي چيو.

"همت، سائڻ، اسانجي لاءِ اها ڪا گاله ناهي. ڪاله، اڄ، سپاڻي، اهي مختلف ڏينهن آهن. اڄ جو، موسم جي ڀئي ڏينهن سان ڪو تعلق نه هوندو آهي. ڀي سگهي ٿو سپاڻي هڪ خوبصورت ڏينهن هجي."

"جيڪڏهن ائين آهي." ڊورا چيو، "ته پوءِ منهنجو رايو آهي ته اسين جزيري تي ضرور ويندا سين."

"ناممڪن مادام! اڪيلو وڃڻ توهان لاءِ خطرناڪ ٿيندو. پيو ته هينئر ڪوبه مقامي ماڻهو توهانجو ساٿ نه ڏيندو. هو چوندا آهن ته اهو هڪ بدقسمت جزيرو آهي."

"چو؟ تو جيڪا پهرين گاله ٻڌائي هئي سا غلط آهي چا؟"

نہ، جيئن توهان چيو هو تہ وهم آهي. تيئن هيءَ منجهيل گالهه آهي. هو چوندا آهن تہ: جزيري جا پوشيده رهاکو نہ ٿا چاهين تہ سندن اکيلائيءَ ۾ کو خلل وجهي. سندن علائقي جي پيڇڪ‌ڑيءَ تي کين سزا ڏني ويندي. کاٻ شئي چورائيندڙ لاءِ موت جي سزا آهي. ٽي سال اڳ هڪ چوڪرو اتي ويو هو ۽ ڪجهه پير کاڌا هئائين، مادام، هو مري ويو. انهيءَ رات قبرستان ۾ توهان سندس قبر ڏسي سگهو ٿا."

ڊورا مشڪيو، "آءٌ مڃان ٿي، پر تون سوچ تہ پي ڪا گالهه ٿي ٿي سگهي؟ ٿي سگهي ٿو هن غلطيءَ وچان زهريلا بير کاڌا هجن."

"اهوئي ڊاڪٽر به چيو هو پر کو به ماڻهو نہ ٿو مڃي. زهريلا پير، اصلي پيرن وانگر نہ هوندا آهن ۽ هڪ مقامي ماڻهو اڻڄاڻي غلطي نہ ٿو ڪري سگهي. اهو وڌيڪ صحيح ٿي سگهي ٿو تہ جزيري جا پوشيده رهاکو، سندس چوريءَ تان کاوڙيا هجن ۽ هنکي پنهنجي قانون مطابق ماري ڇڏيو هجين."

"اهي ڪير آهن جزيري جا رهاکو؟" پيٽر عجب مان پڇيو.

سراءِ جي مالڪ هٿ کڻي چيو، "سائين، فرانس جي هن علائقي ۾ ڪيترائي پراسرار قصا آهن. اسان پراڻي پيڙهيءَ جا ماڻهو آهيون ۽ منهنجي خيال ۾ اسانجا ابا ڏاڏا حقيقت ۾ مٿا ڪونہ آهن ۽ آءٌ پاڻ انهيءَ گالهه کي ترجيح ڏيندس تہ جزيري جي رهاکن جي باري ۾ کا جاچ نہ ڪئي وڃي ۽ چاهيندس تہ ڏکن جي جزيري کان پري رهان ۽ مادام ۽ صاحب، جيڪڏهن توهان به سمجهه وارا هوندؤ تہ ائين ڪندؤ. چگو هاڻي منهنجي زال سڏي رهي آهي، اچو کاڌو تيار ٿي ويو آهي."

سراءِ جو مالڪ هڪ سٺو نجومي ثابت ٿيو. پيو ڏينهن مڪمل سرد جو ڏينهن هو. پيٽر، صبح جو گهمندي، ڊورا کي ڏٺو، جيڪا هال ۾ هڪ وڏي نقشي جي اڳيان بيٺي هئي.

"اسان انهيءَ قابل آهيون جو جزيري تي وڃي سگهون." هن پيٽر کي ٻڌايو، "پيڙيءَ مان لهڻ لاءِ هتي هڪ عمده جاءِ آهي." هن آگر سان جزيري جي اتر اوپر طرف واري حصي ڏانهن اشارو ڪندي چيو، جتي پيٽر ڏٺو ته هڪ ساموندي ڪاري اڌ ميل ويڪري بہ نہ هئي.

"ڇا اها حفاظت واري آهي؟" هن سراءِ جي مالڪ جا لفظ دهرائيندي چيو، "هڪ سوڙهو پهاڙي شگاف."

"بلڪل" ڊورا هنکي يقين ڏياريو، "ويرهاڻي واپس اچي رهي آهي. جيسين اسين نيرن ڪنداسين، تيسين خطرو ٽري ڇڪو هوندو. خطرو فقط تڏهن هوندو، جڏهن پاڻيءَ جي سطح شگاف کان ٿي هوندي. توکي خبر آهي مون جاچ ڪرائي آهي. فڪر جي ڪا گهالهہ ناهي."

"آءٌ نٿو وڃڻ چاهيان." پيٽر سختيءَ سان چيس.

"بيوقوف ڊارلنگ" ڊورا چيس، "جيڪڏهن توکي مون تي يقين ناهي تہ وڃي پيڙيءَ وارن کان پڇ تہ فقط ويہ ڻي آهي، جيڪا تباهي آڻندي آهي." ڊورا هنکي منجهائي وڌو.

"خير،" هوءَ گهالهائيندي رهي، "جيڪڏهن تون وهمي آهين ...." هنجي لهجي مان حقارت ٽپي جهلڪي.

"ايڏانهن وڃڻ ۾، مون اهڙي خاص گهالهہ نہ ڏني آهي."

پيٽر ٽپڪو.

"اهو جزيرو دل موهيندڙ ٿو لڳي." ڊورا هنجي گهالهہ رد ڪندي چيو، "جيڪڏهن اسان هي موقعو وڃايو تہ ڻي سگهي ٿو اهو سڄ پڄ ڏکن جو جزيرو بنجي وڃي."

پيٽر وڌيڪ ڪجهہ نہ ڪيو ۽ نيرن ڪرڻ ڪانپوءِ تياري ڪرڻ لڳا.

پيٽر کي ٿوري اميد هئي تہ ڻي سگهي ٿو پيڙي ملڻ ناممڪن هجي، پر هنجي اميد انهيءَ وقت ختم ٿي، ٿي ويئي، جنهن وقت هن سوچيو ٿي تہ ڊورا انهيءَ جو اڳيئي انتظام ڪري چڪي هوندي، هو پنهنجي منگيندڙيءَ کي خوش ڏسي رهيو هو.

آسمان صاف ۽ شفاف هو، ڪوبہ بادل نہ هو، سمنڊ جي پاڻيءَ تي پيلو پاڇو چانيل هو، سرءَ جو هلڪو رنگ، اونهاري جي ساوڪ کي ختم ڪندو پئي ويو، آڀي ٽڪريءَ جي چوڌاري سمنڊ جي گجيءَ ۾ گند ڪچرو تري رهيو هو. جزيرو فقط ڇهن جيتري مفاصلي تي نظر اچي رهيو هو. جيئن ڪنهن راندڪي وانگر بيڪار پاڻيءَ ۾ پيو هجي.

ڪوٽ جا نديڙا گهر، گهاٽ تائين ٽهيل هئا، جتي ڪل ٽنڊل پٿر جمع هئا ۽ ماضيءَ جي سخت طوفانن جي گواهي ڏئي رهيا هئا. پاڻيءَ جي سطح تي گڏ ٿيل گند ڪچري جو پٽو، سج جي روشنيءَ ۾ چمڪي رهيو هو. تباهہ ٿيل جهازن جا ٽڪرا پاڻيءَ ۾ هيٺ مٿي ٿي رهيا هئا. گهاٽ تي پڙين ۽ چارن جي مرمت ٿي رهي هئي.

گهاٽ تي وڃڻ لاءِ نديڙو رستو قبرستان وٽان لنگهندو هو. جتي سائي پٿر واري عمارت جي اتر ۽ اوپر پاسي ۾، ديول جا فوت ٿيل مائهو پوريل هئا. قبر جي ڪتبن تي سندن نالا ۽ تاريخ وفات لکيل هئي. ڪيترن پراڻن پٿرن تان نالا ڍڪجي ويا هئا. پيٽر ۽ ڊورا جيئن ئي ٽڪڙا ٽڪڙا ٻيڇري تان وڃي رهيا هئا، پٿرن جي وچ مان هڪ شڪل ايري، اها شڪل قبرستان جي ڏورانهين حصي ۾ ٻيٺي هئي.

هن پتلون جا پاڇا سڪائڻ لاءِ مٿي ڪٽي ڇڏيا هئا. هن پنهنجي پويان هڪ ٽاري لڪائي رکي هئي، جنهن ۾ پيرن جهڙا داڻا هئا. آهو قبرستان جو رکوالو هو.

پيٽر ڳالهائڻ ۾ هٻڪيو، پر ڊورا اڳيئي هنکي سڏي رهي هئي. رکوالو آهستي آهستي وڌڻ لڳو. هو پنهنجا قدم ڪنهن ٻليءَ وانگر آهستي ۽ احتياط سان کڻي رهيو هو. هنکي مضبوط جوراب پيل هئا، جيڪي گهر جا ٺهيل ۽ بدنما پئي لڳا. پيٽر ڏٺو ته هنجا بوٽ ڪڍيءَ وٽان گئل هئا.

"ڪهڙو نہ خوشگوار صبح آهي،" ڊورا هنکي ڪيڪاريو. ڊورا پاڻکي بي خوف ظاهر ڪرڻ پئي چاهيو.

"اسان ڏکن جي جزيري ڏانهن وڃي رهيا آهيون. اسانکي

پنهنجون دعائون ڏي. توهانجا سپ ماڻهو اسانکي خوفزده ڪري رهيا هئا."

"بلڪل منهنجون دعائون توهان سان گڏ آهن." رکوالي جواب ڏنو، "پر توهان خوفزده ناهيو. مان توهانکي صلاح ڏيندس ته توهان موسم کي خوشگوار بنائي گذاريو." هن ائين چيو، ۽ هن پڇي وڃڻ ٿي چاهيو.

"او." پهاڙي ٻيرن جي خوشبوءِ سنگهندي ٻورا رڙ ڪئي، "ڪهڙي نه خوبصورت ڪاري آهي. پا اها چرچ لاءِ آهي؟"

رکوالو ڏکي ويو ۽ ڪاريءَ کي پري ڪندي چيائين، "ائين نه چئو، اهو چڱو نه ٿيندو."

"سچ؟" ٻورا ٻي يقينيءَ وچان پڇيو، "اها گلدان ۾ تمام سٺي لڳندي. پا تون پسند ڪندين ته آءٌ انهيءَ کي ٽنهنجي لاءِ سجايان. آءٌ سوچيان پئي اها گلن کان وڌيڪ سٺي لڳندي."

"مادام، تون تمام مهربان آهين، آءٌ تو کي تڪليف ڪرڻ نه ڏيندس !!"

ٻورا پنهنجي گفتگو ختم ڪئي چو ته هن وڌيڪ وقت وڃائڻ نٿي چاهيو.

"قبرستان ۾ اهڙا ٻوٽا ناهن." هلندي هلندي ٻورا وري رڙ ڪري چيس، "تو اهي ڪٿان هٽ ڪيا آهن؟"

رکوالي ناراضگيءَ مان ڪاريءَ کي ڦيرايو، "پراڻا اعتقاد فرانسيسي ماڻهن مان ختم ٿي چڪا آهن. هو چرچ جا وفادار پار آهن، مادام. انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي ته هو ماضيءَ جي يادگار کي چنڊيل آهن. اهو ٿي سگهي ٿو ته ڪو ماڻهو اهڙين حالتن ۾ مري ٿو ته اهي پراڻا اعتقاد وري جاڳي ٿا پون. جيئن ته مثل جادوگر جو روح دنيا ۾ گهمندو وتي ٿو."

"هن ويهين صديءَ ۾؟" ٻورا ڪجهه ٺولي ۽ ڪجهه گهبرايل لهجي ۾ چيو.

"مادام! سمجهو ته اسان، توهان کان گهڻ ترقي يافته آهيون."

"مون کڏهن به اهڙي قديم گاله نه ٻڌي آهي. ڇا هو سچ پچ يقين کن ٿا ته شيطاني روح دنيا ۾ گهمندو وتندو آهي؟"

"هوءَ ڪنهنجي قبر آهي؟" پيٽر رکوالي کان پڇيو.

"هڪ نوجوان ماڻهوءَ جي جناب، توهانکي هنجي نالي جي خبر ناهي. هو ڏي سال اڳ مري ويو هو. ڪجهه زهريلا بير کائڻ جي ڪري."

"جيڪي هن جزيري تان ڪنيا هئا؟"

هن سرڪش نظرن سان کين ڏٺو، "جيئن توهان چيو جناب، هن جزيري تان ڪنيا هئا. هتي ڪجهه ماڻهن چيو ته ڪيس عيسائي نموني نه دفنائجي، پر مون زور ڀري عيسائي نموني دفنايومانس." هو سيني تي صليب جو نشان ناهيندي کين خدا حافظ چئي ويو هليو.

"هيءَ جڳهه غير معمولي نوعيت جي آهي. ايستائين جو پادري به خوفزده آهي. مونکي خوشيءَ آهي جو اسان هي موقعو نه گسايو." ڏورايو چيو.

ٻڙيءَ بابت پيٽر جو اندیشو صحيح نڪتو. ڏورا هڪ ٻڙي اڳيئي پاڙي تي ڪري چڪي هئي. گهات تي پهچي پيٽر کي ٻڙيءَ بابت پتو پيو هو.

"مونکي ٻڙيءَ لاءِ تمام گهڻو ڏيڻو پيو آهي." هن تسليم ڪيو، "پر آءٌ سمجهان ٿي ته اهو ٺيڪ ٺيو آهي. جڏهن اسين واپس گهر پهچنداسين ته هيءَ هڪ مزيدار کاڌي بنجي ويندي."

پيٽر پڪنڪ واري ٽوڪريءَ ۾ ڪئميرا، ٻڙيءَ ۾ پاسي ڪري رکيا. هنجي مڱيندي، صبح کان ڏاڍو تنگ ڪيو هو. حالانڪ هن ۾ ڪا نئين گاله نه هئي. پيٽر کي تعجب ٿيندو هو ته جيڪڏهن ماڻهو زور نه پرن هاڻ ڇا هو مڱڻو جاري رکي سگهي ها. هن کيس عقلمند سمجهي مڱڻي جو اعلان ڪيو هو، پر هاڻي هنکي گهڙيءَ گهڙيءَ هڪ محاورو ياد پئي آيو ته: بيوقوف بنا سوچڻ سمجهڻ جي ڏوکيندا ويندا آهن. پر پيٽر جي طبيعت ۾ اهو نه هو ته ڪنهن گاله خلاف جدوجهد ڪجي ۽ ڏورا هنکي سمجهي ويئي هئي ۽ هاڻي هو ڏکن جي جزيري تي وڃي رهيا هئا. ڇو ته اها ڏورا جي

خواهش هئي ۽ پيٽر کي ازخود ائين ڪرڻو ٿي پيو.

سندن موٽربوٽ، پنهنجي پويان، نيري لڙاڪيل رنگ جو دونهون چڏيندي اڳتي وڌي. گهاٽ تان چار ناهيندڙ ڪين ڏسي رهيا هئا ۽ ساموندي پکي رڙيون ڪري پاڻي ۾ مٿان اڏامي رهيا هئا. پيڙي ڏورا هلائي رهي هئي. چو ته هنکي يقين هو ته، هوءَ رستو خوب ٿي ڄاڻي ۽ پيٽر تعجب مان ڏسي رهيو هو ته هوءَ ڪيئن پيڙيءَ جي ڪنارن سان چنبڙي پئي هئي. هنجو اهو ارادو پڻي ڏنو ته گهاٽ کان ڪافي مفاصلي تي پهچي پوءِ جزيري ڏانهن رخ ڪندا. آخر جڏهن هو خشڪيءَ کان ڪافي پري وڃي پهتا ته ڏورا هڪ چڪر ڏياري پيڙيءَ جو رخ جزيري ڏانهن ڪري اسپيڊ وڌائي چڏي.

يڪدم گهاٽ تان ڪاوڙيل آواز اچڻ لڳا. پيٽر پٺتي نهاري ڏٺو ته هر ماڻهو پنهنجي پرن تي آپو ٽيو ٻيٽل هو ۽ واپس اچڻ جو اشارو ڪري رهيو هو. هڪ ماڻهو شايد پيڙيءَ جو مالڪ هو، غصي وچان ٿوڪنشا ڏيکاري رهيو.

"ڇا پيڙي انهيءَ شرط تي ڏني هئائون؟" پيٽر، ڏورا کان پڇيو، "ائين پيو لڳي جڻ هنن کي، اسانجو جزيري تي وڃڻ پسند ناهي."

"ها. هنن کي اهو پسند ناهي." ڏورا پرسکون هئي. "پر اسان انهن جي روڪڻ کان اڳ تيزيءَ سان نڪري آيا آهيون."

"جنهن وقت تو ٻيڙي پاڙي ڪئي هئي، ان وقت ڇو نه روڪيائون؟" پيٽر پڇيس، "هنن کي ضرور خبر هوندي ته تون ڇا ڪندينءَ."

"مون انهن کي اهو نه ٻڌايو هو ته اسان جزيري تي پيا وڃون. مون انهن کي چيو هو ته اسان سمنڊ ۾ گهمڻ ٿا چاهيون."

"تو انهن سان ڪوڙ ڳالهايو." پيٽر چيس.

"پيٽر ڊارلنگ، انهيءَ ڪري جو مونکي فقط پيڙي وٺڻي هئي. جيڪڏهن هنن کي حقيقت ٻڌايان ها ته هو پيڙي پاڙي تي نه ڏين ها. پٽن لفظن ۾ اهو سندن وهم جي ڪري ٿيو آهي."

"جنهنکي تون وهم ٿي سمجهين، اها هنن لاءِ حقيقت آهي."

"پوءِ تہ هو بيوقوف آهن. اهو وقت آهي تہ هو وهمن مان نڪرن."

"جنهن فضا ۾ هو ساهہ ٿا کڻن، اتي وهمن کانسواءِ ڇا ٿا ڪري سگهن."

"گندي فضا آهي." ڊورا چيو. ساموندي هوا هنجي ڳلن کي گاڙهو ڪري ڇڏيو هو.

هنن جي اکين لڪل ڪاري هئي، جنهنجي نشاندهي ڊورا نقشي تي ڪئي هئي. جزيري جي ڪناري وٽ هڪ ڪاٺ جو ٽڪر ناهيل هو. جنهنجا تختا ناس ٿي سڙي ويا هئا، اهو ثبوت ڏئي رهيا هئا تہ ڪڏهن اتي ب زندگي هوندي هئي. ڊورا پيڙيءَ جي مشين بند ڪئي. هينئر هنن کي ٿاڪهي پاڻيءَ مان لنگهڻو هو. پيٽر بي دليءَ سان اڳي ٻيٽو.

"ڊارلنگ، معمولي ڳالهہ کي وڏو نہ بناءِ." ڊورا نرميءَ سان چيس، "مونکي اڃا پار پهچائڻو اٿئي."

'آهہ خدا.' پيٽر پيڙيءَ جي ڪناري کان چنگهہ هيٺ لڙڪائيندي سوچيو: 'مون ڪڏهن ب هن چوڪريءَ سان شادي ڪرڻ جو نہ سوچيو آهي.' اوچتو هنجو پير ترسي سان وڃي لڳو. هنکي پهريون خيال آيو. اهو خيال، جيڪو ڏکن ۾ جزيري طرفان ايندو آهي. جنهن وقت پيٽر، ڊورا کي ڪڍي پاڻيءَ مان لنگهي رهيو هو تہ هو سوچي رهيو هو تہ مگٽي ٽوڙجي نہ هنکي ڏک ڏيندو يا نہ ڏي سگهي ٿو هوءَ پاڻ ئي مگٽو ٽوڙي، پر تہ هوءَ فقط هنجي تصوراتي زال هئي. جيڪڏهن هو پاڻ مگٽو ٽوڙيندو تہ ضرور کي ڳالهيون هلنديون، هن تي الزام لڳندا. ٻئي طرف جيڪڏهن ڊورا خود مگٽو ٽوڙي، يا ڪا اهڙي طاقت جيڪا هنجي وس کان ٻاهر هجي، تہ هو انهيءَ کي قسمت جو لکيو سمجهي منظور ڪري ها ۽ ڪجهہ ڏينهن ڪانپوءِ، خوشي ملهائي ها. ۽ ڏکن جي جزيري جو نالو بدلائي 'احسانمنديءَ جو جزيرو' سڏي ها.

جزيري تي پهچي هن ڊورا کي زور سان پٽ تي ڪڍي اڇلايو.

"ڪهڙي نه پياري جڳهه آهي." ڊورا وڏي آواز سان چيو، "آءٌ سوچيان پئي ته تو وانگر جادوءَ تي يقين ڪريان."

"مونکي اميد آهي ته تنهنجو اهو پهريون خيال ناهي." پيٽر تلخ لهجي ۾ چيس. ڊورا هن ڏانهن پيار پرين نظرن سان مرڪي نهاريو، "پيٽر ڊارلنگ، ڇا تو ڪي سچ پچ انهيءَ ۾ يقين آهي؟ چگو هاڻي سڏو ٿي ٻيهر، آءٌ تنهنجو فوٽو ٿي ڪيان. تون پاڻيءَ جي ڪناري تي بيٺل ڪيترو نه سٺو پيو لڳين." هوءَ ڪئميرا ٺيڪ ڪندي ڳالهائي رهي هئي.

ڊورا بهترين فوٽو گرافر هئي ۽ سهڻي ذوق واري هئي. عام حالت ۾ پيٽر هلڪي جسامت جو هو، پر آسمان ۽ سمنڊ جي وچ ۾ هو ديوقامت پئي لڳو. پنهنجي چهري تي مُرڪ آڻڻ جي ڪوشش ڪندي، هو پرسڪون ڪونه هو. هن چاهيو پئي ته ڪنهن به قيمت تي هيءُ جزيرو ڇڏجي. پر ڊورا اڳيئي هنکي پنهنجي پٺيان اچڻ لاءِ سڏي رهي هئي. هو ڊورا کي، جزيري ڏانهن اچڻ لاءِ الزام ڏيڻ نه ٿي سگهيو ڇو ته جزيرو پري کان پرڪشش ٿي لڳو.

ڪاريءَ جي واريائي ڪناري تان، جتي سپون ۽ رنگين پٿر ڊير ٽيا پيا هئا، هڪ ٻيڇرو اندر جزيري ۾ پئي ويو، هڪ نهر سان گڏوگڏ ڪاريءَ جي پنهين پاسن ڪان سفيد ۽ آبنوس ٽڪرين هيون، اهي پهاڙي سلسلا، پهاڙي ڪبوترن ۽ پين ساوندي پکين سان پريل هئا. سمنڊ جي ڪناري وٽ جتي گاهه هو، ڪاڏي پيتي جي سامان يا بارودن ۽ رسدگاه ٺهيل هئي. جتي هفتي ۾ هڪ دفعو ٻيڙيءَ رستي ڪاڏو آندو ويندو هو. اها هڪ ٻي نشاني هئي ته هتانجا رهاڪو پوشيده نه هئا.

ٻيڇرو ۽ نهر گڏوگڏ هڪ سائي گاه جي ماڙيءَ تائين آيا ٿي، زمين جي لاهي سچو وقت وڌندي پئي ويئي. پيٽر پٺتي نهاري تعجب ڪاڏو ته اهي ايترو مفاصلو طئي ڪري آيا هئا. هن واچ ۾ تائيم ڏٺو ۽ پوءِ سج ڏانهن ڏٺائين، جيڪو ڪاپار تي پهچي چڪو هو. وقت گذرڻ جو احساس هنن کي نه هو. هو اڃ ڪلاڪ ڪن هلندا رهيا، هو اڃ ڪنڊڙ نظرن ۾ جذب ٿي وڃا هئا.

موسم جي تبديليءَ جي باوجود هر طرف ڪافي تعداد ۾ جهنگلي گل پکڙيل هئا. هيٺاهين زمين تي، ڪنڊن وارا ٻوٽا ۽ ڪانڊيرا پکڙيل هئا، جن ۾ پيلي رنگ جون جهرڪيون پنهنجي خوراڪ تلاش ڪري رهيون هيون. پٽر ڏٺو ته ڪانڊيرن ۾ لڳل ميوو ڏسڻ ۾ تمام پڪل ۽ لذيذ نظر ٿي آيو ۽ اهي ميون ڪان رڏيڪ جواهر ڀٽي نظر آيا. اهو ممڪن هو ته ڪو به مقامي ڇوڪرو اهي ڏسي پنهنجي جهول ضرور پرينڊو. خوش قسمتيءَ سان ڊورا کي اڃا انهن جي خبر پئي هئي، ڇو ته هوءَ تصويرون ڪيڻ ۾ مصروف هئي. لاهين تي ڪچي ڪاٽ جي وڻن جا جهڳٽا هئا، جنکي سرءَ جي هوائن زرد بنائي ڇڏيو هو.

پيٽر ڊورا سان گهٽو ڪجهه ڳالهايو پر هن جواب ڪو نه ڏنس. پيٽر ڏٺو ته جزيري جو وچ پليٽ وانگر هو، جنهنڪري چوطرف ڪان اينڊڻ طوفاني هوائن کان محفوظ هو. پيچرو تمام ڊگهو هو. چوٽيءَ کان وٽي عيٽ تائين، پليٽ جي وچ ۾ هڪ گهر ٺهيل هو. جنهنجي چوڌاري مختلف قسمن جا وڻ ۽ ٻوٽا پوکيل هئا، ۽ اهو انهن ۾ لڪو پيو هو. فقط مٿان لڳل چمني نظر اچي رهي هئي. شايد اها عمارت ويران ۽ تباهه ٿيل هئي، انهيءَ ۾ ابابيلن ۽ چمڙن جو ديرو هو. چيل جا آدم-قد وڻ عمارت مٿان وريا ٻيٺا هئا. جنهنڪري پيچرو تمام اونداهو ٿي ويو هو. ڪنڊن زمين تي جڙ غاليچو وڇائي ڇڏيو هو.

"هتي اچي تون خوش نه ٿيو آهين؟" ڊورا هنکي سڏ ڪري پڇيو.

هاڻي پيٽر جو جواب نه ڏيڻ جو وارو هو. ٻاوڻي ڪاڙڻ مان ڊورا هنکي صنوبر جا گل ڪٽي اڇلائي هنيا. جن مان هڪ پيٽر جي اک ۾ اچي لڳو. پيٽر درد وچان رڙ ڪري احتجاج ڪيو. ڊورا يڪدم هن ڏانهن آئي. "پيٽر، دل ۾ نه ڪجانءِ، آئون توکي چمي ڏينداس." ڊورا هنکي چمي ڏني، پر هو خاموش رهيو ۽ پوءِ ڊورا پيار وچان ٽپ ڏيندي هن کان پري هلي ويئي.

"آءٌ سمجهي نٿي سگهان ته صبح کان وٽي توکي ڇا ٿيو

آهي. توکي ڏک آهي، چو ته توکي هتي اچڻ پسند نه هو؟ سچ سچ پٽر تون ٻارن کان گهٽ ناهين. خدا جي واسطي کل، مسخري کر، تفريح کر، اچ هيڏانهن."

پٽر کي پويان اچڻ جو چئي. هوءَ تيزيءَ سان اڳتي وڌڻ لڳي. جيتوڻيڪ هو دل ۾ ناراض هو، پر اڳتي هلندو ويو ۽ ٻنهي مان ڪنهنکي به احساس ڪوڏ ٿيو ته هڪ ننڍڙو صنوبر جو گل بيگ جي ٻاهرين کيسي ۾ رهجي ويو آهي.

پيچرو چيل جي آڻين وڻن جي وچان پئي لنگهيو. هو سج جي روشنيءَ کي پٺتي ڇڏي آيا هئا. چيل جي پنن سندن پيرن کي ڏکي ٿي ڇڏيو. سج جي روشني نه هئڻ ڪري ماحول ڪجهه خوفناڪ ۽ منحوس پئي لڳو. ننڍڙيون مکيون چيل جي وڻن هيٺان پون پون ڪري اڏامي رهيون هيون. سفيد داغن وارن ڏيڏرن جي ميڙ کي ڏسي ٻورا کي عجب لڳو، "پٽر ڏس، اهو آهي تنهنجي جادوئي پرين جو گهر."

"تمام زهريلا انٿي." پٽر جواب ڏنس. جئن هن اهي گهالهيون پئي ڪيون، تئن هنجي واپس وڃڻ جي خواهش شديد ٿيندي ٿي ويئي. پر ٻورا زبردستيءَ کيس اڳتي وٺي پئي وئي.

وڻن جي جهڳٽن مان ڏيکاري ڏيندڙ چمڻيءَ مان دونهون نه ٿي نڪتو. پيچري ۾ به تمام ٿوري هوا پئي لڳي.

"چا تون سمجهين ٿو ته انهيءَ گهر ۾ ڪو رهندو هوندو؟" ٻورا هنکان پڇيو.

"نه" پٽر کي يقين ڪونه هو. جيسين هو عمارت جي باري ۾ ڪجهه سوچين، اهي انهيءَ جي ويجهو اچي پهتا. هڪڙو موڙ مڙندئي عمارت هن جي سامهون هئي. پوري پٽر مان ٺهيل چوڪنڊي عمارت هئي. درين جا طاق ڏاڙ هئا. سڄي عمارت ويران ۽ خاموش پئي لڳي. ٻاهريون دروازو انجيسن تي لٽڪي رهيو هو. چمل جا پن هر طرف پکڙيا پيا هئا. هال ۾ به انهن جا ڍير لڳا پيا هئا. انهيءَ کانسواءِ گندي پاڻي جي نڪال واريون ڪسيون به انهن سان پريون پيون هيون. ديوارن تي برسات جي پاڻيءَ جا

نشان هٿا.

چؤطرف پکڙيل وڻن هڪ گول ٽاهي ڇڏيو هو، جن مان گهٽو حصو گهر جي پوئين طرف هو. ڪٽ لڳل گهنٽي ۽ زنجير ديوار تي لٽڪي رهيا هٿا. جنهن وقت ٻورا انهيءَ کي وڃايو تہ آواز، سڄي گهر مان پڙاڏو بنجي آيو.

"سمجهہ تہ ڪوئي جواب ڏئي تو، ٻوءِ؟" پيٽر پنهنجو انديشو ڏيکاريو.

"بيوقوف بارلنگ، جڳهہ بلڪل ويران لڳي پئي آهي." ۽ اهو ئي ٿيو. ڪي بہ قدمن جا آواز نہ آيا، نہ دروازن جي طاقن کلڻ جا چيچاٽ ٿيا ۽ نہ ئي ڪو اهڙو آواز آيو تہ: 'دروازي تي ڪير آهي.' ڪاڏي جي رسد گاه ۽ هفتي ۾ هڪ دفعو پيڙيءَ جو اچڻ، ياد ڪري پيٽر جي بي آرامي وڌي ويئي. ڪنهن بہ ماڻهوءَ جزيري کي غير آباد ڪونہ سڏيو هو، پر هتن کي اتي زندگيءَ جو ڪو نشان نہ مليو. ڪناري کان عمارت تائين ڪوبہ انسان ڏسڻ ۾ ڪونہ آيو.

ٻورا بي خياليءَ ۾ وڏي دروازي کي هٿ لاتو تہ اهو سنهو ۽ تيز چيچاٽ ڪندو اندرين طرف کلي ويو. چيل جي پنن جو ڍير فرش تي هارجي ويو.

"جڳهہ سامان سان سنگاريل آهي." ٻورا پهريون پيرو خوف واري لهجي ۾ چيو، "ڪيتري نہ بي شرمي آهي جو اهڙي جڳهہ کي تباهہ ٿيڻ لاءِ ڇڏي ڏنو اٿن." هوءَ هر هڪ شيءَ کي جاچي رهي هئي. پيٽر کي عجب لڳي رهيو هو تہ جڳهہ جا مالڪ چا چوندا تہ بہ اجنبي پرائي جڳهہ ۾ چو نڪوس ڪري رهيا آهن. پر هو ٻورا سان ٻڌل هو. چو تہ اها شرم جهڙي گالهہ هئي جو حسين ۽ خوبصورت قيمتي شين کي، جيڪي ويران دنيا ۾ پيون هيون، نظر انداز ڪري ڇڏجي. ٻورا ڏکو ڏئي ڊرائنگ روم جو دروازو کوليو. اتي بہ ساڳيو اداس منظر هو. ريشمي پردا سڙي گري ويا هٿا ۽ غاليچن جو رنگ، مٽيءَ جي تهن ڪري جهڪو ٿي ويو هو. ديوارون ڪوريڙن جي چارن سان پريون پيون هيون.

ديوارن تي لڳل تصويرن ۽ آئيني جي چوڌاري ڪوريٽڙن جڙ هار پائي ڇڏيا هئا. ٽي سگهي ٽو اها ڪنهن 'ستل حسن' جو آستانو هجي، پر انهيءَ بابت ڪا پرين جي ڪهاڻي نه هئي.

"سڄي جاءِ پرڻ ٽي چاهي." هن چڪون ڏيندي چيو، مٿيءَ جي ڏ ڏورا جي نڙيءَ ۾ هلي ويئي هئي.

"چا تون مٿي وڃڻ نه ٿي چاهين؟" پيٽر هن کان پڇيو. ڏورا پيٽر جي طنز کي محسوس نه ڪيو، آءٌ باهر وڃڻ ٽي چاهيان." هن اپهرائي مان چيو ۽ پوءِ گهر جي پوئين دروازي مان ڏوڙندي باهر هلي ويئي.

اهو دروازو هڪ ڏگهي پر وڏي باغ ۾ ٽي ڪليو. جتي گند ڪچري جا ڍير لڳا پيا هئا. جهنگلي گاهه وڏو ٽي ويو هو ۽ باغ ۾ ٿهيل چموتري کي بہ ڍڪي ڇڏيو هئائين. اهو گاهه سکي، خشڪ ۽ پيلي رنگ جو ٽي ويو هو. گاه جي چوڌاري وٽن هڄ ڪري هوا بند ٽي وئي هئي. انهيءَ ڪري گاه هيٺ زمين تي ڪريو پيو هو ۽ اتيئي سڙي سڙي زهريلو ٽي وہو هو.

انهيءَ گاهه جي وچ ۾ هڪ ماڻهو بيٺو هو. هنجو ڪنڌ جهڪيل هو ، پٺي عمارت طرف هئي ۽ هٿ ڪيسن ۾ پيل هئس. هنجا سفيد ڏگها وار ۽ ڏاڙهي ڪيس ڪنگ ظاهر ڪري رهيا جيڪو پنهنجي چنگهن تي بيهي ننڍ ڪندو هو.

"هو اسان سان چو نٿو ڳالهائي؟" ڏورا پڪيو.

"شايد هن اسانجو آواز نه ٻڌو هوندو." پيٽر جواب ڏنس. پر هن سوچيو ٽي تہ اهو صحيح جواب نه هو. هن مروت ڪري پوڙهي ماڻهوءَ کي سلام ڪيو. پر جواب نه ملیس.

"جناب" ڏورا اُميد پرڻي لهجي ۾ سڏ ڪيس. بيٺل ماڻهوءَ نه ڳالهايو ۽ نه ڪا حرڪت ڪئي. "هو ضرور ڪنن کان ٻوڙو هوندو." ڏورا چيو.

"يا مٽل هوندو." پيٽر هنجي جملي سان اهي لفظ ڳنڍيا.

ڏورا جو تعليم يافته دماغ ڪم ڪرڻ لڳو، "بارلنگ، هو مٽل نٿو ٽي سگهي، هو تہ بيٺو آهي."

"اڇا؟ هو بيٽو آهي؟ مون ته ڪونه ڏٺو." پيٽر طنز ڪئي.
ڊورا ڪيس شڪايتي نظرن سان ڏٺو، "اڇا تون هن لاءِ ڪجهه نه ڪندين." ڊورا چيس، "وڃي ڏس ته هو ڪير آهي. پڇبنس ته هنکي ڪنهن شيءِ جي ضرورت ته ناهي."
"توهان ڪير آهيو؟" پيٽر ادب مان رڙ ڪري پڇيو. خبر به هئس ته اهو آواز بيجا آهي.
اهو ماڻهو شايد پٽر جي مورت هو. هن ۾ زندگيءَ جو ڪو به آثار نه هو.
"تون هن ڏانهن وڃ." ڊورا چيس.
"اڇا لاءِ؟ اسانوٽ ڪابه شيءِ ناهي جو هنکي ڏيون. ياد ڪر اسان پاڻ بيجا مداخلت ڪندڙ آهيون." پيٽر چيس.
"چگو ته پوءِ مان ٽي وڃان." ڊورا پڪي ارادي سان چيس ۽ پوءِ اڳتي وڌڻ لڳي.
"ترس." پيٽر حڪم ڪيس، "تون تمام نڪڙي آهين. تون اوچتو هنکي صدمو ڏيندينءَ."
پوڙهو ماڻهو اڃان تائين ڪنڌ جهڪايو بيٺو هو، ڪنهن پٽر جي مورت وانگر. هنن فرينچ، انگلش ايستائين جو جرمن زبان ۾ به گالهايو، پر هن ڪنڌ مٿي نه ڪيو. پڻ هنجي ايترو ته ويجهو اچي پهتا هئا، جو سندس ليڙون ليڙون ٽيل لٽا آساني سان ڏسي سگهيا ٿي. هنجي ڏاڙهيءَ ۽ مٿي جا وار ڏڙيل پکڙيل ۽ منجهيل هئا ۽ رنگ ڪو ٽي ويو هوس. هو بيمار ۽ پيلو ٽي لڳو.
"زميني ڪيڙو،" پيٽر هنکي ڏسي چيو. ڊورا جي خوشي هينئر ڊري ٽي وئي هئي. ڪو وقت هو جڏهن هوءَ پڻي ڪنهن کان صلاح وٺڻ پسند نه ڪندي هئي.
پيٽر قدم اڳتي وڌايو ۽ بيدليءَ سان پنهنجو هٿ ماڻهوءَ جي سٽيي ڪلهي تي رکيو.
"اڇا اسان تنهنجي مدد ڪري سگهون ٿا؟" هن خراب لهجي ۾ پڇيس، "تو کي ڪنهن شيءِ جي ضرورت ته ناهي؟"
پيٽر جي هٿ لائٽ سان هن ۾ جڙ جان پئجي ويئي. هنجو

جهڪيل ڪنڌ ۾ قيد مان آزاد ٿي ويو. هنجون ذرتول اکيون ڪنهن بلڊ هائوند ڪتيءَ جي اکين وانگر ٻري رهيون هيون. هنجو آواز چڄريل هو ۽ ائين پئي لڳو جڻ مشڪل سان ٿي نڪتس. هنجي نڙيءَ مان پراڻي فرنيچر وانگر چيڄاٽ ڪري رهيا هئا. هن هڪ خوفناڪ ٽهڪ ڏنو. ٽهڪ جو آواز ڪنهن آبشار جي ڪرندڙ پاڻيءَ جي آواز سان ملندڙ هو، يا ڪنوڻ جي ڪڙڪڙ جهڙو آواز تيز هو، پر ان ۾ گونج نه هئي.

”توهان آخر اڇي ويا، نوان مسواڑي.“ هن رڙ ڪئي. خوشيءَ وچان گجگوڙ ڪندي چيو، ”مون پنهنجي هڏن ۾ محسوس ڪيو ته توهان اڇي رهيا آهيو، آءٌ ڪلهه ڪان وٺي توهانجو انتظار ڪري رهيو آهيان.“ پيٽر انهيءَ ديواني کان پوئتي هٽي ويو.

”تون غلطي پيو ڪرين، آءٌ هتي ڪونه ٿو رهان.“ پيٽر خوف وچان چيس.

ديواني جو ٽهڪ وري اپريو، ڪيڪاٽ ڪندو ڪنهن غيبي آواز وانگر. ”منهنجي ڳالهه جي تردید نه ڪر منهنجا پيارا، منهنجا پيارا سائين. اهڙي آرامده رهائش گاهه ڪي خالي نه ڇڏ. اهو سڀ نه ٿيندو، انهيءَ عمارت لاءِ، تون چائين ٿو. مان تعجب پيو ڪريان ته جڏهن مان پنهنجي رهائش هتان ختم ڪندس ته مونکي ڪير ڪٽيندو. ڇو ته هن سياري ۾، مونکي ڊپ آهي ته مان ختم ٿي ويندس.“ هن ڪيسي مان ڪاري رنگ جو هڪ خوفناڪ چنبو ڪڍيو.

چنبي کي ڏسي پيٽر ٽپ ڏئي پوئتي هٽيو ۽ رڙيون ڪندو ٻچري ڏانهن وڃي ڀڳو. ٻورا هنکان اڳيئي ائين ڊوڙي رهي هئي، جڻ دوزخ جا شيطان پويان پيا هجن، پر ديوانو اتي ئي بيٺو رهيو ۽ ٽهڪ ڏيندو رهيو. هنجي ٽهڪن جو آواز سمنڊ جي ڪناري تائين پڻ ۾ پئي آيو، ”نوان مسواڑي، نوان مسواڑي اڇي رهيا آهن. آخر هو مونکان چاهيون وٺي رهيا آهن. پر نون رهاڪن کي اها ڳالهه پسند ناهي، اها سڄي زندگيءَ جي سڪونت آهي. ها ـ ها ـ ها.“

پيٽر ۽ ٻورا خاموشيءَ سان ڪيرالهيڪ اڇي ڏانهن ڏسندا رهيا. پوءِ ٻورا ڪجهه ڳالهائڻ لاءِ چپ کوليا ته پيٽر هٿ جي اشاري سان کيس روڪي ڇڏيو. ٻورا ڪجهه نه سمجهي سگهيو. پيٽر ٻورا جي ڪن وٽ وڃي ڪجهه ٻڌايو. ٻورا جي منهن تي حيرت جا آثار پيدا ٿيا. هن پيٽر ڏانهن ڏسڻ شروع ڪيو. پيٽر ٻورا جي ڪن وٽ وري ڪجهه ٻڌايو. ٻورا جي منهن تي حيرت جا آثار وڌيڪ گهر

آهي تو نہ ڪيو آهي چا؟"

پيٽر وڌيڪ سمجهائڻ جي ڪوشش نہ ڪيس.

"هو وحشين جهڙا آهن" ڊورا پنهنجي ڳالهہ جاري رکندي چيو، "ائين ٿو لڳي جڻ اسان مذهب جي پڇڙي ڪٽي هجي."

"جيڪڏهن هو وحشين وانگر اها دشمني ختم نہ ڪن تہ ٻوءِ؟"

"پارلنگ، هي يورپ آهي."

"ها ويهين صدي آهي." پيٽر پويان ٽڪرو ڳنڍيس.

ڊورا هنجي طنز کي نہ سمجهي سگهي.

گهاٽ وارو رستو خاموش ۽ ويران لڳو پيو هو. سڄي ڳوٺ کي خبر پئجي ويئي هئي تہ هو ڏکن جي جزيري تان ٽي آيا آهن. گهٽيءَ ۾ ڪيڏڙ ٻارن کي زبردستيءَ گهر ۾ بند ڪيو پئي ويو. گهر اچڻ ۾ دير ڪندڙن کي سندن مائرون ٽڙڙ هڻي رهيون هيون. گهٽين ۾ ٽيندڙ گفتگو بلڪل بند ٿي ويئي. گهرن جا دروازه زور سان بند ٿيڻ لڳا. فقط قبرستان جا رهاڪو ٿي پرسکون هئا. 'ڪبرالهيڪ' جي مٽلن کي ڏڃڻ جو ڪو سبب نہ هو.

"ماڻهن جو سلوڪ ڪيترو نہ غير دوستانہ آهي." ڊورا قبرستان جي رهاڪن کي مخاطب ٿي چيو، "هوٽل واپس ويندي مونکي ڪو افسوس ڪونہ ٿو ٿئي." واٽ تي ڊورا چيو.

"اها هوٽل اسانجي هجي ہ" پيٽر پڪ ڪئي. ڊورا هنجي چهري ۾ ڏٺو.

"نهنجو مطلب چا آهي؟"

"اسانجي باري ۾ اهڙن خيالن رکندي، جيڪڏهن هو رهڻ ڏين تہ اها اسانجي خوش قسمتي چئبي."

"خير هو رهڻ ضرور ڏيندا، اسانجي سياڻي نائين مسواڙ ڏنل آهي. پر جيڪڏهن نہ رهڻ ڏنن تہ آءٌ فرانس جي قومي سياحن جي آفيس ۾ شڪايت ڪندس."

"ٺيڪ آهي مونکي يقين آهي تہ تون ائين ڪندينءَ پر مسئلو اڄ رات جي رهڻ جو آهي."

"ڪوبہ مسئلو پيدا نہ ٿيندو. پريشان نہ ٿي." ڊورا سخت لهجي ۾ چيس. هنجو لهجو تيز هو چو تہ ان وقت هنجي طبيعت ٺيڪ نہ هئي.

سراءِ جي مالڪ هنن کي اينديءَ ڏني. هو اڳتي وڌيو تہ جيئنءَ سندن آڇيان ڪري. "توهان پنهنجي مهم پوري ڪري آيو؟ سچو ڳوٺ انهيءَ باري ۾ ڳالهائي رهيو آهي، چو تہ جزيري تي ڪوبہ نہ ويندو آهي- مونکي اميد آهي توهانکي ڪو نقصان نہ پهتو هوندو؟"

"بلڪل نہ." ڊورا پختگيءَ سان چيس.

"تو ڏٺو؟" جنهن وقت ٻئي اڪيلا رهجي ويا تہ ڊورا چيس، "سراءِ جي مالڪ کاڻ مشڪلات پئدا نہ ڪئي. هوٽل وارا ماڻهو تهذيب يافتہ ۽ دنيا ٽي ماڻهو هوندا آهن ۽ هنن کي ٽيڪو ٽو پوي چو تہ اهوئي سندن زندگيءَ جو تجارتي سرمايو آهي ۽ اهائي ڳالهہ هنن ۽ جاهل ڳوٺاڻن جي وچ ۾ فرق پئدا ٽي ڪري. سراءِ جو مالڪ اسان سان ڳالهائيندي خوف محسوس نٿو ڪري."

پيٽر محسوس ڪيو تہ سراءِ جي مالڪ جي گذريل رات ۽ هاڻوڪي رويي ۾ ڪافي فرق هو. هاڻوڪو رويو تمام نرم هو. ضرور انهيءَ ۾ ڪا خفيہ ڳالهہ هوندي. ڳالهائڻ وقت هو هنن کان مفاصلي تي بيٺو هو. چڻ سندن وچ ۾ ڪا جسماني سرحد هجي.

هوٽل جي بار روم ۾، هنن کين شراب پيئڻ جي آڇ نہ ڪئي ۽ ان جي بدران هو ڪائونٽر جي پويان وڃي بيهي رهيو. پاڻڪي مصروف رکڻ لاءِ هو شراب جون بوتلون ۽ گلاس ڪٽي صاف ڪرڻ لڳو. ڪمري ۾ هنن کان سواءِ ٻيو ڪير بہ نہ هو. آخر ڊورائي گفتگو شروع ڪئي، "ڏکن جي جزيري تي ڪير ٿو رهي؟"

"ڪير بہ نہ مادام."

"پر اتي ڪو رهي تہ ٿو. اسان ٻنيهن انکي ڏٺو، ان سان ملي بہ چڪا آهيون. ان هوندي بہ توهان چئو ٿا تہ اتي ٻوت آهن؟"

"نہ مادام جزيري تي ڪوبہ ٻوت ناهي."

"هو زنده ماڻهو آهي؟"

سراءِ جو مالڪ ٻئي پاسي نهارڻ لڳو.

"آهي نه؟" ڊورا پڇيس، "ان کان سواءِ سيڏو سامان ٻيڙيءَ رستي ويندو آهي ته ضرور هو زنده ماڻهو آهي؟" انهيءَ وقت سراءِ جي مالڪ هنن جي چهري ۾ نهاريو.

"توهان چئو ٿا ته توهان ان سان ملڻا آهيو؟"

ڊورا ڪنڌ ڏوڻيو.

"ته پوءِ توهانکي اها به خبر هوندي ته هو ديوانو آهي. اتي ڏکڻ جي جزيري تي هميشه هڪڙو ديوانو، ضرور هوندو آهي."

"تنهنجو مطلب ڇا آهي؟ اتي هميشه هڪ ديوانو هوندو آهي؟"

جناب ٽي سگهي ٽو اها ڳالهه توهان لاءِ اجنبي هجي پر اها حقيقت آهي."

"پر انهن کي ايڏانهن ڪير موڪليندو آهي؟ هو ڪٿان ايندا آهن؟"

"انهيءَ جي اسانکي خبر ناهي جناب."

"اها معض خيالي ڳالهه آهي." ڊورا ڦاٽي پئي، "ايتري سنگدلي! ايتري لاپرواهي."

سراءِ جو مالڪ هڪ گلاس صاف ڪري رهيو هو. "هر قوم ۾ اهڙي مخلوق ٿيندي آهي." هن نرمائيءَ سان چيو. "هميشه انهن کي پري اڇلڻ نيڪ آهي. اهي پنهنجي پاڻ لاءِ ۽ پين لاءِ به خطرناڪ هوندا آهن، لاعلاج. جيئن چوندا آهن ته مرونءَ کي پڇري ۾ بند ڪرڻ سٺو آهي، تيئن انهن کي به پهريائين سيخن اندر رکيو وڃي ۽ پوءِ ڏکڻ جي جزيري تي اڇلائڻ بهتر آهي."

"تنهنجو مطلب آهي ته انهن کي مرڻ لاءِ اڇلايو ويندو آهي؟" ڊورا خوف وچان پڇيو.

"نه مادام، اهي پاڳل ڪيترن سالن تائين زنده رهندا آهن. انهن کي ڪافي انداز ۾ ڪاڏو ۽ خوراڪ پهچائي ويندي آهي. رسم موجب سڄو ڳوٺ چندو جمع ڪندو آهي ۽ جڏهن هڪ پاڳل ختم ٿيندو آهي ته پيو اڳيئي پهچي ويندو آهي ۽ ڪنهنکي به خبر

نہ پوندي آهي تہ اهو ڪٽان آيو. ٻئي ڏينهن سڄي ڳوٺ ۾ اها ڳالهہ مشهور رهندي آهي تہ: 'ڏکن جي جزيري تي هڪ ٻيو پاڳل اچي ويو آهي.'

"پوءِ توهان ان کي مرحبا چوڻ لاءِ جماعت موڪلينداآهيو؟"

"توهان پلي مذاق ڪريو." سراءِ جي مالڪ ساڳئي گلاس کي وري صفا ڪندي چيو، "توهان مونکي ضرور معاف ڪندا جو آءٌ واپاري ماڻهو آهيان. اڄ رات، اسان ٻڌو آهي تہ استادن جي هڪ وڏي جماعت اچي رهي آهي ۽ سڀ بسترا استعمال ۾ ايندا. اڪثر ائين نہ ٿيندو آهي." هو پنهنجي معافيءَ جو سبب ٻڌائيندي چئي رهيو هو، "پر جڏهن بہ ائين ٿيندو آهي تہ اسين قدرتي طور مشغول ٿي ويندا آهيون ۽ پوءِ سڀ ڪمرا ضرور خالي ڪرائيندا آهيون."

هوٽل تي مڪمل خاموشي ڇانيل هئي. ڪمري ۾ ٿيندڙ لڙڻ بہ ختم ٿي ويو هو. معذرت ايتري تہ صاف هئي جو پيٽر کي کل پئي آئي.

اڇوڪي رات کان سواءِ هو نہ ٿي اچي نہ رڳو هنن جي قسمت خراب هئي، پر هنن کي ائين پئي ڏٺو ويو، جڏهن هنن بدقسمتي آندي هجي ۽ هنن جو وري هن علائقي ۾ اچڻ پسند نہ ڪندا ۽ اهوئي آخري موقعو هو تہ جزيري جو اسرار کولجي.

"جزيري واري گهر جي باري ۾ ڪهڙو خيال اٿيئي؟" پيٽر پڇيس، "ٿوري صفائي ڪان پوءِ اهو استعمال جي قابل ٿي سگهي ٿو." هاڻي سراءِ جو مالڪ، جو چرچي ڪرڻ وارو هو، "ديوانا ماڻهو، سڀيون گهر ڏيائيون نہ هوندبون آهن اصول مطابق."

"نون مونکي ٻڌائي رهيو هئين." ٻورا ڳالهايو، "جڪهن ڪندي آهي، انهيءَ کي ڪيترو عرصو ائين بيڪار پئي ڏسو آهي؟"

"جڏهن ڪان مالڪ اها ٺهرائي آهي." سراءِ جي مالڪ جواب ڏنو، "اهو هڪ ٻيو ماڻهو هو. جنهن جزيري جي باري ۾ يقين نہ ڪيو هو." سراءِ جي مالڪ گلاس صاف ڪندي چيو. "هو ساڳيو

گلاس ٽيون دفعو صاف ڪري رهيو هو، "هر ماڻهوءَ هنڪي ٻڌايو ته ڏکن جو جزيرو خطرناڪ آهي، پر هن يقين نه ڪيو. هو جزيري تي ويو ۽ پسند ڪري فيصلو ڪيائين ته اونهاري جي موسم گذارڻ لاءِ عمارت ٺهرائيجي. هنڪي پنهنجي فيصلي تي نظر ثاني ڪرڻ لاءِ ڪافي وقت هو، پر هو اڀرو ماڻهو هو ۽ ان وقت خيال آيس، جڏهن جزيري تي زندگي گذارڻ لاءِ پنهنجو پهريون قدم رکيو ۽ جيئن ئي هنڪي پهريون خيال آيو ته اهو هميشه وانگر ڏکن جو جزيرو بنجي ويو."

"ڇا ٿيو هو؟" ڊورا پڇيس.

"سپ ڪان پهريائين هنجي زال مري ويئي. هوءَ خشڪيءَ تان جزيري طرف هڪ مهاڻي جي ٻيڙيءَ ۾ اچي رهي هئي. ويڑهه ڪري آءُ سمنڊ پار نه ڪري سگهيا ۽ ختم ٿي ويا. اڇا اهو صدمو ختم نه ٿيو هو ته سندس ڏيءُ جدا ٿي ويس. جزيري تي ٺهيل گهر جو هڪ حصو اڇا مڪمل نه ٿيو هو. ته ڏٻڻس ديوار جي پاڇي ۾ ڪيڏي رهي هئي ته ديوار اڇي مٽان ڪريس. انهيءَ وڇوڙي جي صدمي کي ختم ڪرڻ بجاءِ، جزيري جي پوشيده رهاڪن ڪيس گهر ۾ بند ڪري ڇڏيو. هواداس ٿي ويو. هن پنهنجن مالي ذريعن جو خيال نه رکيو. هن پيرس ڏانهن پنهنجن واپاري سفر کي گهٽ ڪري ڇڏيو. هو ڪيترين ڪمپنين جو ڊائريڪٽر هو ۽ خوشحال ماڻهو هو، پر حوصلي جو مضبوط نه هو. افواهن جو طوفان ڪنهن ڪڙڻ جي طوفان وانگر اڇي مٽان ڪڙڪيس، جنهنکي منهن ڏيڻ لاءِ هو تيار نه هو. هڪ هفتي اندر ڪمپنين ۾ حصا ختم ٿي ويس. سودائي خيالن جي ڪري هنجي مارڪيٽ ختم ٿي وئي. هو ٽٽل دل ۽ جسم سان، واپس جزيري تي آيو ۽ هڪ هفتي اندر پاڳل بنجي ويو. سندس نوڪرن خوف وچان هتي اچي پناهه ورتي ۽ هو جزيري تي اڪيلو رهجي ويو. هو پندرهن سالن تائين زنده رهيو ۽ جڏهن مئو ته سندس جاءِ هڪ ٻئي پاڳل ورتي."

"مون سمجهيو ڪونه؟" ڊورا ڳالهايو.

"مادام، ڪير به نه ٿو سمجهي سگهي. هڪ منجهند جو

جڏهن ماڻهو کاڏو کڻي ويا تہ هنن کي هڪ نئون پاڪل نظر آيو. کنهنکي به خبر نہ هئي تہ هو ڪٿان آيو. اڄ ڏينهن تائين اسانکي انهن جي نالن جي خبر ناهي. هو هڪ ٻئي کانپوءِ ايندا رهيا، توهان جيڪو پاڪل ڏٺو، سو ڇهون نمبر پاڪل آهي. اسانکي اها خبر ناهي تہ جزيري جي ساڳي جاءِ تي ڪيئن ٿا پهچن. انهيءَ کانپوءِ کو به ماڻهو ايڏانهن نہ ويندو آهي، پر تو اسانکي ڪري ڏيکاريو آهي تہ پاڙي تي يا چوريءَ کوبہ ماڻهو ٻيڙي وٺي سگهي ٿو، ۽ اسانجا پاڪل، جيڪي حرفتي ناهن، ائين ڪري سگهن ٿا."

"پر هنن پاڪلن کي ڪيئن ٿي خبر پوي تہ ڪهڙي وقت تي وڃجي؟"

"اٻابيلن کي ڪيئن ٿي خبر پوي تہ ڏکر طرف ڪهڙي وقت وڃجي؟ سائين، ڪجهہ اهڙيون گالهيون اڃا آهن، جنجو جواب سائنس نہ ڏئي سگهي آهي. هاڻي منهنجي زال سڏي رهي آهي، تہ توهان لاءِ مڇي تيار ٿي چڪي آهي."

جنهن وقت سراءِ جو مالڪ ڪين ڪارائي رهيو تہ، پيٽر ڏٺو هن پنهنجي ۽ هنن جي وڇڻ ڪاڦي مفاصلو ٻئي رکيو ۽ نہ سندس زال ڪاڏي ڪائي ڪانپوءِ راءِ وٺڻ آئي. سراءِ جي نوڪرياڻي، ڏورا ڪي ڏسي وٺي ڏوڙ پاتي. سڄي ڪوٽ کي اهو ڏي ڏپ هو تہ جاڻ هنن مٿان تباهي آڻي ۽ رات جو درد ۽ ٻيڙا وڃان ڪيترائي موت ٿيندا. هن ڇوڪر وانگر، جنهن پير ڪاڏا هٿا ۽ هينئر قبرستان ۾ ستو پيو هو. اهڙي فضا ۾ اهو آسان هو تہ وهم پيدا ٿين.

ٻئي ڏينهن جڏهن، ٻئي ڇڻا صحيح سلامت نيرن ڪرڻ آيا تہ پيٽر فضا ۾ ڦرا سائي محسوس ڪئي. انهن ۾ آزاديءَ جو احساس به هو، تہ هو وڃي رهيا آهن ۽ وري 'ڪيرالهبڪ' تي قهر نہ آڻيندا. ڪو روح به ڏسڻ ۾ نہ ٿي آيو، پر لڪل اکيون کين ويندي ڏسي رهيون هيون. سراءِ جو مالڪ به کين ويندي ڏسي رهيو هو.

ايندڙ ڇهن مهنن دوران، شاديءَ جي تيارين ڪري، جزيري متعلق يادگيريون جهڪيون ٿي ويون. مسز ميٿيوز، شاديءَ جون

تياريون تمام تيز ڪري ڇڏيون. هنجو چوڻ هو تہ: مڱڻي جو ڏڳهو عرصو رڳن ۾ چڪ پيدا ٿو ڪري.

پٽر، حقيقت ۾ رڳن جي ڇڪتاڻ ۾ قابو هو. پر انهيءَ سبب جي ڪري نہ، جيڪو مسز ميٿيوز چيو هو. هنجي مستقبل جي سائيءَ ۾ تمام گهڻو زور پريس. هن چاهيو ٿي تہ يا تہ شادي تمام جلد ٿئي يا بلڪل نہ ٿئي ۽ جڏهن هن پنهنجي ڳالهہ ٻوراکي ٻڌائي تہ هوءَ روئڻ لڳي ۽ پوءِ جلدي وڃي ماءُ کي ٻڌايائين. جنهن چيو تہ 'جون' مهني کان اپريل سٺو آهي. پٽر ظاهري دل سان سندس احسان مڃيا، پر اندر ۾ ڪاوڙ پريل هئس. هو ويراڳي هو. انهيءَ ڪري آفيس وارن جون ٽٽوليون ۽ خاموشي سان سهي ويو. هنکي وقت تمام ٿورو هو، جو جزيري تي پيش آيل واقعات جي باري ۾ سوچي سگهي، جيڪي هنجي دماغ مان نہ نڪتا هٿا ۽ سندس دماغ کي چڪ پائي رهيا هٿا.

ٻورا جزيري تي جيڪي به فوٽو ڪيا هٿا، سڀ خالي نڪتا. فوٽو گرافر دڪاندار چيو تہ: ٿي سگهي ٿو تہ ڪئميرا جو شٽر خراب هجي. جڏهن ڪئميرا جي چڪاس ڪئي وئي تہ اها ٺيڪ نڪتي. نہ ئي ٻورا نوآموز هئي جو ڪنهن غلطي جو امڪان هجي. اهو به خيال هو تہ ڪئميرا مان فلم رول حفاظت سان نہ ڪڍيو ويو هجي. پر فوٽو گرافر انهيءَ جي ترديد ڪئي. پٽر ۽ ٻورا جو خيال هو تہ رول خراب هوندو ۽ ان لاءِ ڪمپنيءَ سان شڪايت ڪين، پر ڪمپنيءَ جواب موڪليو تہ اسان رول جي چڪاس ليبارٽريءَ ۾ ڪئي آهي ۽ انهيءَ باري ۾ ڪا خراب رپورٽ نہ ملي آهي ۽ اهو به اندازو ڏيکارين تہ ٿي سگهي ٿو فلم کي روشنيءَ ۾ ڪوليو ويو هجي.

ٻورا ڪاوڙ ۾ خط ڦاڙي اڇلائي ڇڏيو.

شاديءَ کان ٿي هفتا اڳ، ايستر جي موقعي تي، هڪ ٽڏي ڪمري ۾، آئيني جي اڳيان، پنهنجو شاديءَ وارو وڳو پائي سينگار ڪري رهي هئي تہ ڪيس سردي لڳي وئي. سرديءَ ڪيس تمام سخت تڪليف پهچائي. هنجو بخار وڌندو ويو. ۽ ڏينهن لاڳيتو

بستري ۾ آرام ڪرڻ ۽ دوائن کائڻ جي باوجود به هنجي بيماري ختم نه ٿي.

جڏهن ڊاڪٽر کي گهرايو ويو ته کيس ٻورا جي بيماريءَ جي باري ۾ چگيءَ طرح نه پڌايو ويو. هن سمجهيو ته ٻورا کي اڃا نمونيا کانسواءِ آهي تنهنڪري هڪ نسخو لکي ڏئي ويو.

هنجو بخار وڌندو رهيو. هڪ سوءَ هڪ خطري جي گهاڻ نه هئي، پر بخار انهيءَ حد کان هيٺ لهڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. ٻورا پاڻکي پريشان ۽ بي آرام محسوس ڪرڻ لڳي. ڊاڪٽر کي جڏهن ٻيهر سڏيو ويو. تڏهن هو منجهي پيو. هنکي اهو خيال به نه هو ته ٻورا جي بيماري زهر جي ڪري ٿي هئي. هنکي خبر هئي ته مريض جو وزن تمام گهٽجي ويو هو. ڏي- بيءَ جي اندیشي جي ڪري هنجي چڪاس ڪئي وئي، پر اهو انديشو غلط نڪتو. ڊاڪٽر نا اميد نه ٿيو هو. هن ٻورا جي ماءُ ۽ مڱيندي کي يقين ڏياريو هو ته: توهانجو فڪر مند ٿيڻ بجا آهي، پر علاج سان هوءَ آهستي آهستي ٺيڪ ٿي ويندي. هن مشورو ڏنو ته ٻورا کي اسپتال ۾ داخل ڪرايو وڃي ۽ ان لاءِ شاديءَ کي ڪجهه وقت لاءِ مهمل ڪيو ويندو.

ٻورا انهيءَ وقت روئي ڏنو، جنهن وقت ڊاڪٽر اهي هدايتون ڏنيون. هنجو خيال ايستر جي ڪنوار بنجڻ جو هو. سندس ماءُ ۽ ڊاڪٽر کيس تسلي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي. پيٽر، هنکي تسلي نه ڏيڻ تي، پاڻکي قصوروار سمجهيو، پر جنهن وقت هن ٻيدليءَ سان تسلي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي، مسز ميٿيوز کيس ڪمري مان ڪڍي ڇڏيو. ڪمري جي ٻاهران هيڏانهن هوڏانهن ڦرندي، هنجي دماغ ۾ خيالن جي جنگ لڳي پئي هئي.

ٻورا جي حالت سڌرڻ بدران ويتر خراب ٿيندي ويئي. گهريل، بيمار ۽ سڪل گل:ٿ هوءَ مشڪل سان سجاپڻ ۾ ٿي آئي. شادي بلڪل مهمل تي وئي هئي.

جڏهن پيٽر هن سان ملڻ ويو ته، هوءَ چٽڪي پيئي. پنهنجو جلندڙ هٿ هنجي هٿ ۾ ڏيئي چيائين، "دارلنگ، آءٌ صحتياب ٿي

نہ سگھندس ڇو تہ اسان انهيءَ مصيبتن ۽ ڏکن واري جزيري تي هليا هئاسين."

"بيوقوف ٻوڙا." پيٽر تيزيءَ سان چيو، "ڇا جي متعلق پئي گهالهائين؟"

"آءٌ نٿي ڄاڻان،" هن جون اکيون لڙکن سان ڀرجي ويون. "پر مان ائين ٿي محسوس ڪريان."

"اهي بيمار خيال آهن." پيٽر مصنوعي رحمدليءَ سان چيو "تون تمام جلد ٺيڪ ٿي ويندينءَ."

"پر هو نٿا چائين تہ مون سان ڪهڙي ويڌن آهي. زهر واري بيماري ڪڏهن بہ ختم ٿي نہ سگهندي آهي."

"ڪجهہ ناهي" پيٽر هنکي يقين ڏياريو، "تون پنهنجو ڀائڪي ائين بيحال نہ بڻاءِ."

"نہ، آءٌ فقط انهيءَ خيال جي باري ۾ سوچي رهي آهيان." ٻوڙا هيٺي آواز ۾ چيو.

"ڪهڙو خيال؟" پيٽر پڇيس.

"اهو خيال جيڪو مونکي جزيري تي آيو هو ۽ ٻڌايو هو مانءَ تہ: مونکي بہ جادوءَ تي يقين ڪرڻو پوندو، تو وانگر."

پيٽر ڀاڪ بہ جزيري تي خيال ظاهر ڪري چڪو هو، پر هينئر ان باري ۾ نہ سوچيائين. "مان تنهنجي بيماري ۽ انهيءَ خيال جي وچ ۾ تعلق ڪونہ ٿو ڏسان." هن اعتراض اٿاريو.

"پر تعلق آهي." ٻوڙا مونجهہ وچان پنهنجو ڪنڌ هيٺ ڪيو، "آءٌ هاڻي جادوءَ ۾ يقين ٿي رکان."

پيٽر جي ڪرنگهيءَ ٿي رکيل ٻوڙا جي برف جهڙين آڱرين جي ڪري هنکي ڏڪڻي وڻي ويئي. ڪنهن خاطريءَ بنا هن چيس، "تو کي اڃان ايترو يقين نہ هوندو. ٻين ڳالهين وانگر اها بہ مطابقت ٿي سگهي ٿي."

"نہ" ٻوڙا ڪنڌ لوڏيو، "آءٌ ڪڏهن بہ اهڙي بيمار نہ ٿي آهيان. هيءَ بہ انهي نوجوان وانگر آهي، جنهن جزيري تان پير کاڌا

هٹا ۽ خدا جي مهرباني ۽ سان جلدي ٠ري ويو.»

«پر تون ڪانه مرندين ۽.» پيٽر ٠صنوعي خوشي ۽ سان چيس،

«چو ته تو ڪجهه به نه ڪاڏو هو. يا ڪجهه ڪاڏو هوء؟» ٠ن ڏورا ڪي خاموش ڏسي پڇيو.

«نه پيٽر مون ڪجهه به نه ڪاڏو هو.»

پوء سڀ ڪجهه ظاهر ٿي ويو ته ڏورا ڪجهه نه ڪجهه جزيري تان آندو هو.

«صرف صنوبر جو گل، پيٽر. جيڪو مون تو ڪي اڇلائي هنيو هو. انهيء ڪي ڪٽڻ جو منهنجو ڪوبه ارادو نه هو. اهو ضرور منهنجي بيگ ۾ ڪري پيو هوندو. مونکي اهو 'سنيٿ مالا' جي هوٽل ۾ به راتيون پوء لڏو هو. پر مون تو ڪي ڪجهه نه ٻڌايو.»

«پوء انهيء جو ڇا ڪيئي؟»

«ڪجهه به نه، دارالنگ، اهو گهر آندم ۽ پنهنجي ميز جي خاني ۾ رکي ڇڏيم.»

«تنهنجو مطلب آهي. اهو اڃا تو وٽ آهي.» پيٽر يڪدم خوشي وچان پڇيس.

«ها، اهو منهنجي ميز جي مٿين خاني ۾ پيو آهي. پر متان امان صفا نه ڪري ڇڏيو هجي.» «ڏورا چيو،» هوء ڪڏهن ڪڏهن صفائي ڪندي آهي. ڇاڪاڻ ته آءٌ بيمار آهيان ٠خانو ٿورو ڪلي سگهندو آهي. پر جي صفائي نه ڪئي هوندائين ته اهو بلڪل محفوظ هوندو.»

پيٽر اٿي ڪڙو ٿيو، «انهيء حالت ۾ اسان اهو واپس ڪري سگهنداسين.»

«ڇا تون سمجهين ٿو ته اهو ٺيڪ ٿيندو؟»

«آءٌ نقصان ڪرڻ نه ڏيندس. تنهنجا ڊاڪٽر به ڪامياب نه ٿيا آهن، فقط اهو ئي موقعو آهي ته صنوبر جو گل واپس ڪجي.»

«پر جزيري تي ڪا پوسٽ آفيس ناهي ۽ ڏوري 'ڪيرالهيڪ' جو ڪوبه ماڻهو جزيري تي وڃڻ لاء تيار نه ٿيندو.»

«جيڪڏهن تون پسند ڪرين ته آءٌ، ڪٽي وچان.» پيٽر آڇ

ڪيس. هن اعتراض ڪيو، پر پيٽر جي نامنظور ڪرڻ تي آخر اجازت ڏيڻي پيس.

ٻورا ڪيس هدايتون ڏنيون ته صنوبر جو گل کڻي ڪاءِ جاءِ تان کنيو هٽائين. پيٽر يڪدم هنجي گهر ويو. مسز ميٿيوز هنکي گهوري نهاريو. هوءَ هنکي ڏسي گهٽو خوشي کانه ٿي. ٻر دروازو کوليائين. "ڇا آهي؟ ڇا ٻورا جي حالت خراب آهي؟" جيئن ٿي پيٽر پنهنجو قدم هال ۾ رکيو ته هن پڇيس. پيٽر ڪنڌ لوڏيو ۽ ٻڌايائينس ته، "ٻورا کي پنهنجي ميز جي خاني ۾ پيل ڪا شيءِ کپي."

"پر هن مونکي ڇو نه چيو ته اها شيءِ آڻي ڏي؟" مسز ميٿيوز اعتراض ڪيو.

"انهيءَ شيءِ جو خيال هاڻي آيو هوس."

"اها اهڙي ضروري شيءِ هئي ڇا جو هوءَ صبح تائين انتظار ڪري نه سگهي؟"

"ها اها تمام ضروري آهي." پيٽر هنکي يقين ڏياريو، "انهيءَ ۾ موت ۽ زندگيءَ جو سوال آهي."

هوءَ يڪدم ڪيس ٻورا جي ڪمري ۾ وڃي آئي. جتي ٻورا جي ميز ڪلي پئي هئي. پيٽر ميز جي سيني خانن ۾ ڏٺو، پر صنوبر جو گل ڪنهن به خاني ۾ نه هو. پيٽر ڪتابن ۾، ڪاغذن ۾، شيلف تي گولڻ لڳو. مسز ميٿيوز خاموشيءَ سان هنکي ڏسندي رهي. جيئن ڪو پيشه ور ڪات هٽندڙ نوآموز شوقين کي ڪوشش ڪندي ڏسي رهيو هجي.

"جيڪڏهن مونکي خبر هجي ته تون ڇا پيو گولين...." هن پڇيس.

"آءٌ صنوبر جو گل پيو گولیان." پيٽر چيس.

"صنوبر جو گل؟" مسز ميٿيوز جو آواز غير معمولي هو.

"تون مونکي نه پيو ٻڌائين ته ٻورا تو کي صنوبر جو گل ڪٿي اچڻ لاءِ موڪليو آهي."

"آءٌ جذباتي بنجي ويو هوس." هن ڪمزور آواز ۾ چيس.

"صنوبر جو گل. درحقيقت آءٌ توکي پڌائي سگهان ٿي، پر تون انکي ڳولي نه سگهندين."

"انهيءَ جو مطلب ته توکي خبر آهي ته اهو ڪٿي آهي." پيٽر اميد پرئي لهجي ۾ پڇيو.

"گذريل هفتي مون اهو گند جي ڊبي ۾ اڇلائي ڇڏيو هو."

"ڇا؟" پيٽر ڏانهن ڪري اٿيو، "توکي ائين ڪرڻ جو ڪنهن ڇيو هو خدا جي بندي؟"

"مون پاڻ ڪيو. هيءَ منهنجو گهر آهي." مسز ميٿيوز هنکي مٺو ڏنو. "ٻورا آخر منهنجي ڏيءَ آهي."

"پر توکي ڪوبه حق نه ٿو پهچي ته تون هنجي سامان کي هٿ لائين. ڇا تون هنجي موت جو انتظار ڪري نٿي سگهينءَ؟"

"پيٽر." مسز ميٿيوز گهوري نهاريس.

"مونکي افسوس آهي، منهنجو مطلب اهو نه هو، مونکي معاف ڪر."

"منهنجا غريب چوڪرا. تون تمام گهڻو جذباتي ٿي ويو آهين." ٻورا جي لاءِ ايترو ڏک ۽ پاڳلپڻو ڏسي هوءَ نرم ٿي ويئي، پر پيٽر سندس نرميءَ کي نظرانداز ڪري پڇيو، "صفائيءَ وارو ڪهڙي ڏينهن ايندو آهي؟"

"اڳاري جي صبح جو." مسز ميٿيوز جواب ڏنو.

"انهيءَ جو مطلب ته اڄا موقعو آهي، ته صنوبر جو گل اتي هجي."

هو تيزيءَ سان بورچيخاني ڏانهن وڌيو، پر ٻورا جي ماءُ ٻانهن مان جهلي ورتس، "پيٽر ٻڌ، مان چاڻان ٿي ته تون ڪيس ناميد نٿو ڪرڻ چاهين پر گند جي ڊبي جي اوندي ڪرڻ جي جاءِ ناهي. صنوبر جو گل ڪنهن ڪم جو نه رهيو هوندو. اهو ڪچري سڙي ويو هوندو."

رڙ ڪري، جهٽڪو ڏئي پيٽر هنکان پري هٽي ويو، "ڇا توکي پڪ آهي؟"

"بلڪل، مونکي پڪ آهي. ان ڪري ئي مون اڇلي ڇڏيو

هو. تون اهو نہ سوچ تہ مون بنا ڪنهن سبب جي ٻورا جي سامان کي هٿ لڳايو هو."

"پر هن مونکي ٻڌايو هو تہ صنوبر جو گل بلڪل ٺيڪ هو."

"مونکي اميد آهي تہ هن، انهيءَ کي تازو ڪونہ ڏٺو هو."

پيٽر جي پيشانيءَ تي پگهر ڳڙي آيو هو. "ملي ويو." هن رڙ ڪئي، "منهنجا خدا، ملي ويو." هن بورچيخاني ڏانهن گهٽ هنئي. هن گند جي ڊبي کي اونڌو ڪري سڄي اڳڻ ۾ پکيڙي ڇڏيو. مسز ميٿيوز خوف ۽ حيرانيءَ وچان هنکي ڏسي رهي هئي. پيٽر هن ڏانهن ڌيان نہ ڏنو ۽ گوڏا ڪوڙي ڪوئلن، ٽين جي ڊبن، سڪل گلن، خالي بوتلن ۽ گوبيءَ جي سُڪل پنن ۾ صنوبر جو گل ڳولڻ لڳو. گهڻي تلاش کانپوءِ به هنکي صنوبر جو گل نہ ملي سگهيو. ائين پئي لڳو، جڻ صنوبر جي گل هنکان لِڪڻ ٿي چاهيو.

آخر هو ڳولڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. ۽ جنهن وقت هو اٿيو تہ سندس ڪپڙا خراب ٿي چڪا هئا. پر سندس چهن تي ڪاميابيءَ جي مُرڪ هئي. ٻورا جي ماءُ هنکي رحم ڀريل نظرن سان ڏسي رهي هئي. "ڏٺئي؟ جيئن مون چيو هو، بلڪل ائين آهي. ٻورا بلڪل نہ چاهيندي تہ انهيءَ کي پاڻ وٽ رکي. مونکي شڪ آهي اسپتال وارا انهيءَ جي رکڻ جي اجازت نہ ڏيندا."

صنوبر جي ڳرين سڙيل نرم مادي جي ڪري پيٽر کي ابڙڪا اچڻ لڳا. هن ڪوشش ڪري اُلٽي ڪئي. صنوبر جي گل کي ڪيسي ۾ وجهي هو ٻورا جي ماءُ ڏانهن مُڙيو.

"آءٌ اهو واپس ڪري ٿو وڃان." هن جهيڻي آواز ۾ چيو. "آءٌ انهيءَ کي ڏکن جي جزيري تي ڪٽي ويندس."

انهيءَ شام پيٽر لاءِ هڪ خوفناڪ خواب شروع ٿيو. جهاز ۾ سيٽ رزرو ڪرائڻ ناممڪن ثابت ٿيو. ايسٽر جي موقعي ڪري تمام گهڻي رش هئي ۽ انهيءَ کانسواءِ ٻيو چارو نہ هو تہ ريل يا ٻيڙيءَ رستي سفر ڪجي. پر هو اڳيئي رات جو ويندڙ ٻيڙي گسائي

ويٺو هو ۽ ٻين چوڏهه ڪلاڪن جي دير برداشت ڪري نٿي سگهيو.

هنجي ڪيسي ۾ پيل صنوبر جو گل وڌيڪ خراب ٿيندو پئي ويو. آخر هن 'نيو هيون ٽائيپ' مان وڃڻ جو سوچيو. ٽائيپ مان هو ڪئمپر ڊانهن سفر ڪري سگهيو ٿي. ۽ پوء ڪئمپر مان بس جي ذريعي 'ڪيرالهيڪ'. هن نٿي چاتو ته انان جزيري ڊانهن ڪيئن ويندو، پر هنکي يقين هو ته فرض پوري ڪرڻ لاء هو ضرور ڪو نه ڪو رستو گهولي لهندو. هو پيڙي خريد ڪندو، اڏاري وٺندو ۽ جيڪڏهن ضرورت پئي ته چوري به ڪندو. مايوسي ۽ مجبوري ضرور هنکي ڪو رستو ڏيکاريندي. صنوبر جو گل هنکي واپس ڪرڻو هو، جيئن ٻورا جو موت هنجي ضمير جي لاء چهنڀڙي نه بنجي. چو ته هن ڪڏهن به ائين نه سوچيو هو ته ٻورا جي مٿان ڪا تباهي ڪرندي ۽ خواب اڌورا رهجي ويندا. پر اهو ڏکن جي جزيري جو اصول هو ته جزيري تي ڪا گالهه سوچڻ واري لاء ضرور ڪو ڏک جو سبب بنجندو. جيئن ٻورا کي بيماريء جو ڏک ملبو.

انهيء پراسرار بيماريء جي خيال اچڻ سان پٿر جي مٿي ۾ ڪنڌا چيڀڻ لڳا. هوء صنوبر جي گل وانگر تيزيء سان ڪرندي پئي ويئي. هنکي يقين هو ته، هو ضرور صنوبر جي گل کي واپس ڪندو ۽ هاڻي جڏهن ڪيس جلديء جي ضرورت هئي ته دير ۽ بدحالي هنجي آڏو اچي ويئي.

سمنڊ ۾ جوش اچڻ ڪري، هنن جي پيڙي هڪ ڪلاڪ دير سان 'سينٽ مالو' پهتي، جنهنڪري هنجي گاڏي گسي ويئي. 'سينٽ مالو' ۾ هڪ مزدور هنکي غلط معلومات ڏني هئي. هنجا گول ڪپڙا، ڏاڙهي وڌيل ۽ غلط فرينچ بولي بڌي انهيء مزدور کي مزو پئي آيو. هنکي خبر پئي ته سياڻي تائين ڪابه سواري 'ڪئمپر' نه ويندي. ۽ هن وقت هڪ بس 'لاروکيلي' ويندي، جتان 'ڪئمپر' لاء بس ملي سگهندي. 'لاروکيلي' وڃڻ واري بس رواني ٿيڻ واري هئي. هو فون ڪري ٿوري دير انتظار ڪرڻ جو چئي سگهيو ٿي.

پيٽر اڃا بس ۾ ويٺو ئي مس ته هن هڪ ڇهرو ڏٺو، نئين ڏاڙهي ۽ زهريلو، ترڇي نظر سان، جو هڪ ڪوٺائي عورت جي پاڇيءَ جي ٽوڪريءَ وٽان ڪيس گهوري رهيو هو. سندس تاثرات حسد ۽ بغض وارا هئا. ائين پئي لڳو ته سفر آهستي ۽ دير سان ٽيڪ تي هو خوش هو. پر جڏهن پيٽر انهيءَ پاڇيءَ جي ٽوڪريءَ ۾ ڏي نهاريو ته اتي ڪجهه به نظر نٿي آيس.

پر وري اها اک ڦوٽ راند شروع ٿي ويئي. اهو ڇهرو هنکي ماڻهن جي مٿان گهوريندو رهيو. ڪنهن وقت هن ماڻهن جي ڪلهن وٽان جهاتيون پئي پاتيون ته ڪنهن وقت اڳيان ويٺل عورت جي پرسان پيل پارسلن وٽان پئي نهاريائين جتي به نندا ٻار پاڻ ۾ سُس پُس ڪري رهيا هئا. پر پيٽر کي هن بجاءِ ٿي ٻار نظر اچي رهيا هئا. پيٽر جي پرسان ويٺل مسافر ڪيس خونخوار نظرن سان گهوري رهيو هو، آخر پيٽر مجبور ٿي پُڻ پُڻ ڪري انکي سمجهائڻ لڳو.

ڇهري جي نظر اچڻ جي خوف کان، ڏڪائي کان پيٽر کي ڪو رستو نظر نٿي آيو ته ڪيڏانهن نهاري. ٻيو ڪير نه هن بنا پاڙي واري مسافر جي عجيب ۽ ڪل جهڙي حالت کي ڏسي نه سگهيو. پيٽر سوچيو ته اهو ٿوري نند ڪرڻ ڪري ٿي رهيو آهي. انهيءَ وقت ئي انهي ڇهري زبان کڌي ويچارا ڏنا ۽ پيٽر خوف وچان عجيب حرڪتون ڪرڻ لڳو. پر وري پاڻکي سنياڻي ورنائين ۽ سامهون ويٺل عورت کان معافي وٺڻ لڳو، جيڪا ڪاوڙيل نظرن سان ڪيس ڏسي رهي هئي. پيٽر جي پرسان ويٺل ڪيس خبردار ڪيو ته: 'پاڻکي قابوءَ ۾ رک. جيڪڏهن غلط حرڪت ڪيئي نه بس کان هيٺ اڇلائي ڇڏيندا سون. هاڻي پلي تون مادام بليڪ سان مسخري ڪري ڏس.'

پيٽر احتجاج ڪيو ته هنجو اشارن ڪرڻ جو ارادو انهيءَ عورت لاءِ نه هو. سچي بس جا مسافر ڪيس نفرت ۽ حقارت جي نظرن سان ڏسي رهيا هئا. هن جي پرسان ويٺل مسافر کيس سمجهايو: "هتي فقط مادام بليڪ ئي ويٺي آهي، تنهن ڪري تو انهيءَ

جي بيعزتي ڪرڻ ٿي چاهي. تو ٻڌي ڪنهن جي بيعزتي ڪرڻ ٿي چاهي؟"

ٻيا مسافر، 'لاروڪيلي' تائين هڪي تهمتي نظرن سان ڏسندا رهيا.

'ٽائون اسڪوائر' ۾ بي بس انتظار ڪري رهي هئي، آها تمام پراڻي بس هئي. اُنهيءَ جون دريون چگيءَ طرح لڳل نه هيون ۽ جنهن وقت بس رواني ٿي ته اهي ڪڙ ڪڙ ڪرڻ لڳيون. گهوڙي عورت انهيءَ وقت بس ۾ ويئل نه هئي، پر جنهن وقت پيٽر دريءَ مان ساون ميدانن ڏانهن ڏنو ته ڪيس خوف کان ڏڪڻي وڻي ويئي جو اهو چهرو اڃان به موجود هو. فرق فقط اهو هو ته هاڻي هو اڪيلو نه هو پر بجليءَ- تار سان گڏ انهن چهرن جي قطار بس سان گڏ ڊوڙي رهي هئي. اُهي زبانون ڪيڏي ڪيس چپرا ڏئي رهيا هئا. سندن نڪ تمام ڊگها هئا ۽ ڪيس ٽيڙين اکين سان، مڪروه ۽ فسادي نظرن سان ڏسي رهيا هئا. پيٽر يڪدم پنهنجي اکين تي هٿ ڪٽي رکيا. سندس هٿ پگهر ۾ الا ٽي ويا هئا. پگهر جا ڦڙا سندس پيشانيءَ تان ٽمي رهيا هئا.

"بس ڪي روڪيو، مون ڪي هيٺ لاهيو." هن رڙ ڪئي.

"طبيعت ته ٺيڪ ٿيئي؟" ڪجهه ماڻهن پڇيس.

"هاڻ نه آءٌ هيٺ لهڻ ٿو چاهيان." هن وري چيو.

هن کي ماڻهن چيو ته بس کي اڳيئي دير ٿي ويئي آهي ۽ هاڻي بس کي بيهاري تنهنجي الٽي ڪرڻ لاءِ انتظار جيترو وقت ناهي.

"پر مان بيمار ناهيان" پيٽر زور سان احتجاج ڪيو.

"تون بس چوٽو روڪائڻ چاهين؟"

"فقط انهيءَ لاءِ ته هيٺ لهي انهن چهرن کان پري پڇي سگهان." هن ڪنڌ جي اشاري سان بجليءَ جي بلبن ڏانهن اشارو ڪيو- مسافرن بي توجهيءَ سان اوڏانهن نهاريو پر کين ڪجهه نظر نه آيو. پيٽر جي پرسان ويئل مسافر تي ڪو اثر نه ٿيو هو. پيٽر سوچي رهيو هو ته ڇا مسافرن کي اهي چهرا ڏسڻ ۾ آيا؟ هو

پهراڙيءَ جي نظارن کي درياءَ سان ڏسندو رهيو جيڪي سرديءَ جي ڪري ويران ۽ اداس پئي لڳا. چهرن جي قطار ڪيس حاسد نظرن سان ڏسي رهي هئي.

ڪئمپر کان ڪجهه ميل پري بس گهرر گهرر ڪري بيهي رهي. ڊرائيور هيٺ لهي ريڊيئيٽروٽ ويو ۽ ڏيڪ کولي پاڻ ڪيڏ لڳو. پيٽر مسافرن کي پنهنجي چوڌاري سس پس ڪندي پڏي رهيو هو، پر هن لاءِ اها نئين گاله نه هئي. ڊرائيور بونيٽ ڏانهن جهڪيو جتان پاڻ جا بادل نڪري شام جي فضا ۾ ڇائنجي رهيا هئا. هن پاڻي جو دلو هٽ ڪيو ۽ ريڊيئيٽر ۾ وجهڻ لڳو ۽ پوءِ سگريٽ دکائي ڪش هڻڻ لڳو. بس ۾ ويٺل مسافر به ساڳي طرح سگريٽ دکائي ڪش هڻڻ لڳا. هر ماڻهو انتظار ڪري رهيو هو ۽ پيٽر ڪافي مفاصلي تان نظر ايندڙ سمنڊ ڏسي رهيو هو. سرڪش ۽ جوش ۾ آيل. انهيءَ وقت ويڙ چڙهي رهي هئي.

هڪ ڪلاڪ کان پوءِ ويڙ ڦوهه جوانيءَ ۾ اچي ويندي ۽ پوءِ ڪير الهيڪ کان جزيرو ناقابل گذر ٿي پوندو ۽ انهيءَ بعد اونداهي ڇائنجي ويندي ۽ پوءِ هڪ وڏيڪ رات جي ديڙ پڇڻي ويندي. پيٽر بيقراري ۽ بيصبريءَ وچان پيرن سان ٽڪ ٽڪ ڪرڻ لڳو ۽ آگرين سان دريءَ جي شيشي کي وڄائڻ لڳو، جتان راس جو سفيد پٽو نظر پئي آيو، جيڪو ڪناري وٽان هوائن ۾ گهيرجي ويو هو. جڏهن هن بس جي اندر پئي ڏٺو ته هن کي ٿئولين ڪنڊڙ چهره ڏسڻ ۾ ٿي آيا ۽ اهي ٿئولين فقط هن لاءِ هئون. انهن مان هڪ چهرو هنجي ڪاپي پاسي هوا ۾ لامارا ڏئي رهيو هو. هن پنهنجي زبان ائين چپن تائين آندي هئي جڙ هو پيٽر کي ٽڪ هڻڻوارو هو. بي اختياريءَ وچان پيٽر چهري کي ٿونشووهائي ڪيو، جيڪو سندس پرسان ويٺل مسافر جي هريل سگريٽ تي وڃي لڳو ۽ انهيءَ جو هريل حصو پٽجي ڪنهن چپ وانگر پئي مسافر جي مٿان وڃي ڪريو.

"تون پنهنجو مڪر ۽ فريب بند نه ٿو ڪري سگهين؟" پرسان ويٺل مسافر ڪاوڙ ۾ چيس، "آءٌ تنهنجي پوليس ۾ رپورٽ ڪري سگهان ٿو."

"مان معافي ٿو چاهيان" پيٽر انگريزي ۾ پڪيو.
"انگريز آهين؟ اسان کي خبر آهي انگريز پاڳل هوندا آهن، پر تون ڪاريءَ واري پاسي پاڳل بنجي ڇو نه ٿو وڃين- تو کي خبر ناهي ته اها انگريز ڪاري ڇا لاءِ آهي؟"

پيٽر جو آواز بس جي گهرر گهرر ۾ دٻجي ويو. بس هڪ آندا چنڊڙ جهٽڪو لڳايو ۽ اڳتي وڌڻ لڳي. دريءَ مان هو اڇاڻ جو پٽو ڏسي سگهيو ٿي جنهن راس جو ڪيترو ئي حصو لڪائي ڇڏيو هو.

ڪير الهيڪ ۾ هيءَ هڪڙو ئي مسافر هو جيڪو بس مان لٿو. بس ڪاڪبآرا، جي اڳيان ٻيٽي هئي- سراءِ اڃا ڪلي نه هئي. انهيءَ جون دربون بند هيون ۽ مالڪ اڃا گوشہ نشين هئا. سندن اها غير مهمانوازي ڏسڻ لاءِ هو ٿورو ترسيو ۽ گهاٽ ڏانهن، قبرستان مان ويندڙ ننڍو رستو اختيار ڪيائين. قبرستان ۾ پيچري جي پرسان هڪ قبر ڪوٽيل هئي ۽ مٿان تختو ڏنل هوس. چهرا، جن کي هن وقتي طور وساري ڇڏيو هو، چرچ جي ڪنڌ وٽان هن ڏانهن جهانيون پائي رهيا هئا. هن پنهنجي ڪيسي ۾ هٿ وجهي صنوبر جي گل جي موجودگيءَ جي پڪ ڪئي.

جيئن ئي هو قبرستان مان نڪري بندرگاه تي آيو ته هنکي پهريون پيرو سمنڊ جي گجگوڙ جو پٽو پيو. سمنڊ جو پاڻي، پنهنجو مٿو گند ڪچري سان ڍڪيل ٽڪرين ۽ سمنڊ کي ڏنل ديوار سان ٽڪرائي رهيو هو. ائين پئي لڳو جڻ شڪاري ڪتن ڪنهن جهنگلي سوئر کي اڇي ورايو هجي. قابو پڻل ٻڙيون ڪناري وٽ حفاظت سان ٻڌل هيون. مڇين قاسائڻ واري لانچ به اڄ گهاٽ تي ٻيٺي هئي. اتي زندگيءَ جا آثار صرف اهي هئا جو هڪ ٻنگي (ننڍي ٻڙي) ڪناري سان گڏ ٻوڙي رهي هئي جنهن کي چهري جا ڪپڙا ڦهريل ماڻهو هلائي رهيو هو. پيٽر سمنڊ کي ڏنل ديوار وٽان جهڪي مصنوعي دلچسپيءَ سان پاڻيءَ کي ڏسڻ لڳو ۽ ٽيڏي اک ڪري ٻنگي هلائيندڙ ماڻهوءَ کي به ڏسندو رهيو.

اتي ٻي ڪا به اهڙي ٻڙي نه هئي جنهن کي استعمال ڪري

جزيري تائين پهچي سگهجي. پاڙي تي پيڙي وڻ جا موقعا بہ گهٽ هئا. ڪو بہ پيڙيءَ وارو اهڙو جو ڪي جو ڪم ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيندو جو تہ اڏ ڪلاڪ ڪن ۾ ويہ جزيري واري ڪاريءَ کي بند ڪري چڏيندي ۽ انهيءَ کي پار ڪرڻ خطرناڪ هو. پيڙيءَ وارو ماڻهو پيٽر جي موجودگيءَ کان بيخبر ٿي ڏٺو.

هو پيڙيءَ کي تيزيءَ سان ديوار ڏانهن ڪاهي آيو ۽ لوهي ڏاڪڻ وٽ بهاري پاڻ مٿي چڙهي آيو. پيڙي هيٺ ٽلندي رهي. پيڙيءَ واري چمڙي جو لباس لاهي عام ڪپڙا پاتا. پيٽر سوچيو، ٿي سگهي ٿو تہ هي انهن ماڻهن مان هجي جنهن اڳئين دفعي اسان سان دشمني ٿي وئي هئي، جڏهن اسان جزيري تان گهمي واپس آيا هئاسين.

جڏهن ماڻهو پيٽر وٽان لنگهيو تہ، پيٽر کي ڏسي تعجب کائڻ لڳو ڇو تہ ساهن جي اچڻ ۾ اڃا دير هئي.

"ڏينهن تمام خراب آهي" پيٽر گهاٽ تي بيٺل مڇين ڦاسائڻ واري لانچ کي ڏسندي چيو. "سال جي هن حصي ۾ اها معمولي گهاٽ آهي." ماڻهو کيس هڪ نظر ڏسي وڏي ڪجهہ ڪچڻ کانسواءِ اڳتي وڌڻ لڳو تہ پيٽر چيس، "گهاٽ نہ اڄ ڪا مشغولي نہ آهي؟"

"آهہ - مسٽر تون هڪ رنج ۽ غم واري وقت آيو آهين. اسان هڪ پياري ماڻهوءَ جي موت تي ماتم ڪري رهيا آهيون. مان زندگيءَ ۾ هنکي سڃاڻندو هوس. هو هڪ پاڻ وانگر هوندو هو ۽ هاڻي هو ٻڏي ويو. صبح جو کيس دفنايو ويندو. اها ڪيتري نہ ڏکڻ جهڙي گهاٽ آهي جو هڪ ماڻهو پنهنجي بهترين دوست کي، پنهنجن هٿن سان قبر ۾ لاهي."

"واقعي طوفان تمام خطرناڪ آهي."

"هو طوفان ۾ ڪونہ ٻڏو هو. هتي گهاٽ وٽ پرسکون پاڻيءَ ۾ ٻڏو هو. پنهنجيءَ ڊنگيءَ ۾، جنهنکي بددعائون لڳل هيون. هو تمام ضدي هو. اسان کيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي پر هو اتلو انجي بد قسمتيءَ تي ڪلندو رهيو. گذريل رات سندس ڊنگي

اونڌي ٽي پئي ۽ هو ڊنگيءَ جي موٽر سان ٽڪرائجي هيٺ پاڻيءَ ۾ هليو ويو ۽ جنهن وقت اسان ٻاهر ڪڍيو تہ هو مري چڪو هو. ڊنگيءَ جي اونڌي ٽپڻ جو سبب انهيءَ کانسواءِ ٻيو ڪوڻ هو تہ ڪيس بد دعائون لڳل هيون."

"تنهنجو مطلب ڇا آهي؟" پيٽر ييقراريءَ مان پڇيس.

"هڪ اجنبي اها گالهہ نہ سمجهي سگهندو، مسٽر."

'نہ' پيٽر زور ڀريس "مهرباني ڪري ضرور ٻڌاءِ، ڪونکي انهيءَ گالهہ سان دلچسپي آهي."

"اهو فقط جزيري جي ڪري ٽيو آهي. اسين انهيءَ کي ڏکن جو جزيرو ڪري سڏيندا آهيون. اها جاءِ بدقسمت آهي. ڪيرالهيڪ مان ڪوبہ ماڻهو ايڏانهن نہ ويندو آهي پر گذريل موسم ۾ هڪ نوجوان انگريز جوڙي کي، بيوقوفي ڪري، جزيري تي پهچڻ لاءِ پيڙي ڏنائين. جن ڪجهہ ڪلاڪ جزيري تي گذاريا هئا. تڏهن کان وٺي پيڙيءَ کي بد دعا لڳل هئي."

"۽ انگريز جوڙي جو ڇاٿيو؟" پيٽر ڪهن خاص گالهہ معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

"ڪونکي خبر ناهي پر اميد آهي تہ انهنکي سزا ضرور ملي هوندي. هنن جي ڪري هڪ موت ٽيو آهي تنهنڪري هو بہ سزا جا لائق آهن."

"نہ" پيٽر رڙ ڪئي، هو پنهنجي جوش تي متعجب هو، "انهن مان هڪ کي ڪافي حد تائين بدلو مليو آهي. هوءَ ايترو تہ بيمار پئجي ويئي آهي جو سپ ڊاڪٽر مايوس ٽي چڪا آهن، جيڪڏهن اڄ رات مان جزيري تي نہ پهتس تہ هوءَ مري ويندي."

"جزيري تائين پهچڻ جي ڪوشش پاڪل پڻو ٿيندو" مهاڻي هڪي خبردار ڪيو، "پاڻ کي بدقسمتيءَ کان بچاءِ، ويڙ تمام مٿي چڙهي چڪي آهي." هو اڳتي وڌي پيٽر ۽ ديوار جي وچ ۾، پنهنجي ڊنگيءَ جي بچاءُ ڪرڻ لاءِ ٻڌو.

"آءٌ توکي پاڙي جا تمام گهٽا پئسا ڏيندس." پيٽر وعدو ڪيس.

"سوچ ڪر تہ مان پنهنجي پڙيءَ کي هن سمنڊ ۾ وري ڏسي سگهندس؟ يا جزيري تي وڃڻ کان پوءِ ڪيس ڏسڻ چاهيندس؟ نہ مسٽر، ڪيرالهيڪ ۾ ڪوبہ ماڻهو جزيري تي پهچڻ لاءِ مدد نہ ڪندو.

"انهيءَ حالت ۾ مونکي پنهنجي مدد پاڻ ڪرڻي پوندي." پيٽر جواب ڏنس.

"اها خودڪشي چئبي." مهاڻي سنجيدگيءَ سان ڪيس چٽائڻ ڏنو.

ٻورا جو خيال ايندئي پيٽر جا هٿ صنوبر جي گل جي چوڏاري قابو ٿي ويا. 'اگر مون ائين نہ ڪيو تہ اهو سراسر قتل چئبو.'

مهاڻو ڪيس اڪيون چنيڻ بنا ڏسي رهيو هو. يڪدم پيٽر سڃاتو تہ اهو چهرو بس ۾ نظر ايندڙ چهري جهڙو هو. هنجا چپ حقارت وچان ٽڪ اچلائڻ وانگر نہ هٽا. چهري تي خوشيءَ جا تاثرات چانبل هٽا. ڏسندي ئي ڏسندي انهيءَ چهري جو رات چمڪڻ لڳو. ايستائين جو هنجا چپ ڪنهن رڙ جي پڻي وانگر چمڪجي ويا. هن جون اڪيون سوڙهيون ۽ ماس ۾ ڊڪيل ۽ هڪ ٻئي جي ويجهو هيون. خوف وچان رڙ ڪري، پيٽر انهيءَ چهري مٿان ٽپو ڏنو. هنجي دماغ ۾ اها ڳالهہ صاف نہ هئي تہ هو ڪنهنکي تباهہ ڪري رهيو آهي، پر هنکي صرف اهو خيال هو تہ ڪيس ڪجهہ نہ ڪجهہ ضرور تباهہ ڪرڻو آهي.

مهاڻو بال وانگر هيٺ پاڻيءَ ۾ وڃي ڪريو. پيٽر کي هوش ايندي ئي صدمو پهتو. هو خوفزده ٿي ويو. هنجو پهريون خيال اهو هو تہ مهاڻي جي مدد ڪجي ۽ ٻيو خيال هو تہ پڙي حاصل ڪجي. ٻئي نمبر خيال فتح پاتي. چو تہ مهاڻي اڳيئي ڪيس جوش ڏياري چڏيو هو. هوڏانهن مهاڻي وڏي رڙ ڪئي ۽ پنهنجي پيرن تي بيهڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. پيٽر جون آڱريون پڙيءَ جي زنجيرن سان راند کيڏڻ لڳيون. هن تمام جلد زنجيرون کولي اچلائي چڏيون ۽ جيئن ئي مهاڻي جو مٿو ديوار وٽان ظاهر ٿيو، پڙي اڳتي هلڻ لڳي. مهاڻو رڙيون ڪري هنکي ڏمڪيون ڏيئي رهيو هو. پيٽر اڻي ٻيٺو.

هنجي اٽڪ سان پيڙي لڏڻ لڳي. هن پنهنجي سيني واري کيسي مان، هٿ وڌهي، هزارين فرانڪ (فرانس جي ڪرنسي) نوٽن سان ڀريل ٿيلهي ڪڍي.

"هيڏانهن." هن سامونڊي پکيءَ وانگر رڙ ڪئي، "آءٌ تنهنجي پيڙي چورائڻ نٿو چاهيان." ۽ پوءِ پنهنجي سڄي زور سان اها ٿيلهي گهاٽ ڏانهن اڇلايائين، جا وڏي آواز سان اتي وڃي ڪري.

مهاڻي جو ڇهرو وري رواجي حالت ۾ اچي چڪو هو. هو ڪيس منجهيل نظرن سان ڏسي رهيو هو ۽ ڪنهن وقت ٿيلهيءَ ڏانهن ڏسي رهيو هو. پر هن انکي کڻڻ جي ڪوشش نه ڪئي ۽ پوءِ صبر ڪري ويران سمنڊ تي نظر وڌهي وڃڻ لڳو ــ ايترو تيز جيترو هنجون چنگهون سات ڏئي رهيون هيون.

سمنڊ جو پيٽ هيٺ مٿي ٿي رهيو هو. لهرون ٽٽل نه هيون پر هموارءَ سان ڪناري ڏانهن اڇي رهيون هيون، انهيءَ ارادي سان ته جيئن ڪناري جي شڪسته ٽڪرين کي فتح ڪري سگهن. زمين ۽ سمنڊ، ڪڏهن به ختم نه ٿيندڙ جدوجهد جي زنجير ۾ جڪڙيل آهن، جنهنجي اپيٽ ۾ اچي ڪيترا ئي جهاز بنا ڪنهن فائدي جي قربان ٿي ويا آهن. اڏڪري ڊنگيءَ جي ٻڌڻ جي اميد ڪري وڏي گهاڻهه هئي. لهرن کانپوءِ لهرون ايندڙون رهيون. پيٽر جزيري جو .فاصلو ڪٽيو. ٿي سگهي ٿو هو وقت ئي پهچي وڃي.

پر پاڻي ۽ هوا هنجي خلاف هٿا. هنجي سلامتيءَ جي اميد تمام گهٽ هئي. وير، ڪاريءَ ۾ گجي بنائي چڏي هئي، ۽ پاڻيءَ جي سطح خطرناڪ حد تائين اوچي هئي. پاڻي هنجي چوڌاري ٽپڪڻ لڳو هو. لهرون هڪٻئي سان وڙهڻ لڳيون. پاڻي ڪُن جي دباءَ ۾ اچي ائين ٽبڪيءَ سان ڊوڙي رهيو هو جڻ ڪا ايڪسپريس گاڏي. ڊنگي، جيڪا پاسو وٺي پٽي ويئي، گهلجي ڪشادي پاڻيءَ ۾ اچي ويئي. هيٺر جزيرو هنجي بلڪل سامهون هو. پيٽر ڪوشش ڪئي ته جيئن پيڙيءَ کي وير مان ڪڍي سگهي، پر هڪ وڏي لهر اڇڻ ڪري پيڙي هڪ پاسي مٿي ڪڇي ويئي، وري هڪ ٻي لهر اڇلايس ۽ پيڙي اونڌي ٿي پيئي. پيٽر کي پيڙيءَ جي صرف

جهلڪ ڏسڻ ۾ آئي ۽ پوءِ غائب ٿي ويئي. پيٽر مٿي ايري اڇتي ترڻ جي ڪوشش ڪئي، جتي جزيري جي گهاٽ وٽ نوڪيليون ٽڪريون وات ڦاڙيو بيٺيون هيون. ۽ پوءِ سمنڊ جون لهرون ڪيس اوڏانهين ڇڪڻ لڳيون ۽ هو مايوسيءَ وچان پاڻکي تارڻ لاءِ جدوجهد ڪندو رهيو.

هڪ وڏي ديوقامت لهر، هنکي جزيري جي ڪناري ڏانهن اڇليو. انهيءَ اڇل ۾ هنجو سڄو ساهه سکيو ويو پر آخر هو واريءَ تي وڃي ڪريو. واريءَ هموار ۽ نرم هئي ۽ هنجي آڱرين هيٺان ٽڪرندي ٿي ويئي. هو وري پاڻيءَ ۾ ڪرڻ وارو هو. هو سهڪي رهيو هو، هنجو سينو هيٺ مٿي ٿي رهيو هو. هنجون آڱريون ٽڪريءَ کي قابو ڪرڻ لاءِ رهڙون پائيندیون رهيون. هنجا هٿ ايترو ته نستا ٿي ويا هئا جو ٽڪريءَ ۽ آڱرين ۾ مشڪل سان فرق محسوس ٿي ڪري سگهيو. سمنڊ جو پاڻي هنجي منهن وٽان، سندس ساهه کي منجهائيندو ۽ اکين کي انڌو ڪندو لنگهي رهيو هو. وري هڪ ٻي وڏي لهر هنجي مٿان اچي ٽٽي ۽ وري هنکي سمنڊ ۾ ڪيرڻ کان بچاءُ ڪرڻو پيو.

انهيءَ وقت هن ڪوشش ڪري پاڻکي، سمنڊ جي خوفناڪ چنبي کان بچائي ورتو ۽ پاڻکي مٿي ڇڪي ٽڪرين ۽ سمنڊ جي ڪيڻ ڪڇري جي مٿان اونڌو ٿي ڪيري پيو ۽ الٽي ڪري پاڻي ڪيڻ لڳو. هو تمام گهڻو خوفزده هو.

سرديءَ هنکي هوش ۾ آندو. جا سندس سَنڈ سَنڈ ۾ پيهي وئي هئي. پر تعجب جي ڳالهه هئي ته سندس جنگهن ۾ ايتری طاقت هئي جو هن اٺ چاهيو ته سندس ساٿ ڏنائون. ڦيريون کائيندو، لڏندو لڇڪندو هو اٿيو. سڄي طاقت گڏ ڪري پنهنجي پيرن تي بيهڻ جي ڪوشش ڪيائين. هنجي هٿن ۽ پيشانيءَ تي رت لڳل هو، جيڪو ٽڪريءَ جي نوڪن لڳڻ ڪري وهيو هو. هنجا ڪپڙا پاڻي ۽ گپ ۾ پسڻ ڪري ڪورا ٿي ويا هئا ۽ سندس بوٽ ساموندي پاڻي ۽ گند ڪچري جي ڪري ڳري ويو هو. هنجي پويان سمنڊ جو پاڻي اڃين وهي رهيو هو جيئن ڪنهن ندیءَ جي ڦاٽ مان پاڻي زور سان

وهندو آهي. هاڻي کيس سامهون اهي خطرا هئا، جن سان اڳين دفعي منهن ڏئي چڪو هو ۽ هاڻي ياد اچي رهيا هئا.

آخرڪار، هن ڪپڙن مان پاڻي نچوڙيندي سوچيو: هن وقت مونکي ڪجهه نه سوچڻ گهرجي. ۽ انهيءَ ڳالهه هنکي صنوبر جي گل جي يادگيري ڏياري ڇڏي. سمجهو ته اهڙي خطرناڪ ۽ وحشي سمنڊ ۾ گل وهي وبو هجي. پر نه، اهو قميص جي اندرين کيسي ۾ حفاظت سان پل هو. هن پنهنجي جسم کي گرم ڪرڻ لاءِ ٻانهون هلائڻ شروع ڪيون. پوءِ هو اندر جزيري ڏانهن روانو ٿي ويو.

نهر سان گڏ، پيچري تي سَرن جا پوٽا ڦٽل هئا، زمين پوسل واري هئي، جنهنتي ساون داغن واري بدبودار سامونڊي مٽي پيل هئي. جنهن ۾ هنجي پتلون جا پائنچا سُرن ٽائڻن ٻڏي ويا هئا ۽ گپ لڳڻ جي ڪري سخت ٿي ويا هئا. نهر ۽ جا همیشه جوش مان وهندي رهندي هئي، هينئر ماڻيٽي هئي. موسم هوندي به پوڻن مان پکين جي گيتن جو آواز نه ٿي آيو. روشني به گهٽ ٿيندي ٿي وئي. چمل جي وڻن وٽ اچا بوڏيڪ اونداهي هئي. ماحول تي هڪ عجيب خاموشي چانيل هئي.

پيٽر بما کنهن مشڪل جي اهو وڻ گولي لڏو جنهن مان اهو گل ڪريو هو. صنوبر جا ٻيا به ڪيترائي گل هيٺ آلي زمين تي ڪومايل پيا هئا. هن پنهنجي کيسي مان صنوبر جو گل ڪڍي تعظيم سان هيٺ رکي چڏيو. گل جي آلاڻ ۽ پوسل جي ڪري اهو آساني ۽ سان سڄاپڻ جي قابل هو. پر ٿوري دير کانپوءِ پيٽر نهاريو ته اهو غائب ٿي چڪو هو.

يڪدم هنجي چوڌاري ٿهڪن جا آواز ۽ خوشيءَ وچان ڪيڪاٽ اپرڻ لڳا. سنها ۽ تيز ٿهڪ بغض ۽ حسد سان پريل هئا. هن پهريائين سوچيو ته ساڪيو پاڳل هوندو پر هنن آوازن ۾ گهرائي نه هئي. هيءُ هڪڙو آواز نه هو، پر گهڻا آواز هئا. بغض ۽ حسد سان پريل آوازن جو پڙاڏو وڻن جي مٿان اچي رهيو هو ۽ پوءِ اوچتو هنکي چهره نظر اچڻ لڳا. هو جهاتيون پائي رهيا هئا،

وٽن جي ٽڙن جي پويان، پارين مان، ايستائين جو هوا ۾ به هنڪي چهرا ڏسڻ ۾ آيا.

آلن ڪپڙن ۽ پيرين اگهاڙن، پيٽر وٽي پهاڙيءَ تان هيٺ ڊوڙڻ لڳو. چو ته هنجي سامهون اهو ئي رستو هو ۽ ٻيو ته انهيءَ رستي ۾ پناهه وٺڻ لاءِ عمارت هئي. اتان جو رهاڪو ٻلي چريو هجي. اها گاله خاص نه هئي گهٽ ۾ گهٽ اهو هن جهڙو انسان ته هو. ٻي ڪهڙي به خطرناڪ گاله هجي، جزيري جي ٻوشيده رهاڪن کان بهتر هئي. سهڪندي سهڪندي پيٽر عمارت جي وڏي دروازي تي ڏڪ هڻڻ شروع ڪيا.

ڏڪ لڳڻ شرط دروازو اندرين طرف کلي ويو ۽ هڪ ئي نظر ۾ هن ڏٺو ته ڪابه شيءَ مختلف نه هئي. انهيءَ کانسواءِ ته جڳهه گهميل هئي ۽ انهيءَ مان سينواريل بدبوءِ اڃي رهي هئي. ڊرائنگ روم ۾ چت جو پلاستر لٿو پيو هو ۽ ديوارن تي لڳل ڪاغذ ڦاٽا پيا هئا. سڄو گهر خاموش هو ۽ ڪنهن ٿهه خاني وانگر گهميل ۽ سرد پئي لڳو. سحرزده ميزبان جي توجه ڇڪائڻ لاءِ هن گهنٽي وڄائڻ شروع ڪئي. خاموشي، هر طرف خاموشيءَ جو راڄ هو. اونداهي وڌندي پئي ويئي. انهيءَ اميد تي ته متان پاڳل بورچيخاني ۾ باهه ٻاريو ويٺو هجي، هو بورچيخاني ڏانهن ويو پر چلهه ۾ وساريل چار ڏسي، هنجي اميد ختم ٿي وئي. بورچيخاني ۾ شيلف تي، ڪيترا بند ٽيل ڪاڏي جا ڊٻا پيل هئا جن تي متيءَ جا ٿهه چميل هئا. ٿانو ڏوئڻ واري جاءِ تي هڪ پليٽ ۾ پٽر جهڙي شيءَ پيل هئي، جيڪا ڪڏهن ڪائڻ جهڙي رهي هوندي.

پيٽر باغ ۾ ليٽو پاتو. پوءِ ناسي گاه طوفاني هوائن جي ڪري زمين تي ليٽيو پيو هو. پاڳل ماڻهوءَ جو اتي ڪو نشان نه هو. پيٽر دل کي تسلي ڏني ته ٿي سگهي ٿو ته ماڻهو ڪيس پاڳل خاني وڃي ويا هجن. پر هن چاتو ٿي ته اها گاله غلط هئي. هن به ٿي دفعا رڙيون ڪيون، پر هنجي سڏن جو جواب خاموشي هئي. ڪو پڙاڏو به نه ايريو.

هنڪي ڊپ هو ته ماحول ۾ ضرور ڪا لڪل گاله آهي.

هو مٿي ڏاڪڻ تي ڊوڙڻ لڳو ۽ پراڻا ڏاڪا هنجي هر قدم رکڻ تي چيڀاٽن جا آواز ڪيڙي احتجاج ڪرڻ لڳا. هو هڪ ڪمري ۾ داخل ٿيو جيڪو بلڪل خالي هو. به ٻيا ڪمرا جنجا دروازا گٽلريءَ ۾ ٿي کليا، ڪوريڊرن جي ڇانر سان ڳنڍيا ويا هئا. گٽلريءَ جي ڇڙي وٽ هڪ ٻيو دروازو هو، جنهنکي اڌوهيءَ ڪاڌل پردو لڳل هو. پيٽر جيئن ئي پردي کي هٽائي اندر داخل ٿيو تہ، پردو پور پور ٿي هيٺ وڃي ڪريو. ڪمري ۾ سامهون پاڳل ماڻهو پراڻي پلنگ تي ٽيڪ ڏيو ويٺو هو. هن جون اکيون نہ کليل هيون. پيٽر کي ٿوري دير ڪانپوءِ خبر پئي تہ اهي اکيون ٻي نور هيون. پاڳل مري چڪو هو.

انهيءَ واقعي هنجو ساهہ منجهائي ڇڏيو ۽ جنهن وقت هن ساهہ کنيو تہ ساهہ سان گڏ خوف وچان سنهي رڙ به نڪري ويس. هو مڙيو ۽ اڌن وانگر گٽلريءَ ۾ ڊوڙڻ لڳو. اهڙي وحشتناڪ نظاري هنجا حواس باختہ ڪري ڇڏيا هئا، پر ڏاڪڻ جي موڙ وٽ هڪ ٻيو صدمو سندس انتظار ڪري رهيو هو. پاڳل ماڻهوءَ جو ٻوٽ هنجي سامهون ٻيٺو هو. وحشتين جهڙيون اکيون، سفيد ڏاڙهي پکڙيل وار، زرد ۽ گندو منهن، ڇڪيل ڇپ ۽ ڦاٽل وات - مخلوق هنجي سامهون ٻيٺي هئي. پيٽر خوف وچان، پاڻ بچائڻ لاءِ هٿ اڳتي وڌايا، ۽ انهيءَ وقت پاڳل جا هٿ به هنکي پکڙڻ لاءِ اڳتي وڌيا. هنجي رتول اکين ۾ ڪجهہ اهڙي ڪشش هئي جو پيٽر بي اختيار اڳتي وڌڻ لڳو. پنهنجي بچاءَ لاءِ هنجون ٻانهون اڳتي وڌيل هيون. خوف هنجي عضون کي بيحس بنائي ڇڏيو هو. پر هنجا قدم وري به اڳتي وڌندا ويا ۽ پاڳل ٻانهون کوليو ٻيٺو هو.

پيٽر چاتو ٿي تہ انهيءَ مخلوق جو ڇهاءُ ڪيترو سرد هوندو. پر هو انهيءَ جلائيندڙ سرديءَ لاءِ تيار نہ هو. بي اختياريءَ وچان پيٽر پنهنجون ٻانهون هيٺ ڪيرائي ڇڏيون ۽ انهيءَ سان گڏ پاڳل جون ٻانهون به جهٽڪي سان هيٺ لڙڪي وڃون. ڪجهہ لمحظن لاءِ ٻئي هڪٻئي کي گهورينڊا رهيا. پوءِ پيٽر ٿهڪ ڏيڻ لڳو. هنجي سامهون ٻيٺل صورت به هن سان گڏ گجگوڙ ڪرڻ لڳي ـــ سنجيده

۽ خوشيءَ واري. نئون رهاکو ها ـ ها ـ ها.

پيٽر اکيٽي دماغي توازن وڃائي ويٺو هو يا ڊورا جي موت کيس انهيءَ حد تي پهچايو. انهيءَ ڳالهه تي سندن مائٽن گهڻو بحث ڪيو پر نڪو ڊورا خيال ڪيو ۽ نه ئي پيٽر. ڇو ته ڊورا قبر ۾ هئي ۽ پيٽر جزيري واري عمارت ۾، جتي سندس مائٽ، هنجي حالت کان باخبر ٽيڪ ڪاپوءَ چڏي ويا هئس.

'ڪاڪا آر' جو مالڪ جڏهن اها ڪهاڻي پنهنجن مهمانن کي ٻڌائيندو، ته ڏکن جي جزيري تي هڪ نئون ٻاڪل اچي ويو آهي ، ته اها ڪهاڻي هنن لاءِ مزيدار هوندي.

سهڻي پبليڪيشن جي **'آڳاٽو ادب'** جي سلسلي جو پهريون ڪتاب

اسانجي سنڌ

- جنهن جون هڪ هزار ڪاپيون فقط ڇهن ڏينهن ۾ وڪرو ٿي وبون هيون. جنهن ڪتاب جي خلاف، سنڌ جي دشمنن وڏو گوڙ ڪيو هو.
- اپريل ١٩٧٤ع ۾ انهيءَ ڪتاب جو ٻيو ايڊيشن شايع ٿي رهيو آهي.
- هن ڪتاب ۾ ورهاڱي کان اڳ جون، انهيءَ وقت جي حالات تي شيخ اياز، ڪيرت ٻابائي، ڪرشن ڪٻواڻي، موهن پنجابي ۽ رام امرلعل پنجواڻي جون انقلابي ڪهاڻيون شامل آهن. تنهنڪان علاوه شيخ اياز جو حقيقت پريو پيش لفظ.

پنهنجو آرڊر اڄ ئي موڪليو.

سول ايجنٽ

محمد عبدالڪريم،
نيوز پيپر ايجنٽ
۴- گهٽي، ڪو قلعو، حيدرآباد سنڌ

لکپڙهه لاءِ:

سهڻي پبليڪيشن
الهندو ڪچو، حيدرآباد، سنڌ

الطاف شيخ

کوريا منجهه

ڏکڻ کوريا جو شهر 'چنائي' جيتوڻيڪ چڱو وڏو آهي پر سندس بندرگاهه تمام نندو آهي. اسانجي جهاز کانسواءِ ٻيو سندن ڪي ملڪ کوريا جو جهاز بيندل هو. سو ان مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته هتي ڏاڙهين جي شڪل ورلي نظر ٿي اچي. ۽ شايد ان ڪري اسانکي هتي جي نندي وڏي ، پوڙهي ڪي رستي هاندي ، بس ۾ ، بازار ۾ جتي ڪٿي ائين ٿي گهوري ڏٺو جڻ اسان ماڻهون نه هجون پر ڪنهن سائنسدان جي لئبارٽري جا ڪوٺا هجون جي ڪنهن خاص تجربي هيٺ هجن. جن جي هرڪا ڇرپر وڏي ڏيان سان ڇڪاسي وڃي.

ڏکڻ کوريا جي هڪ ٻئي مشهور بندرگاهه 'پوسان' ۽ هن شهر چنائي ۾ رهڻ سان معلوم ٿيو ته هتي غربت ڏاڍي آهي. قائل ۽ ميرا ڪپڙا اوديل، ڪيترن ٻارن جا پير اگهاڙا ۽ انگ ۾ معمولي طرح ڍڪيل. رستن، گهٽين ۽ بازارين جي صفائي گهٽ ــــ وڌيڪ جو جهان ۾ مهنو ڪن رهي پوء هتي اچڻ ٿيو سو هتي جي ٿوري گدلائي ۾ گهٽي ٿي لڳي. ڳچ بسون ــــ جهڙيون چٽگانگ کان 'فني' هانديون آهن (يا اسان وٽ ڪنهن زماني ۾ ــــ ڪنهن زماني ۾؟! شايد اڃان ٻ) ڪنڊ ڪوٽ کان شڪارپور ۽ ڪيبر کان ٽنڊوآدم هلنديون آهن. چٽگانگ ۽ بنگلا ديش جي ٻين شهرن وانگر چوڌاري ساوڪ ئي ساوڪ ۽ اوچا جبل ــــ جي ٻڌ ساوڪ ۽ وڻن ٽڻن سان ڳٽيل. ڪارائيل پتين ۽ ڪيل رستن مان معلوم ٻئي ٿيو ته هتي مينهن ٻ ڏاڍو ٿو وسي. ۽ ماڻهن جي اڻ - ڪارائيل دلين ۽ اڻ ڪيل وهنوارن مان لڳو ٿي ته نه فقط مينهن پر نينهن ٻ ڏاڍو ٿو وسي. سونهن ۾ هتي جا ماڻهو بنگلا ديش جي ڇڪين کان ته ڀري پرڇاڻين کان ٻ سرس آهن ــــ جيتوڻيڪ غربت ڪري جهاڻين

جيٽرو ميڪ اپ يا عطر عنبير استعمال نٿا ڪن. ڪوريا جون چوڪريون جپانين ڪان صحت ۾ پڻ وڌيڪ تندرست آهن پر اڪيون جپانين چوڪرين ڪان وڌيڪ چوچيون ۽ چنچهيل. ڪن ڪن جون ته صفا لتل اڪيون ڏسي ڪتيءَ جا تازا چاول پلونگڙا ٿي ياد آيا. ان ڪري (يا شايد ڪن پين اڻ ڄاڻ ۽ اڻ ٻڌ سبين ڪري) ڪوريا جي ماڻهن کي اسانجي ملڪ جي ماڻهن جون وڏيون اکيون ڏاڍيون ٿي وڻيون. (هن دعويٰ تي جهاز جي جملي خلاصين جون صحيحون حاصل ڪري سگهجن ٿيون). باقي خدا ڪوڙ نه ڳالهائي ته منهنجون عينڪ جي پويان لڪل اکيون ڪنهن به ڪونه ٿي ڏٺيون. يا شايد:

نه محبوب ڏسن ٿا نه اسين ڏسون ٿا،
حقيقت ۾ ٻئي گهٽ ڏسون ٿــا.

پر جيئن ته هي زمانو بنيادي جمهوريت جو آهي ان ڪري گهٽائيءَ جي بيان موجب سندن اکيون ڪورين (Korean) چوڪرين ـــ (سردن جو هتي ذڪر ڪرڻ غير ضروري ٿو سمجهان ـــ پنهنجي لاءِ به ۽ پڙهندڙن لاءِ به) اٽين ٽي ڏٺيون جيئن عورتون شاديءَ جو ڏاج پڙو غور سان ڏسنديون آهن. جهاز جو چيف آفيسر فٽملي سان هو. سندس زال ۽ هڪ سال جي بيبي بتول تي ته هڪ ڏينهن وچ بازار ۾ واقعي ماڻهن جو ميڙ ڏٺو. هر هڪ بيبي بتول کي ڪٿي ڪوڏائي رهيو هو. پر ايترن ماڻهن کي ڪيس اٽين پٽيندو ڏسي هوءَ ويچاري روئيندي رهي. هتي جو لباس مغرب جهڙو آهي. پر مغربي اسڪرٽ کان هتي جو اسڪرٽ ڪجهه بگهو ۽ ويڪرو ـــ ڪاڇن ۽ شادين مرادين ۾ گهور ونڊڙ حجام يا سٽڻهار اهتياڙيءَ جي پڙي جهڙو. سڌ جي پهراڙي ۾ رهندڙ عورتن وانگر هتي جون به، مختلف رنگ خاص ڪري ڪوڙها ۽ تڪا وڌيڪ ٽيبون پسند ڪن. ۽ هڪ ڏي ڊريس ۾ ڪيترن رنگن جو گهٽ نظر ايندو. زيورن پائڻ جو رواج ڪونهي. وڏ ۾ وڏ منڊي (جي مگڻو ٽمل هوندس ته ـــ يا ان جو آسرو به مليل هوندس ته) ۽ / يا چلو. چيف آفيسر جي زال جي ڀانهن ۾ پيل چوڙيون ڏسڻ لڳيون ته هن يڪدم (حاتم طائيءَ جي قبر کي لت هڻي) هڪ هڪ ڪري

کين ورهائي ڏني. نڪ ۾ قيمتي هيرو پيل هوس. هڪ اشارو ڪري چيس تہ اهو بہ ڏي. "دماغ خراب ٿيو اٿانو" هن پنهنجي مادري زبان پنجابيءَ ۾ کين چيڻيندي چيو، "چوڙيون تہ هيون ڪانچ جون."

هنن ڪجهہ نہ سمجهيو ۽ ڪلندیون رهيون.

ها، اکين ڪانسواءِ راوي بيان ڏا ڪن تہ سندن چاتي ۽ بدن جا وار پڻ هتي جي ماڻهن کي پسند آيا ۽ باعثِ تعجب ان ڪري لڳا جو هن پاسي جي ملڪن ــ جپان، چين، ڪمبوڊيا، ٿائلنڈ، ڪوريا وغيره جي ماڻهن جي چاتي يا بدن تي چا پر ڏاڙهيءَ جا وار بہ گهڻ جيترا ٿين. بهرحال پين جهازين جي چوڻ موجب هتي جي ماڻهن کي اسانجا وار پسند آهن يا نہ. هتي جون عورتون اسانکي خوبصورت سمجهن ٿيون يا نہ. (مونکي تہ لکندي شرم پيو اچي تہ پڙهندڙ چا سوچي رهيا هوندا تہ ڪوريا وچڻ کان اڳ تہ هوش حواس درست هٿاسين، ڪوريا پهچڻ سان هي اوچتو خوشفهمي يا غلطفهمي ۾ ڪيئن مبتلا ٿي وياسين ــ ۽ ڪٿي وطن ورڻ تي سڏو گدوءَ نہ موڪلين ۽ 'عمرتڪدن' جي بابن ۾ اضافو اچي وڃي. پر ٿي سگهي ٿو تہ اسانجي جهازران ڪمپني جي هيڊ آفيس ۾ جي خبر پئي تہ ڪراچي پهچڻ سان شايد اسان آفيس ۾ هجون ۽ هو جهاز تي!) بهرحال سڄڻو، چوندا آهن تہ پڌي تي (۽ پڙهي تي) اعتبار نہ ڪجي ۽ ڏٺي تي بہ اڌ اعتبار ڪجي. اسان ڪوريا جي ماڻهن کي ڪيترو حسين ڏا لڳون، انجو مونوٽ ڪوبہ ڏوٽ ٿبوٽ يا چار رپئي جي استامپ اڦيڊيوٽ Affidavit موجود ناهي. ها البت هڪ ڏينهن اسلم زبيري ۽ آءٌ بازار مان لنگهي رهيا هٿاسين تہ هڪ دڪان وٽ هڪ پوڙهي عورت نندڙي پار کي جهليو بيٺي هئي. پار سخت تيسي جي موڊ ۾ هو. ۽ واڪا ڪري روئي رهيو هو (۽ بروچ پڌي رهيا هئا). پوڙهيءَ کي پار اصل وٽ ڪونہ ٿي ڏنو. اوچتو پوڙهيءَ جي نظر اسان تي پيئي ۽ سندس اکين ۾ مونکي خوشيءَ جي لهر نظر آئي. هڪدم پار جو ڏيان اسان ڏي چڪائي پوڙهيءَ ڪيس اهڙي نموني سان ڌڪو ڏنو جيئن اسان وٽ پار کي ڊيچارڻ لاءِ چٽبو آهي تہ مان ڪر نہ تہ بَائو (يا لُولُو يا

جُهوجُهائو) پيو اچنئي. بار روئڻ بند ڪري، ڊپ وچان پوڙهيءَ کي جر وانگر ڇڏي ويو. سو پڙهندڙ پاڻ پت اندازو لڳائي سگهندا تہ اسان ڪيترو خوبصورت آهيون ـــ چندِ آفتاب، چندِ ماهتاب! بس ڪهڙي گهاهہ ڪجي، مولا بدنظر (۽ غلط فهميءَ) کان دشمن کي بہ بچائي.

ڏکڻ ڪوريا ۾ مستقل جنگ، غربت، وڌندڙ آدمشماري (۽ انڪري وڌندڙ بي روزگاري ۽ بک)، آمريڪن سپاهين جي خواہ مخواہ پڏڻ پائي ۽ چيني (اتر ڪوريا جي) ڪميونسٽن جي ويڑل لڳاڻار خوف کان هتي جا ماڻهو ڏاڍو هيسجل، هراسيل ۽ خوفزده آهن. انڪري اسان جهڙي پنتي پيل ملڪ جا ماڻهو بہ هتي احساسِ برتري محسوس ڪرڻ لڳا. هتي جي سِڪي جي قيمت ڪيريل هئڻ ڪري، اسان لاءِ هتي جي هر شيءِ (جپان ۽ آمريڪا جي ملڪن کان) وڌيڪ سَستي ٿي لڳي. جپان ۾ تہ بس ۾ چڙهندي بہ بہ دفعا سوچڻو ٿي پيو. پر هتي گهٽ پگهاردار خلاصي بہ ٽئڪسي ۾ جهاز کان شهر ۽ شهر کان جهاز اچي وڃي رهيا هئا. هتي جا سڀ ماڻهو پنهنجي زبان 'ڪورين' ٿا گهالهائين. دڪانن ۽ آفيسن مٿان پڻ ڪورين زبان ۾ لکت هئي. ورلي ڪنهن هوٽل يا بار جو نالو انگريزي ۾ لکيل آهي. ڪورين زبان جو لهجو گهالهائڻ ۾ چيني ۽ جپاني زبانن جهڙو آهي. ۽ لکت تامل، ٿائي ۽ جپاني زبان جي ڪاٽاڪانا ۽ هيراگانا لکڻين سان ميلي جيلي ٿي. جيتوڻيڪ هي ملڪ (ڏکڻ ڪوريا) جپان جي بلڪل ويجهو آهي (جپان جي 'اوجي' بندرگاهہ کان ڪوريا جي 'پوسان' بندرگاهہ تائين اسانجي جهاز کي ڇهہ ڪلاڪ لڳا). پر ان هوندي بہ ڪنهن ورلي پڙهيل گهڙهيل کي ٿوري جپاني زبان ٿي آئي. ساڳيءَ طرح انگريزي پڻ ڪنهن ورلي کي ٿي آئي. دڪاندار ۽ اسڪول جا شاگرد مڙيئي ٽنل ٽنل جملا گهالهايو ٿي سگهيا. انڪري هر گهاهہ اشارن ۾ سمجهائڻي ٿي پيئي. منهنجي نندڙي پاڪيٽ سائيز ٽرانسسٽر جي ميڊيم ويو Medium Wave تي چار پنج ريڊيو اسٽيشنون لڳبون ٿي جن تي هر وقت ڪورين زبان ۾ پروگرام ٿي آيو. هڪ تي

انگريزي پروگرام امريڪن سپاهين خاطر ايندو هو. ۽ سڄو ڏينهن ڪوئي فرئنڪسن، نئٽ ڪنگ ڪول، ڪلف رچرڊ، ايلوس، لولو، ٽام جونس، ائنڊي وليمس ۽ انگبرٽ جي پراڻن رڪارڊن جي ائين ڏم لڳل هوندي هئي جيئن سنڈ جي بس استاپن تي پڻاٽن جي هوٽلن ۾ پراڻن اڙدو ۽ پشتو جي گانن جي هوندي آهي.

هتي جي ماڻهن جا گهر جهانين وانگر نمام ننديا آهن. دروازا سنهي ڪاٺ Ply-Wood جا يا ٽاهي پني جا ـــ سلائيڊنگ نموني ۾. در ڪان ٻاهر جُتي لاهي اندر گهڙڻ جو ساڳيو رواج. هتي جا گهر تمام گدلا ۽ صحت جي اصولن کان ڏور. خاص ڪري هتي جو گٽر سسٽم Drainage-System تہ بلڪل بيڪار ۽ بدتر قسم جو. (پڪ هتي به ڪو پي-ڊبلو-ڊي جهڙو ڪاتو هوندو).

ڪاڏي ۽ هتي (ڏکڻ ڪوريا ۾) پين ڏور اوپر جي ملڪن وانگر چانور ۽ مڇي گهٽي استعمال ٿي ٿئي. ۽ مڇيءَ ۾ سڪل ڪاري مڇي وڌيڪ کائين. پوسان ۽ چنائي شهرن ۾ ڪيترن دڪانن تي سڪل مڇين جا انيڪ قسم رکيل نظر آيا. ۽ ڪن جي تہ ککي ۽ ڪاري ڏپ ناقابلِ برداشت ٿي لڳي. (جيتوڻيڪ مستقل سمنڊ تي رهڻ ڪري اسان به مهاڻن، ماڇين، ساڻين ۽ پي ان قسم جي 'جينٽري' (Gentry) وانگر جهڙي تهڙي ککي ڏپ کي تہ ليکي ۽ به ڪونہ آڻيندا آهيون پر هتي جي ڪن سڪل مڇين مان اهڙي تہ تکي ۽ نڪ ساڙيندڙ، امونيا گئس جهڙي ڏپ ٿي نڪتي جو اها اگري ڏپ شايد جام تماچي جهڙي سوشلسٽ عاشق کي به عشق تان هٽ ڪٽائي ها.)

ڪيترن دڪانن تي گرم مصالحو ۽ خاص ڪري گاڙها مرچ پيٽل ۽ سڄا نظر آيا. ڏور اوپر جي ملڪن ۽ هي ڪوريائي هڪ ملڪ آهي جتي ان قسم جو مصالحو نظر آيو. ساڳي طرح امريڪا پاسي ميڪسيڪو ملڪ ۾ ان قسم جا مصالحا جام واپرائجن. بازار جي چؤواڻي تي هڪ همراهہ ايڪٽرڪ هيٽر تي سڄيون سڄيون ڪڪڑيون پچائي رهيو هو. ان مان ايندڙ سڳنڌ اسانکي ياد ڏياريو تہ صبح کان بکئي پيٽ تي پيا هلون ـــ بلڪ ان خوشبوءِ

بک کي ويتر وڌائي ڇڏيو. مونسان گڏ ڪوئٽيا جو پٺاڻ فقط انجنيئر عبدالرحمان ڪاسي ۽ لائلپور جو پٺتي هو. کين مون چيو:
"برادر چا خيال آهي؟ بک لڳي آهي يا نه؟"
"زبردست" هنهي وراڻيو.
"پوءِ پلا گرم ڪڙ، سلاد، ڊبل روٽي ۽ مکڻ ٽي وڃي؟"
ڪاسي ـــ 'اصل تي صحيح' جهڙي ماٺوءَ اڳيان هن ڪڙ جو نالو ونڻ معنيٰ پٽنج کي پاڻ وهارڻ برابر هو. تنهن چيو:
"پلي ونو. پر آءٌ ته فقط سلاد، ڊبل روٽي ۽ ڪڙ مٺان لڳل فقط مصالحو ۽ بصر ڪائيندس."
"ڏاڍي ڀڏائي، خانصاحب." مون کيس تنگ ڪندي چيو،
"چئبو ته مرغي حرام، رهو حلال! هونءَ نون ڀڏو آهي ته مفت جو شراب ته قاضيءَ کي به حلال هوندو آهي."
"نه يار، جهٽڪي جو گوشت نه کائڻ ڪري. مسلم ڪلڊ Muslim Killed هجي ها ته صحيح هو." ڪاسي ڪجهه سنجيدو ٿي اسانکي سمجهائڻ لڳو پر اسانکي ويتر کيس چيڙائڻ ۾ مزو آيو. پٽيءَ چيس: "چڏ يار. ڪنڊيز (اسپين) ڏي جڏهن هوائي جهاز ۾ هلي رهيا هئاسين تڏهن اتي جهاز ۾ ته تو شايد خنزير به کاڌو هو. پوءِ اهو چا مسلم ڪلڊ هو؟"
"بڪواس بند ڪر. شرم اڇ ڪري توهانکي، مسلم تي شڪ به ڪندي. سوئر ۽ شراب جي گهاڻ منهنجي اڳيان نه ڪريو."
ڪاسيءَ کاوڙ ۾ چيو ۽ ماڳهين چنائي شهر جي وچ بازار ۾ خونريزي ٿي ٿي. پر معاملو ڇگو جو چرچي ۾ بدلجي ويو، جڏهن پٽيءَ غالب جو لطيفو ٻڌايو ته غالب چوندو هو ته هو اڏ مسلمان آهي. شراب پيئي ٿو پر سوئر کان پرهيز ڪري ٿو. سو ان وانگر پاڻ به جي ڪٽي ڪڙ کاڏي ته به اڏ مسلمان ته رهنداسين، جو شراب کونه ٿا پيئون. اتان رڙهي اچي هڪ هوٽل ۾ ٿوري دير ويٺاسين.

هتي کوريا ۾ سماجي ۽ جنسي آزادي حد درجي جي آهي. ايتري آزادي ـــ ان قسم جي ۽ ان جهڙي ته جپان ۽ هانگ ڪانگ

۾ به ڪاڏ آهي. ٽائلنڊ ۽ ڪمبوڊيا وارو ماحول چئي سگهجي ٿو. انجا ڪيترائي سبب ٿي سگهن ٿا: مذهب يا سماج طرفان ڪابه جهل پل يا ٽوڪ طعنو نه، سوسائٽيءَ جو ڪمزور جوڙجڪ، ڪٽنل رهائش، عورتن جي گهٽائي، مغربي ملڪن جي فئشن پٽيان اندي تقليد، بيروزگاري. وغيره وغيره ـــ بهرحال اهي منهنجا ذاتي خيال آهن. ٿي سگهي ٿو ان ڪانسواءِ پيا به ڪي سبب هجن يا انهن مان ڪوبه نه هجي. هڪ سبب بقول هڪ جهازيءَ جي: "ادا! امريڪن قوم جنهن ملڪ ۾ پير رکيو آهي انجو خانو خراب ڪيو اٿن. پوءِ چاهي ويٽنام، ڪمبوڊيا هجي يا ٽائلنڊ! اهڙو ماحول پيدا ڪيو اٿن جو ان ملڪ جي سوملن سوملن ڪي ڪير ٻيو ملڻ ملائڻ ڪان روڪي نٿو سگهي. بلڪ ڏيساور ڪان آيل مسافرن، سپاهين، جهازين يا سياحن سان ملڻ گهالهائڻ ايترو ئي فئشنبل گهالهه آهي جيترو سياستدان لاءِ ڪوڙ گهالهائڻ يا سنڊ ۾ انگريزن جي ڏينهن ۾ دفتريءَ جو ٽوپلو پائڻ هوندو هو ـــ گرمي هجي يا سردي، شهر هجي يا بهراڙي، بارش هجي يا مٽي پٽي اڏامي، پر صاحبلوڪ بنجڻ لاءِ ٽوپلو مٿي تي هجڻ ضروري هو.

بهرحال اسانجا جوان (يا جوان دليون رکندڙ پوڙها) جنکي جهان ۾ ته صبح شام جهاني جوڙن کي ڏسي، اڪيلائي ۽ غريب‌الوطني جو احساس ٿيندو هو، سي پڻ گهٽ ۾ گهٽ هڪ عدد ڪورين چوڪريءَ سان هٿ هٿ ۾ ڏئي هلي رهيا هئا.

ڏکڻ ڪوريا ۾ اڄ ڪلهه جيتوڻيڪ بقول اسانجي سنڊي اخبارن جي 'ڇتي جنگ' ڪاڻ هلي رهي آهي پر ان هوندي به ملڪ ۾ جنگي حالتون ڇانيل ضرور آهن. رات جو بارهين وڳي ڪانپوءِ ڪرفيو لڳندو آهي ۽ جيڪو جتي سو تيتي. وري صبح جو پنجين وڳي هلچل جي اجازت ٿيندي آهي. شهر ۾ ڪيترائي نوجوان سپاهي آرمي، نيوي ۽ گوريلا فوج جو يونيفارم پائي ٽرڙپائي ۽ هلڪي قسم جون حرڪتون ڪندي نظر ايندا. هتي فقط جپاني ۽ امريڪي سيڪو بدلجي ٿو. سو به بئنڪن تان. يا

ڪن خاص مقرر ڪيل دڪانن تان. سيڪي جو نالو وان آهي. بئنڪ تان ڊالر جا چار ۾ وان Won ملن (يعني رپئي ۾ چالیهه ڪن وان ٿيا) باقي شام جو بئنڪون بند ٿيڻ ڪري دڪانن تي سايا ٿي سؤ ڪان پوٽا چار سؤ ملن ـــ جتي گراهڪ ڪُسي. انگلنڊ، جرمني ۽ فرانس جي سيڪي لاءِ تہ رکو جواب ٿي ملیو. (پين ملڪن جو تہ نہ پر انگلنڊ جي پائونڊ جي ويهين صديءَ ۾ هي حالت ڏسي ڏاڍو ڏک ٿيندو آهي تہ: 'ڪڏهن بہ سچ نہ هٿ واري حڪومت' جو هي چا هال ٿي ويو آهي جو سيڪي جي ساک بہ گهٽجي وئي آهي.)

هڪ ڏينهن شام جي وقت پٽسا مٿائڻ لاءِ ڪو اهڙو دڪان نظر نہ آيو. آخر هڪ ٽي روم ۾ لنگهي ويا سين. هتي حيدرآباد جي المشرق هوٽل، جبيس، علي بابا، سائينجيز، ۽ ڪراچي جي 'ايمپيز'، 'بسترو' ۽ زيلن نموني جي هوٽلن لاءِ هن پاسي جي ملڪن ۾ ٽي روم (Tea Room) لفظ عام طرح استعمال ٿئي ٿي.

ٽي روم ۾ گهڙي ڪائونٽر وٽ بيٺل چوڪرين کي اشاري سان سمجهايوسين تہ ڊالر مٿائي ڪورين پٽسا ـــ وان ونڻا آهن. پر انهن انڪار ڪيو ماڳهين ائين پٽتي هٿ ۽ ڇڄ لڳيون جڻ مون کين پٽسن مٿي ڏيڻ بدران ڪا اهڙي سنسني خيز خبر ٻڌائي آهي جهڙي اڪثر انگريزي Horror فلمن ۾ هوندي آهي. (مثال طور: هوٽل جي باٿ روم ۾ هوٽل جي مالڪ جو خون ڪري لاش ڪموٽ ۾ وجهيو پيو وڃان) بهرحال پاڪستان ۽ سيلون ۾ بہ ڏاڙهين ملڪ جو سيڪو رکڻ لاءِ ايترو ٿي خوف وهاريل آهي. اسان بہ مجبوري جي حالت ۾ پٽسا مٿائڻ لاءِ ايڏو تہ پريشان ٿي چڪا هئاسين جو مون بہ ڪٿي هم نڪا تہ، ان ٽي روم جي ٻمپ وٽ بيهي، ويٽرن کي مخاطب ٿي زور سان انگريزي ۽ جپاني ۾ پچيم تہ ڪو بندو پٽسا مٿي ڏيندو؟ سپ چپ هئا. هڪ نوجوان اشارو ڪري پاڻڏي سڏيو. ۽ آءٌ پين دوستن کي چڏي هنجي پرسان ويهي نوٽ مٿائڻ لڳس.

"مونوٽ فقط ڏهہ ڊالرن جيترا وان آهن" هن باغي ويهين ڊالر جو نوٽ مٿائيندي چيو. ايتري ۾ هڪ ويٽريس چوڪريءَ

ڪورين زبان ۾ هن جوان کي سمجهائڻ جي نوع ۾ چينيٽ لڳي. جنهنجو مفهوم صاف سمجهه ۾ پئي آيو ته هنکي ان لاءِ منع ڪري رهي آهي، جو ڏوهه جو ڪم آهي. مون به سوچيو ته چوريءَ ٺهيل ڪم ڀاهي چڏيو. پر هن نوجوان يڪدم ڪيسي مان Identity Card پنهنجي سجاٽپ لاءِ ڪڍي هنکي ڏيکارينديءِ ڏاڍي رعب سان ڪجهه چيس. ۽ هوءَ ويچاري هلي وئي. ڪارڊ تي ڪورين زبان کانسواءِ انگريزيءَ ۾ پڻ سندس نالو ۽ ڏنڏو لکيل هو. يونيفارم ۾ فوٽو ۽ رئنڪ ڏسي سمجهي ويس ته آرميءَ جو ڪو سپاهي آهي. دل ۾ چيم وڏي لئه آهي توهان فوجين جي. ڏوهه جي ڪم لاءِ به ڪو جهلجي نٿو سگهجر. ايشيا ۽ افريڪا جي ڏٽڙيل ملڪن جي سپاهين وانگر هتي جا فوجي پڻ ڪافي غريب (پئسي ڏوکڙ ۾) ۽ بکيا ٿي لڳا. هڪ ڪان سئنيما هال جو ڏس پڇوسين جا ڏي چوٽين گهٽيءَ ۾ هئي. سئنيما ڏيکارڻ بعد چوڻ لڳو: "بيئر حي بوتل وڻي ڏيوم."

"ڇا جي خوشيءَ ۾؟" اسان ان فوجي يونيفارم پهريل نوجوان کان پڇيو. (هونءَ ته چوندا آهن ته پرائي ٻار کي ٽڪو ڏيئي به ڪارجي. پر اسان ان وقت 'جنرل ناليج' وڌائڻ خاطر سوال پڇيو.)

"رستو جو مون ڏيکاريومانو. انجي بدلي."

آخر ڪيس ۾ سؤ وٺ (پنج رپيا ڪن) ڏئي جند ڇڏائيسين. هڪ دفعي پوسٽ آفيس ڏيکارڻ لاءِ هڪ ٻيو عام شهري ٽئڪسي ۾ پوسٽ آفيس وئي آيو. همراهه چيو ته ڪيس گهر نائين واپسي جو پاڙو ڏيون. ريڊيو آفيسر سونسان گڏ هو سو هنکي واپسي جو پاڙو پڻ ڏيڻ لڳو. آءٌ تيسين جلدي جلدي پوسٽ آفيس مان لفافو وٺڻ لاءِ ڊوڙيس. لفافو وئي پئتي موٽيس ته پوسٽ آفيس جي دروازي وٽ ساڳيو همراهه. چي ٽئڪسي جا پئسا ڏي.

"پئسا ته توکي مليا." مون چيومانس.

"نه نون ڏي." اچي بحث ۾ پيو. ڪيترا ڪوريا جا واندا چوڌار ڦريي تماشو ڏسڻ لڳا. راڙو ته هڪ لپات جو نه به هو پر هو

وري چوڌاري ميڙ کي هنجو Reserved Force سمجهي ۽ اهو به سمجهي ته هتي ڪهڙو جهانگير جو گهنڊ آهي جنهنکي لوڏيان. (هڪ دفعو گهٽو اڳ چتگانگ ۾ به هڪ مٽي ڦريل سان اچي بحث ٿيو هو. بحث تان هٿو پائي. ڏوهه سندس هو ۽ پڪ هيم ته تماشبين بنگالي منهنجو طرف ڪٽندا پر جيسين هو مونکي ٿونشا هڻندو رهيو سپ خاموش هٿا پر پوءِ جڏهن سندس پاسو هيٺائون ٿيو ته ڏسڻ وارا تاڙيون وڄائڻ بند ڪري پنهنجي همراهه کي بچائي سينې گڏجي مونتي اهو ڏنڊن جو وسڪارو ڪيو هو جو هفتو ڪن چتگانگ ميڊيڪل ڪاليج هاسپٽل ۾ ڊاڪٽر نعيم ديشاڻي مٽي جا ڦٽ چٽيندو رهيو. سو پراڻن تجربن کي مدِ نظر رکي) ان ڳالهه ۾ سياست سمجهيم ته بنا ڪنهن شرط شروع جي آڻ مڃي وڃي.

"گهٽا پٽسا ڏيان؟" مون چوڌاري ميڙ ڏي نظر وجهندي همراهه کان پڇيو.

"چار سؤ وان."

جيتوڻيڪ ميٽر جي حساب سان پاڙو هڪ سؤ وان مس ٿي ٿيو ۽ اوت ٻوٽ جا وڌ ۾ وڌ به سؤ وان. پر چپ چاپ چار سؤ وان ڏيڻ ۽ بيزاريءَ سان اوسي پاسي گڏ ٿيل ماڻهن ڏي نهاريم ته ڪهڙي بڪئي ملڪ ۾ اچي پيا آهيون. پر غور سان ڏٺم ته منهنجي اکيان جيڪي ماڻهو ڏيئا هٿا تنجي چهري تي شرم احساسِ جرم ٻڌي رهيو هو. جيتوڻيڪ ان ۾ هنن سڌو سنئون ڪو ڏوهه ڪونه هو. هنن مونکان شايد معافي وڻڻ ٿي چاهي پر زبان سٿلو ٿنجي وئي. آخر هڪ همراهه وڌيو. عمر ٽيهه پنجتيهه سال کن هوندس. پڙهيل ڳڙهيل ٿي لڳو. ميڊيڪل استور جو مالڪ هو. "ايڪسڪيوز مي، سر!" چئي، مونکي ٽٽل ڦٽل انگريزيءَ ۾ سمجهائڻ لڳو ته: سائين ڪوريا بابت خراب اثر نه وٺجو. هن لوفر شخص توهانجي ذهن ۾ پڪ ڪوريا بابت غلط تاثرات ويهاريا هوندا. پر ڏسو نه سائين، ڪوريا جا سپ ماڻهو اهڙا ڪونه آهن. هن قسم جا چند ذليل ۽ ملڪ جو نالو بدنام ڪرڻ وارا هر ملڪ ۽ هر قوم ۾ ٿين.

افسوس جو ڪوريا ۾ انهن کان پاڪ نه آهي. توهان جي چاميو ته اسان توهانکي ٻڌسا پري ڏيون، توهان سان ناانصافي ٿي آهي. ڏسو نه سائين ڪوريا...."

هو ڪٽ جهڪائي چوندو رهيو. منهنجي، سچ ته سڄي ڪاوڙ غرق ٿي وئي ۽ سوچڻ لڳس ته: جنهن ملڪ ۾ هڪ به ڦورو آهن اتي هن ميڊيڪل اسٽور جي مالڪ جهڙن عظيم انسانن جي به ڪوٽ نه آهي. مون کيس دلجاءَ ڏني ته آءٌ چڱي طرح سمجهان ۽ محسوس ڪريان ٿو ۽ اهو هڪ مثال ڪوريا بابت مونکي غلط سوچڻ لاءِ مجبور نٿو ڪري سگهي.

پوسٽ آفيس کان ٻاهر نڪتس ته ريڊيو آفيسر الڳ ان همراهه تي ڪاوڙيو ويٺو هو جو ڪانئس ٻڌ چار سؤ وان کسي ويو هو.

ڪوبه شخص ڪنهن به پارٽيءَ ۾ هجڻ سان يا انجي پوئيواري ڪرڻ سان آزاد نٿو رهي. پوءِ ڪٽي اها پارٽي ڪيڏي به وڏي هجي. آزاد ماڻهو اهو آهي جنهنجي سوچ آزاد آهي.

— دوزا ليگسمبرگ

زندگي ۾ به شيون بهترين آهن، سوچ جي آزادي ۽ عمل جي آزادي.

— سمرسيٽ ماهم

اِهو ياد رکو ته آزاد ماڻهو ٿي سڪيو آهي، ۽ آزاديءَ کي قائم آهوئي رکي سگهي ٿو جيڪو اُنجي حفاظت ڪري سگهي.

— پيريسلز

نادربيگ مرزان بئريسٽر

(اگاٽو ادب)

موهنيءَ جي دل جو داغ

(۱)

ڪنهن زماني ۾ گنگارام سان منهنجو گهرو تعلق هو ــــ پوءِ ڪنهنڪي ٻڌائڻ ڪانسواءِ هو لڙائيءَ تي هليو ويو. تنهن ڪانپوءِ وري اسانجي ملاقات ڪانه ٿي. آءٌ به پنهنجي ڪم ڏنڊي ۾ مشغول ٿي ويس ۽ گنگارام جي پڇا ڪانه ڪيم.

نيٺ ڪي ٿورا ڏينهن ٿيا هو اوچتو ملي ويا سين. ڪانگريس جا ڏينهن هئا، ۽ آءٌ به ٽڪيٽ وٺي ڪانگريس پنڊال ۾ گهڙيس پٺي ته گنگارام کي ڏٺم. ساٺس هڪڙي جوان زال به هئي. ورهن ڪانپوءِ ڏٺو هومانس تنهن هوندي به گنگارام کي ڪدم سڃاتم. گنگارام به مونکي سڃاتو. ڏاڍيءَ خوشيءَ سان هٿ ٻڌهيري ڳالهائڻ لڳو.... "مار!.... ڊاڪٽر!...."

مون چيو ته: "اوهان مونکي سڃاتو آهي؟"

چيائين: "يار، باقي تو کي به نه سڃاڻا؟ گهٽ ۾ گهٽ ڏهم ورهه گڏ گذاريا اٿئون."

مون چيو: "ڏهم ورهه گڏگذريا هجن يا چالیهم ورهه گذريا هجن، پر جي ماڻهو ڪنهنکي وساريٽي تي ٿو اچي ته ڏهن ڏينهن ۾ ساريو ڇڏي."

چيائين: "سچ آهي. پر آءٌ تو کي ڪيئن وساريان ها. جي وساريان ها ته ڪيئن ورهين ڪانپوءِ تو کي ڏسي سڃاڻان ها."

مون گفتگو ڦيرائڻ جي ارادي سان چيو ته: "خير، پر هاڻ ٻڌائيبر ته هي توسان گڏ ڪير آهي؟ آءٌ ڪونه سڃاڻانس."

گنگارام چرڪ پري چيو ته: "توبه! مونکي ته ڳالهه ئي وسري ويئي هئي." وري نازنين ڏي منهن ڪري چيائين ته: "وشني، آءٌ جنهنجر هميشه توسان ذڪر ڪندو رهندو آهيان، اهو هيرو هي

آهي. اسانجي ڪلاس ۾ سڀني کان هوشيار اهو ئي هو." پوءِ وري مونڊي منهن ڦيرائي چيائين ته: "هيرا سمجهيءِ، هي منهنجي زال، وشني آهي."

آءٌ هاڻي وشنيءَ ڏي ڏسڻ لڳس. هن به ٿورو هيڪي مونکي سلام ورايو پوءِ ڦڪائيءَ کان نگاهه ڪٽي هيٺ ڪيائين. مون به اهو وجهه وٺي هنکي نظر مان ڪڍيو. پارسي فئشن جي ريشمي ساڙهي جنهنجو پاڻ سوني بروچ سان اڪيل هو، پيل هيمر ـــ وڏي ڪڙيءَ واري جتي، جوراب اهڙا سنها ۽ قدرتي رنگ جا هٿا جن ته مُرا پيا ڏسجن ۽ هر نموني وٽندڙ ۽ نازنين هٿي.

مون وري گنگارام ڏي نگاهه ڪئي ۽ سمجهيم ته هنکي پنهنجي زال جي ڳالهه ڪندي ڦڪائي پي ٽي، ۽ هنکي انهيءَ ڦڪائي کان بچائڻ لاءِ پڇيم ته: "گنگو، پلا پڌاءِ ته سهي ته اڄ ڪلهه ڪهڙي مشغوليءَ ۾ آهين؟"

گنگارام چيو ته: "پهرين تون پڌائيم ته تنهنجي ڊاڪٽري ڪيئن پئي هلي؟"

مون چيو ته: "واهه! مون ڊاڪٽري پاس ڪئي انهيءَ جي خير تو کي ڪيئن پئي. اينٽرنس پاس ڪئي ڪانپوءِ ته پنهنجي ملاقات ڏي ڪاڍ ٽي آهي."

گنگارام مرڪي چوڻ لڳو ته: "مونکي ته خبر پئجي وئي، پر تون ته پڌاءِ ته تو ڪا خبر ورتي ته آءٌ چا پيو ڪريان."

مون شرمندو ٿي جواب ڏنو ته: نه! پر خير، هاڻ ڪٽي پڌائيم ڪهڙي مشغوليءَ ۾ آهين."

وري ڪِلي جواب ڏنائين ته: "آءٌ لڙائيءَ تي هليو ويو هوس اها ته تو کي خبر آهي نه؟ اتهين موٽي اچي بي-اي ۾ پاس ڪيم. پوءِ ڪيترا ورهيه نوڪريءَ جي تلاش ۾ رهيس، پر ڪا نوڪري نه ملي، پنهنجي زميندايءَ تي پي گذران ڪيم. نيٺ هڪڙي ڏينهن ڪنهن هندو مسلمانن جي فساد ۾ ڪنهن معزز شخص ۽ سندس فئملي ۽ کي وڏي مصيبت مان بچائڻ جو اتفاق ٿيو، ۽ انهن مونکي ڇڏيو ئي ڪين ۽ وڃي پاڻوٽ رهايائين. پوءِ منهنجي اصل نسل

جي خاطري ڪري ٿورن ڏينهن ۾ هي پنهنجي وڏي نياڻي به مونکي پرڻائي ڏنائين.

ائين چئي ڪلندي ڪلندي گنگارام سندس همراهه نازنين ڏي گهٽي پيار سان نظر ڪئي ۽ هن به شرم ۽ ڦڪائي کان ڪنڌ ڪٽي جهڪايو. مونکي هنجو اهو ناز ۽ پيار ڏاڍو وٺيو.

مون ٿورو ترسي چيو ته: "هن ننهنجي زندگيءَ جو احوال ڪنهن ناول ۾ وجهڻ جي لائق آهي." اوڏيءَ ۾هل ڏٺم ته حيا کان وشنيءَ جو منهن ڳاڙهو ٿي ويو، ۽ پيشاني ڳهرجي ويس.

مون چيو ته: "سو ته سڀ ڇڏو، پر مونکي اڃا ڪونه ٻڌايو اٽيئي ته نون ڇا ڪندو آهين."

گنگارام چيو ته: "منهنجي سهري نه رڳو مونکي پنهنجي نياڻيءَ پرڻائي ڏني، پر.... بئنڪ ۾ اسسٽنٽ مئنيجري به وٺي ڏنائيم."

اسان ڳالهيون ڪندا ڪندا پرپرو نڪري ويا هئاسين، ۽ اڃي پهرين ڦاٽڪ ڪي رسيا هئاسين. گنگارام جي موٽر اتي بيٺي هئي، پاڻ ٻئي موٽر ۾ چڙهيا ۽ مونکي به صلاح ڪيائون ته اسان سان گڏجي گهر هل، پر مونکي ڪانگريس ۾ وڃڻ جو خيال هو تنهنڪري انهن کان معافي ورتم، ۽ چيم ته وري ڪنهن ٻي مهل اوهان وٽ ايندس. سندن گهر جو پتو انهن کان پڇي ڇڏيم. وڃڻ مهل وري به اڇڻ لاءِ مونکي گهٽو چيائون پوءِ موڪلائي روانا ٿيا.

(۲)

ٻئي ڏينهن الاجي ڇو اڇي دل جي مرضي ٿي ته گنگارام کي ملي اچان. هنجي گهر جو ڏس ته اڳيئي ملهل هو ۽ ميري روڊ تي هڪ عاليشان عمارت تي وڃي سهڙيس. وڃي در کڙڪايم ته هڪڙو نوڪر نڪري آيو. مون پڇيو ته: "مسٽر گنگارام آهي؟"

هو حيرت جهڙي شڪل بنائي مونڊي ڏسڻ لڳو ۽ پڇائين ته: "ڪير؟ صاحب؟" آءٌ دل ۾ ڪِلڻ لڳس ۽ پنهنجي غلطيءَ جي معافي گهري چيم: "ها، صاحب." جواب ڏنائين ته: "صاحب جن باهر ويا آهن ۽ گهڻي دير کانپوءِ ايندا."

اڇڻ مهل مون پاڻ پنهنجن اکين سان گنگارام جي موٽر اندر

ايندي ڏني هئي ۽ آءُ دل ۾ عجب ڪندو پي موٽيس ته چو ٿو هن نوڪرمونکي ٽاري ڇڏيو ته سامهون گنگارام ۽ وشني به ملڻ جي موٽر جي گاراج جي پاسي کان پي آيا. مونکي ڏسي گنگارام مونکي ٻيهاريو ۽ چيائين ته: ڏس ڪيئن ڦڪو ٿي ويو. پر جهلي وڏوسينس." مون مرڪي جواب ڏنو ته: "اوهانجي جاءِ تي ڪوئي ڪونه هو، اڪيلو ويهي چا ڪريان ها، انهيءَ ڪري موٽيو ٿي ويس، ميزن ۽ ڪرسين سان ويهي ڳالهيون ڪريان ها چا؟ وري ڦڪوان جي ديا سان نوڪر به اهڙو رکيو اٿو جو پريندي پريندي ٻڌايو ڇڏي ته صاحب جن گهڻي دير کانپوءِ ايندا! توهانجو ترسڻ اجايو آهي، بهتر آهي ته جلد ئي هليا وڃو."

وشني به مونکي هٿ ڏئي ملي ۽ ڪِلي چيائين ته: "اوهانجي اچڻ ڪري مون شرط کٽي."

مون پڇيو ته: "سو ڪيئن؟ ڪهڙي شرط هئي؟"

چيائين ته: "اسانجي شرط هئي ته جي منهنجي ڳالهه سچي ٿي، يعني اوهين آيؤ ته اوهانکي هڪڙو راڳ ڳائڻو پوندو، جو 'هنکان' (مڙس ڏي اشارو ڪري) ٻڌو اٿم ته اوهين تمام سٺو ڳائيندا آهيو."

مون ۽ گنگارام ٻنهي ڪِلي ڏنو ۽ آءُ عذر ڪرڻ لڳس، ۽ وشنيءَ چيو ته: "نه، اوهين انهيءَ ريت اها ڳالهه اڏائي ڇڏڻ نا گهرو پر آءُ اوهانکي گسائڻ جو وجهه ئي ڪين ڏيندس."

آءُ گنگارام ڏي ڏسڻ لڳس ۽ هن مونکي چيو ته: "هيرا، برادر آءُ چئي ته ويٺو آهيان ته تون سکول ۽ ڪاليج جي ناٽڪن ۾ ڳائيندو تمام چگو هئين."

مون مسز گنگارام کي عرض ڪيو ته: "ڪنهن زماني ۾ ڪي به ٿي راڳ سکيو هوس سي پيو ڳائيندو هوس. پر اهو زمانو ڏي گذري ويو."

مسز گنگارام ڪنڌ ڏوڻڻ لڳي ۽ چيائين ته: "آءُ پيو ڪي ڪين چاڻان. مونکي فقط ايتري خبر آهي ته اوهين آيا آهيو ته اوهانکي ڳائڻو ضرور پوندو. اچو، اچو ٻئي ڄڻا اندر اچو."

وڃي ويناسين ۽ گنگارام چيو تہ: "وشني پهرين تون ڪجهہ ڪهائي ٻڌاءِ تہ هيري جو حجاب لهي."

مون بہ انهيءَ گاله کي زور ونايو، پهرين تہ گهڻا عذر ڪيائين، پر نيٺ اسانجي زور ڪرڻ تي، ڪرسي سيري وڃي هارمونيم وٽ ويٺي ۽ آهستہ آهستہ گائڻ شروع ڪيائين. راڳ پورو ٿيو، پر هنجو مٺو ۽ مائيٽو، ڏک پريو آواز منهنجي دل ۾ چڀي ويو، ۽ اڳين پي لڳم تہ جڏ راڳ اڃا پيو گائجي، جو سندس آواز اڃان بہ منهنجي ڪنن ۾ پي وڳو. آءٌ اڃان انهيءَ خيال ۾ هوس تہ مسز گنگارام چيو تہ: "ڊاڪٽر صاحب، ڪهڙي خيال ۾ محو ٿي ويا آهيو؟"

مون ڪلي جواب ڏنو تہ: "محو ٿيڻ جي بيشڪ گاله آهي. اوهانجي گائڻ کي آءٌ انصاف ٿو ڏيان. اوهانجي سريلي آواز تہ مونکي هن دنيا مان ڪيڙي سورگ ۾ پهچائي ڇڏيو."

گنگارام چيو تہ: "هيرا، ڇئين سچ ٿو. مونتي هنجي گائڻ جو اهو ئي اثر ٿيندو آهي."

پر وشنيءَ ڪلي چيو تہ: "ڊاڪٽر صاحب، انهيءَ ڳڀيءَ جي خوشامد مان کي ڪين ورندو. اهي بهانا ڪين هلندا. اڇو! هاڻ اوهانجو وارو آهي، اڇي هارمونيم وٽ ويهو." هنجي زور ڪرڻ تي آءٌ اڇي هارمونيم تي ويٺس ۽ اڃا وڃائڻ تي هوس تہ هڪڙي حسين، نوجوان ڇوڪري ڪتاب هٿ ۾ ڪيو اندر گهڙي آئي. مونتي نظر ڪانہ پيس. سڌو ڪتابن جي هڪڙي گهوڙي ڏي وئي ۽ ڪتاب ٻين ڪتابن سان گڏي رکيائين. شايد ڪنهن ٻئي ڪتاب جي ڳولها ۾ هئي ۽ ٻيري چوڻ لڳي تہ: "وشني، اسين سوسائٽيءَ ۾ سسيءَ پنهون جو ناٽڪ ڪرڻ وارا آهيون، جنهن ۾ مونکي خاص سسيءَ جو پارٽ ڪرڻو آهي. خبر اٿئي تہ اڄ ڪاڪي ڇا چيو؟ چيائين تہ: "ڪاڪي، تنهنجو پارٽ ماڻهن کي ڇريو ڪري ڇڏيندو،" ۽ پوءِ خبر اٿيئي تہ ڇا ٿي چيائين: تہ ناٽڪ جي اشتهارن ۾ منهنجو نالو خاص وڏن اکرن ۾ ڇپائيندا. اڳين پيون بہ گهڻيون گاله‌ڙيون ڪري وئي. مون گنگارام کان پڇيو تہ هيءَ ڪير آهي.

هن چيو تہ: "هي منهنجي سالي آهي" پوءِ هنکي سڏ ڪري چيائين تہ: "موهني، هيڏانهن اچ، آءٌ توکي پنهنجي سنگتيءَ سان "انتروڊيوس" ڪرڻ ٿو گهران، هي ڊاڪٽر هيرالعل آهي. ڪنهن زماني ۾ منهنجو ڪلاسي هو ۽ منهنجو گهرن ۾ گهرو دوست آهي. هينئر ڊاڪٽري ڪندو آهي. ڏاڍو هوشيار انسان آهي، ۽ هيرا، هيءَ منهنجي سالي آهي، شريمتي موهني ديوي."

موهني هٿ جوڙي مونکي نمڪسار ڪئي ۽ چيائين تہ: "ڊاڪٽر صاحب، مسٽر گنگارام صاحب جو منهنجي نالي جي اڳيان ۽ پٺيان چرچو ڪري ڪٽي پڇ ڪنديو آهي. انهيءَ لاءِ آءٌ هنجي ڏاڍي شڪرگذار آهيان، ۽ ايترو عرض ڪرڻ ٿي گهران تہ حقيقت ۾ آءٌ دنيا جي هڪ ناڪار شي آهيان، جنهن کي ماڻهو فقط موهنيءَ جي نالي سان سڏيندا آهن."

مون به هٿ جوڙي هنکي نمسڪار ڪئي، ۽ هنکي جواب ڏيڻ ئي هوس تہ وشنيءَ رڙ ڪئي تہ: "ڊاڪٽر هيرالعل اوهين هيڏانهن هوڏانهن جي گالهين ۾ وساري نہ ڇڏجو تہ اوهانکي اڃا گهاڻو آهي." انهيءَ ئي وري موهنيءَ به ساڻس زور ڪرڻ ۾ شامل ٿي. لاچار گهاڻو پيم. هارمونيم وڄائي، هڪڙو اردو غزل گهائي ٻڌايومان....

"حسن انسان مين جب آيا تو ادا بهي آئي."

غزل پورو ٿيو. اوڏيءَ ۾هل ٨ به وڄي ويا هٿا ۽ رات اڃي ٿي هئي ۽ سڳهو ئي موهنيءَ جو هڪ غزل ٻڌي هنکان ٻوڪلائي هليس. موهنيءَ جي غزل جي هڪ مصرع مونکي ياد ٻيٺي جا وات ئي ٻڪندو آيس:

"مجهي ڪيا جيني ڪا پلا ـ ڪيا زندگي ميري."

(٣)

انهيءَ ڪانپوءِ منهنجو گنگارام وٽ اچڻ وڃڻ جو رستو هلندو آيو. سيني کان وڌيڪ موهني سان ملڻ جي سڪ رهندي هيم ۽ هن سان ملي سيني کان وڌيڪ خوشي ٿيندي هيم. موهني به پنهنجي وڏي ٻيڻ واڌر بيحد حسين هئي. "سوسائٽيءَ" جي سيني اخلاقن ۾ پڙ هئي. تعليم وارين زالن ۾ هنجي گهڻي عزت ۽ تعريف هئي. جيترا به پيرا سسئي پنهوءَ جر ڪيل ٿيو اوترا پيرا هزار ڪم

چڏي ب آءٌ کيل ڏسڻ ويندو هوس. موهنيءَ جو ڳالهائڻ ۽ هنجي ائڪٽنگ اهڙي سٽي هئي جو ڄمري ڄمري سان ناڻڪ ۾ تاڙين جو نڪاءُ پيو پوندو هو. حقيقت ۾ موهنيءَ جو مونسان مهرباني ۽ پريت جو رستو مون لاءِ هڪ وڏو فخر هو. هر آرٽوار تي موهني ۽ آءٌ ڪيڏانهن گهمڻ نڪري ويندا هئاسين. ڪڏهن هوابندر، ته ڪڏهن منگهوپير ته ڪڏهن منهوڙو. سندس ساڻ ب اسانجي اڪيلي گهمڻ ۾ ڪو اعتراض ڪونہ ونندا هئا، بلڪ مسز گنگارام ته اسانجي محبت کي پاڻ همٿائيندي هئي ۽ جي ڪڏهن آءٌ يا موهني ٻاهر وڃڻ کان عذر ڪندا هئاسين ته هوءَ زور ڪري ب اسانکي گهمڻ موڪلي ڏيندي هئي. موهنيءَ جي واقفيت ب گهڻئي سان هئي، ۽ هن سان گڏ گهمندي ڦرندي منهنجو ب نالو هن سان گڏ گهڻ ڦي معزز فئملين ۾ مشهور ٿي ويو، اسانجي سنگت سڄي شهر ۾ عالم آشڪار ٿي وئي.

نيٺ، جيئن مونکي ڊپ هو ائين ٿي ٿيو. هڪڙي ڏينهن گنگارام مونکي سڏائي ماڻ ماڻ ۾ چيو ته: "هيرا، منهنجي هڪڙي ڳالهہ مڃيندين." مون وانڙو ٿي پڇيو ته: "ٻيو ته مڙئي خير آهي؟ ڪهڙي ڳالهہ آهي. ڪٽي ڇڏو. تنهنجو چيو آءٌ ڪيئن نہ مڃيندس." گنگارام چيو ته: "هيرا، منهنجي مرضي آهي ته تون موهنيءَ سان شادي ڪر."

ائين چئي ڪلهہ لڳو. هن دل ۾ پڪ سمجهيو هو ته آءٌ موهنيءَ تي عاشق آهيان ۽ يڪدم سندس ڳالهہ قبول ڪندس. پر منهنجو جواب انهيءَ جي بلڪل ابتڙ هو. مون چيو ته: "گنگو، مونکي گهڻو افسوس آهي پر اها ڳالهہ اصل ناممڪن آهي."

گنگارام "ناممڪن" پڏي ٽپ ڏئي اٿيو. هنجي خواب‌خيال ۾ ب ڪونہ هو ته ڪو آءٌ انهيءَ ڳالهہ کان انڪاري ٿيندس.

مون وري ب چيو ته: "مونکي تمام گهڻو افسوس آهي جو آءٌ تنهنجو چيو نٿو مڃي سگهان. پر انهيءَ جو ب ڪو خاص سبب آهي."

گنگارام پڇڻ لڳو ته اهو ڪهڙو خاص سبب آهي، پر مون

جواب ڏنومانس تہ ڪنهن ٻي مهل پڌائيندوسانءِ ، هينئر انهي گالهه کي ڇڏي ڏي .

آءٌ سگهوڙي گهر موٽي آيس ۽ انهيءَ کان پوءِ گنگارام ڏي اڇ وڃ ڇڏي ڏنم . گهٽ ڏينهن کان پوءِ گنگارام جو خط مليو . مونکي لکيو هئائين تہ سگهو موهني جي شادي ٿيڻ واري هئي منگٽو اڳيئي ٽي چڪو هو ، ۽ مونکي شاديءَ ۾ شامل ٿيڻ جي دعوت ٻ ڏني هئائين . اهو وڃهه وٽي ايترو ٻ لکيو هئائين تہ جي آءٌ وري ساڻن ملاقات جو رستو رکان تہ هنڪي ڏاڍي خوشي ٿيندي . هنجي خط پڇڻ تي آءٌ وٽن ويس . گنگارام ۽ وشني تہ مونکي گهڻي شوق سان مليا ، پر موهني البت اداس ٿي ڏٺي ، ۽ مونسان پورو منهن ڏئي گالهه ٻ نہ ڪيائين . پڇا ڪرڻ تي معلوم ٿيو تہ هنجو مڱينتو هڪڙو موتي لعل نالي جوان هو . جنهن ايم ـ اي جو امتحان پاس ڪيو هو ۽ زميندار ٻ هو . چوڻ ۾ ٿي آيو تہ گارڊن ڪوارٽر ۾ رهي ٿو . مائٽن مٽن ۾ سندن خاندان جي پڇا ڪيم تہ معلوم ٿيم تہ هڪڙي مامي جا ساڻ رهندي هيس انهيءَ کانسواءِ ٻيو ڪو مٽ مائٽ ڪونهيس .

انهيءَ کانپوءِ وري آءٌ اڪثر گنگارام وٽ ايندو رهيس ، پر ڪڏهن ٻ موتي لعل سان ملڻ جو وڃهه ڪونہ مليم . مون گنگارام کي چيو تہ ڪنهن ڏينهن مونکي هن سان ملاقات ڪراءِ ۽ هن اهڙو انجام ڪيو . موهني بابت ٻ اسانجي گفتگو هلي . گنگوءِ ۽ وشنيءَ مونکي خاطري ڏني تہ موهنيءَ پاڻ موتي لعل کي پسند ڪيو آهي ۽ هن سان گهڻي ات ويهہ اٿس . چيائون جي اداس آهي تہ انهيءَ جو ضرور ڪو ٻيو سبب هوندو . ائين ٿي نٿو سگهي تہ ايندڙ شاديءَ جي ڪري هوءَ اداس هجي .

نيٺ هڪڙي ڏينهن گنگارام جي گهر مون موهنيءَ جي منگيتي کي ڏٺو . هو مونکي ڏسي البت گهبرائجي ويو . مونکي ٻ ائين لڳو تہ منهنجو اڳ ڪٽ ڏنل آهي . گهٽو ئي نٿو هم پر اوڏي مهل بلڪل ياد ڪونہ پيم تہ ڪٿي ڏٺو اٿمانس .

نيٺ مونکي ياد ٻيو ـ اوڏي مهل تہ ڪٿي مات ڪيم پر

شام جو خاص انهيءَ ڪر لاءِ گنگارام ڏي ويس. پاڻ سندس زال، سندس سس ۽ سهرو سڀ موجود هئا. مون چيومان تہ: "اوهان موهنيءَ جي شاديءَ جو تمام خراب بندوبست ڪيو آهي. آءٌ موتي لعل کي سڃاڻان ڪا زميندار اٿس، نہ ايم-اي آهي. هڪڙو واهيات ماڻهو آهي. گارڊن ڪوارٽر ۾ ڪونہ ٿو رهي پر گاڏي کاتي ۾ جاءِ اٿس. جنهن زال جي لاءِ چئجي ٿو تہ ماسي اٿس، اها هنجي مائٽياڻي آهي ٿي ڪانہ. پاڻ ٽنگ ماڻهو آهي ۽ اها زال بہ سائس ٽنگين ۾ شامل آهي."

اوڏيءَ مهل تہ ڪنهن بہ منهنجي ڳالهہ نہ مڃي. مون چيو تہ: "جي حقيقت ڪري ايم-اي آهي تہ ڪالج جي رجسٽر يا بمبئي جي يونيورسٽيءَ مان تار ڪري پڇي خاطري ڪري ٿي سگهجي. يا شايد وٽس ڪو ڊپلوما يا سرٽيفڪيٽ هوندو." نيٺ سڀ انهيءَ صلاح تي ٻيٺا.

ٻئي ڏينهن گنگارام ۽ وشنيءَ منهنجي جاءِ تي آيا. گنگارام جو منهن لٽل هو. پڇڻ تي گنگارام چيو تہ: "هيرا، تنهنجي ڳالهہ لفظ بہ لفظ سچي نڪتي. هو رڳو ايم-اي ۽ زميندار نہ هو، پر سزا ڪاڍل آهي، ۽ ڪلهہ رات ڪانوڻي گهر ٽي ويو آهي. گهر خالي پيو اٿس."

مون چيو تہ: "گنگارام. تون ۽ تنهنجو سهرو تہ بيئل ماڻهو هو، اوهانکي پوليس ۾ رپورٽ ڪرڻ گهرجي."

چيائين تہ: "آءٌ هينئر سڌو ٽاڏي نان پيو اچان. موتي لعل جي حقيقت بہ انهن کان ئي معلوم ٿي اٿم."

وشنيءَ چيو تہ: "ڊاڪٽر هيرالعل، آءٌ اوهانجي ڏاڍي شڪرگذار آهيان جو اوهان منهنجي پيڻ کي مصيبت کان بچايو. جي اسين بيخبري ۾ شاديءَ ڪري چڏيون ها تہ ويچاري موهنيءَ جو الائي ڪهڙو حال ٿي ها."

انهيءَ ڏينهن موهنيءَ جي پيءُ بہ منهنجي شڪرگذاري ڪئي.

(۴)

ٻنهڑن جو وقت هو، اخبار پڙهندي پڙهندي منهنجي اک لڳي وئي هئي جڏهن چٽين بجي ننڊ مان اٿيس تہ ڏٺم تہ منهنجي کٽ جي پاسي ۾ موهني هڪڙي ڪرسيءَ تي ويٺي آهي. وار سڀ پکڙيا پيا هئس، ۽ منهن لٽل هوس. هنکي ڏسڻ شرط آءٌ اٿي ويٺس. سلام ڪيومانس ۽ پڇيومانس تہ: "اڄ موهني هي مهرباني ڪيئن ٿي آهي؟"

موهني شوخيءَ سان جواب ڏنو تہ: "ڊاڪٽر صاحب، آءٌ اوهانکان ايترو پڇڻ آئي آهيان تہ ڪنهنجي دل ڏکوئڻ کڻڻ ڪتاب ۾ روا رکيو ويو آهي."

موهنيءَ جون اکيون گاڙهيون ٿي ويون هيون ۽ هنجي سڄي چهري مان کاوڙ پئي ٻهکي.

مون پڇيو تہ: "نيٺ انهيءَ سوال پڇڻ جو مطلب ڪهڙو آهي."

"انهيءَ ڪري جو توهان منهنجي دل ڏکوئي آهي."

"مون؟ مون اوهانکي ڪهڙو ڏک ڏنو آهي؟"

"اوهان اهڙا اٽڄاڻ نہ آهيون جو نہ سمجهي سگهو."

مون سمجهيو تہ موتي لعل سان ناني ٽوڙڻ ڏي اشارو ٿي ڪري ۽ چيم تہ: "موهني، انهيءَ ۾ تنهنجو فائدو هو."

"آءٌ پنهنجو فائدو پاڻ ڏسي ٿي سگهان. تڏهن اوهان پاڻ منهنجي شاديءَ جي آڇ قبول نہ ڪئي تہ پوءِ منهنجي فائدي يا نقصان ۾ اوهانجو ڇا ٿي ويو. جڏهن توهان شادي ڪرڻ کان انڪار ڪيو تہ ڪنهن نيچ ۾ نيچ درجي کي پهچي پنهنجي حياتيءَ جا ڏينهن ڪاڻيان. مونکي خبر هئي تہ موتي لعل ڪير آهي ۽ مون اکيون کولي اهو ڪم ٿي ڪيو.

مون چيو تہ: "موهني ـــ معاف ڪج، اڄ تون کاوڙ ۾ آهين ۽ بلڪل بيوقوفيءَ جون گالهيون پئي ڪرين. ذرو ٺڏي ٿيءُ پوءِ وري ڪنهن مهل اهو ذڪر ڪنداسين."

بس مون اڃان ايترو ئي چيو تہ موهني اچي روئڻ ۾ ڇڪي ۽ زار زار سڏڪا ڀري پي چيائين تہ: "منهنجي سڀني مصيبتن جو

سبب تون ئي آهن. هيرا، تون ئي آهين."

آڻ انهيءَ ڏينهن شام جو گنگارام کي ملڻ ويس، ۽ انهيءَ سان ٻ ٻنهڙن واري واقعي جي خبر ڪيم. جڏهن آڻ وڃڻ لڳس تڏهن گنگو چيو: "بس، سوير ئي ٿو وڃين چا؟"

مون چيو: "هائو ـــ دير ٿي وئي آهي."

گنگارام چيو ته: "هيرا، مون اڳي ٻ توکي گهالهه مڃڻ لاءِ چيو هو ۽ اڄ وري ٻ ساڳي گهالهه مڃڻ لاءِ ٿو چوانءِ."

مون جواب ڏنو ته: "مون انهيءَ ڏينهن ئي توکي چئي ڇڏيو هو ته اها گهالهه اصل ناممڪن آهي."

پڇيائين ته: "پلا ٻڌاءِ ته سهي ته نيٺ انهيءَ جو سبب ڪهڙو آهي؟"

مون چيو: "چڱو ويهه ته توکي ٻڌايان." اسين ويٺاسون ۽ مون چيو ته: "گنگو حقيقت هيئن آهي ته مرڻ کان اڳي منهنجي ننڍي هوندي منهنجي پيءُ مونکي پنهنجي هڪ دوست جي ڏيءَ سان منگائي ڇڏيو هو. انهن ڏينهن ۾ هو بيٽل ماڻهو هٿا ۽ گهٽي هلندي وارا هٿا. پر ڪو اهڙو اتفاق ٿيو، جنهنڪري منهنجي منگ جو بيءُ ڪٽي پيو ۽ سگهو مري ويو. ماءُ ته اڳيئي مري وئي هيس. هوءَ هاڻ بلڪل يتيم حال ۾ آهي ۽ شڪل جي پوري پٽي آهي. منهنجي موهنيءَ سان ملاقات ٿي تنهن کان اڳي مون ايندڙ سال ۾ هن سان شادي ڪرڻ جو انجام ڪري ڇڏيو آهي. تون مونکي پاڻ وانگر آهين ۽ آڻ بي حجاب توسان قبول ٿو ڪريان ته منهنجي سڄي دل، سڄي محبت موهنيءَ سان آهي. پر چا ڪريان آڻ اها شرافت نٿو سمجهان ته پنهنجي دل خوش ڪرڻ لاءِ هن ويچاري يتيم کي ڏک ڏيان ۽ هنجي زندگي برباد ڪريان. هنجو خرچ پکو ٻ آڻ ڏيو ڪريان ۽ مونکانسواءِ هنجو ڏيو ڪوئي ڪونهي...." اڃين چئي آڻ ٻ پنهنجو ڪنڌ جهڪائي ڏک ۾ ڀرجي ويس. ڳوان چاڻي ته موهني لکي ويئي منهنجون گهالهيون ٻڌيون، پر اوچتو نڪري آئي ۽ منهنجي پيرن وٽ ويهي. پنهجو مٿو منهنجي گوڏن تي رکي چوڻ لڳي ته: "پرميشور جي نالي هيرا، مونکي اڄ صبح وارو

قصو معاف ڪر. مون اوهانجي سڄي گالهه ٻڌي ، ۽ آءٌ اوهانکي آفرين ٿي ڏيان....»

ائين چئي وري اڇي روئڻ ۾ پئي. پوءِ ٿوري وقت ڪانپوءِ اکيون سڪائي چوڻ لڳي: «هيرا، جي مونکي اها خبر هجي ها ته آءٌ تو کي پنهنجي محبت ۾ ايتري قدر گرفتار ٿيڻ کين ڏيان ها. پر خير! جيڪي ٿيڻو هو سو ٿي ويو. هاڻ جڏهن اوهانجي شادي ٿيڻي هجي ته مونکي ضرور سڏائجو.»

ڪالهه منهنجي شادي ٿي ۽ ڪالهه ئي تحفي طور موهني منهنجي لاءِ ۽ منهنجي ڪنوار لاءِ هڪ پارسل موڪلي ڏنو. ڪالهه ته شاديءَ جي گوڙ گهمسان ۾ اهو پارسل کولڻ جي فرصت ڪانه رهي، پر اڄ اهو پارسل کوليم. انهيءَ ۾ هڪڙي هيري جي منڊي مسز هيرالعل لاءِ هڻي ۽ منهنجي لاءِ هڪڙو خط هو. خط کولي پڙهيم، منجهس هيٺن لکيل هو:

«مائي ڊيئر هيرا ـــ توهان جيڪا منڊي مونکي محبت جي نشاني ڪري ڏني هئي، اها آءٌ ڪنهن صورت ۾ پاڻکان جدا ڪري نٿي سگهان ـــ پر پنهنجي هٿ جي هڪڙي منڊي موڪليان ٿي جا منهنجي پاران پنهنجي هٿ سان مسز هيرالعل کي پائج. هيرا، جڏهن تون ۽ مسز هيرالعل پاڻ ۾ گڏجي محبت ڪريو ته پڳوان جي واسطي مونکي دل تان لاهي نه چڏج.»

«موهني»

ماڻهن جي مرضي سڀ کان سئو قانون آهي.

(جان آربٿنات)

جڏهن قانون ختم ٿئي ٿو، اتي ظلم و ستم شروع ٿئي ٿو.

(وليم پٽ)

نظم
نظم
نظم
نظم
نظم
نظم
نظم
نظم
نظم

شعر

تنوير عباسي
امداد حسيني
اڏور
ستار
ملڪ نديم
ادل سومرو
محمد خان

تنوير عباسي

رڻ ۾ کڙو مانجهاندو

اڄ ڪٽي اڪٽي هلبو
سڄ پلي ڏٺي پٽي دلبو
من ڪڏهن به نه ٽٽي ماندو
رڻ ۾ کڙو مانجهاندو

ڪٽي به ڪا وٽڪار نه آ
ڪوئي واڦڪار نه آ
ڪو به سمر ناهي آندو
رڻ ۾ کڙو مانجهاندو

پير پٺون ٽيا ته به هلبو
رائو رت سان ٽٽي ڪنهنبو
هلڻو آهي هيڪاندو
رڻ ۾ کڙو مانجهاندو

امداد حسيني

پس منظر

هر چهري جي پٺيان هڪڙو ٻيو ٻه ته چهرو هوندو آهي
هڪڙو چهرو تنهنجي آڏو ڪِل ڪِل ڪِل ٻيو ڪلندو آهي
اُن جي پٺيان جيڪو چهرو هوندو آهي
پنهنجي پر ۾، رتُ ٻيو سو روندو آهي.
هر چهري جي پٺيان هڪڙو ٻيو ٻه ته چهرو هوندو آهي.

هر موسم جي پٺيان هڪڙي ٻي ٻه ته موسم هوندي آهي.
هڪڙي موسم هٿ ڏيءَ تي ڏيئا ٻاري ايندي آهي.
اُن جي پٺيان جيڪا موسم هوندي آهي
ڪوول وانگي گيت برهم جا چوندي آهي
هر موسم جي پٺيان هڪڙي ٻي ٻه ته موسم هوندي آهي.

هر ندي جي پٺيان هڪڙي ٻي ٻه ته ندي هوندي آهي
هڪڙي ندي تنهنجي آڏو ڇَل ڇَل وهندي ويندي آهي
ان جي پٺيان جيڪا ندي هوندي آهي
سا صدين جي منهن تان ڪارنهن ڏوندي آهي.

امداد حسيني

ڏيڙو

ديوار پٽيان ٻي ديوار
مان ڇاڻان ٿو
سورج پرئين پار.

جڳ ۾ جاڙ جيئي
صوفي لا ڪوفي آهي
ٻيڙي ٻه ڪونه ٻئي.

هيءَ ورهه جي ويرَ
محاورو آهي
ڪارو منهن نيرا پيرَ.

نرمل نرمل آڳريون
ڏاهي ٽيءُ!
پيريون آهن جاڳريون.

مور نه تنهنجو مَٽُ
تون سنڌي آهين
ناڃيءَ پيٽي پَٽُ.

اڪيلي، ٻڙ جي ڇانءُ
پار ٽي ويندينءِ!
ٻِڇڻي آهيان آنءُ

سر ڏڙ ڏڏڙ گڏيا
مبارڪ هجيِن
آڏيءَ آڏي ڇڏيا!

هُنجي ڳالهه نه پُڇ
نڙ ۾ جيئن هجي
ڪُٽي جو پُڇ

جُلَهون جوڏن جون
جُڳَ سنيهران
اڳ نه ڏٺيون هيون مون

سڄي رات ـــ هُنجو تن
هڪڙو سائو نوٽ، ۽
"ويٽ نمبر ون"

ڪير چوي ٿو ناهي؟
وڏي واڪي ٿو چوان
سچ آهي، آهي، آهي....

پٽائي در داڻون

اي چنڊ! پٽائيءَ کي چئجان
جنهن رات ۾ تو ڏي ٻيٺ ڇيا
سا رات اڇا ۾ جاري آ
۽ سڄ ڏنگايون ڪونہ ڇڏيون
هي پنڌ پري جو واري آ
مان ڪنهن سان پنهنجا سور سلهان!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي چئجان!
اڄ رات رنو آ رت ڦڙو
۽ تارا سور پين ٿا پيا
هوءَ سانجهي سڏڪي روئي ڏي
۽ سوريءَ گهٽ چڙهن ٿا پيا
تو کي نہ چوان ٻيو ڪنهنکي چوان!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي چئجان!
مون تنهنجي راڳن جي سر ۾
جان سنهڙي سينڊ وڃائي آ
هر ماڻهوءَ پينڊ هنئي آهي
هر گهر گهٽي جڙ ڦاهي آ
آت ڪرڻ جي ڪا ڪوڪ ڪجان!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي چئجان!
مون تنهنجي ذات ڏيا مان اڄ
جان هڪڙو چڪڙو چاهه چکيو
ويڙهاند سندو آ راڳ ڪيو
هر ماڻهوءَ کي مون ڀاءُ ڪيو
ڏي تنهنجيون وايون آءٌ ويڙهان!
اي چنڊ پٽائيءَ کي چئجان!

هي ماڻهو تنهنجن بيتن کي
ڏرتيءَ کان ڏار ڇني ٿا ڪن
ٽيون وايون تنهنجيون وار پٽن
ٿا سرڙا تنهنجا او سارن
هي ارهي سرهي دانهن ڏجان!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي ڇڄان!
ڪنهن انڌوڪار انڌا ڪيا هِن
ٿا ماڻهو توکي شاهه چون
ءَ تنهنجي راڳ رسالي کي
ٿا آيت سمجهي ڪنڊ هڻن
تون ڪيڏو ڏور هليو ويو آن!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي ڇڄان!
اي چنڊ! پٽائيءَ کي ڇڄان!

اڏور

نظم

هڪ پٽر ٻيو ٻه هڻو ڪو يارو!
روح کي رهنڊ اڇي رت وهي،
سچ سنگسار ٿئي پلي سڄي،
ويڙ پنهنجو وٽو، وٽو ڏارو!
هڪ پٽر ٻيو ٻه هڻو ڪو يارو!
آدميت جي اصول تي اڄ پي
ازل کان ٿي ائين ڪرڻ وارؤ
ماڻهپي کي چريو چوڻ وارؤ
مشڪي چا ٿا ڏسو ڏسڻ وارؤ
هڪ پٽر ٻيو ٻه هڻو ڪو يارو!
سچ ۾ ساهه اڇا سڏڪي ٿو
انکي ڇڇريو، ڇڻيو ءَ ڇيهائيو
نينهن ننگو ٿئي نهائين ڇڏي
جنب اڇلايو جنگ هارايو
هڪ پٽر ٻيو ٻه هڻو ڪو يارو!
هڪ پٽر ٻيو ٻه هڻو ڪو يارو!

ستار

خالي کوکو

سگريٽ جي خالي کوکي جيان
مون پاڻ کي اڇلائي ڇڏيو آهي.
ڪوئي به نه آهي،
جو هن هيڏي ميڙ منجهان
خالي کوکي ڏي ڪو ڏيان ڏري
منهنجو هاڻ ٿري.
مان چاڻان ٿو،

انهن ڪنهن جو ڏوهه به ناهي
مان سمجهان ٿو،
هت هر ڪو آهي خالي کوکو.
پوءِ ڪنهن ڏي ڪوئي ڏيان ڏئي چو؟
هر ڪو پنهنجي ۾ پورو آهي.
مون پاڻ کي اڇلائي ڇڏيو آهي،
سگريٽ جي خالي کوکي جيان.

ملڪ نديم

ڏيڪ

آڳ لڳي آ اولهه ۾
پاڻيءَ ۾ ٿو رت ۾ پري
ڦڙو ڦڙو رابيل بڻيو آ
يا منهنجي دل جي دونهين ۾
ڪوئي گهاءُ گلاب ٿڙيو آ،
يا چوڏهينءَ جو چند ڪيڙيو آ.

ادل سومرو — نظم

پـتـون پـتـون پيرن سـان
هيڪل وياڪل هڪڙي جيجل
آس جـا ڏيئا بـاري پـئي
ور ور واٽ نـهـاري پيئي
منهنجي جيجل منهنجي مـاءُ!
هاڻ نـه رهندو هـي ڏهڪاءُ
سنگينن سـان سينو سـاهـي
پنهنجي سر جـو سانگو لاهي
جـوڌا دودا دولـهـه دريـا
پٽ جـون ديـوارون ٻاهـي
سـورج ٻڌجي اڀـري ايندا!

محمد خان — جي تون سمجهين ٿو

جي تون سمجهين ٿو،
ته تنهنجي وحشت ـ ڏڪا
منهنجي جذبن کي دٻائي، گهٽي ماري ڇڏيندا
۽ مان
تنهنجي پيرن ۾ پٽي ٽي ويندس
پهاڙ نه ٻڌجي سگهندس
تنهنجي راهه ۾
ته تون ڀليل آن ـ
پورو آن!
ڇو ته جنهن وڻ کي ڇانگبو آهي، انهيءَ جون پاڙون
ڏرتيءَ جي آخري تهه تائين ڦهلجڻ لڳنديون آهن،
۽ هو نوان ڏار ڪيندو آهي!

انگريزي ناول ۾ نوان رجحان

مضمون

بشير مورپاڻي

پڙهندڙن جا خط

تنقيد ۽ رايا

پڙهندڙن وٽان

بشير موريائي

انگريزي ناول ۽ ڏوان رجحان

انگريزيءَ جي برڪ ليڪڪ 'ٽي- ايس- ايليٽ' هڪ هنڌ لکيو آهي: "هر هڪ دؤر کي اهو فن نصيب ٿيندو آهي جنهنجو اهو مستحق هوندو آهي ۽ هر دؤر کي جيڪو فن پلئه پوي انکي اهو قبول ڪرڻ کپي." ان مطابق ڏسبو ته معلوم ٿيندو ته هيءُ دؤر انگريزي ناول جو عظيم دؤر نه آهي. بهر حال اهو ڏوهه ايليٽ جي راءِ جي روشنيءَ ۾، خود هن دؤر جو آهي. گذريل پنجويهن سالن ۾ ڪيترائي قابل قدر انگريزي ناول نويس پئدا ٿيا جن اهڙا ناول لکيا جيڪي گهڻي عرصي تائين نهايت شوق سان پڙهيا ويندا. هنن جا ناول ماضيءَ جي عظيم ناول نويسن جهڙا ڪونه آهن پوته هيءُ دؤر اڳئين کان بدليل آهي ۽ ناول نويسن جي فن لاءِ به موزون نه آهي. ان کانسواءِ ناول نويسن ۾ اعليٰ درجي جي ذهانت جي به ڪمي آهي.

پر همعصر انگريز ناول نويسن کي ڪهڙي معيار تي پرکي سگهجي ٿو؟ پنهنجي ايائي سئو سالن جي زندگيءَ ۾، انگريزي ناول، انگريزي سماج ۾، انساني زندگيءَ جو عظيم الشان مثال يا طرز پئدا ڪرڻ لاءِ جتن پئي ڪيا آهن. ان حقيقت کي سمجهڻ لاءِ اسانکي، Dombey & son, Vanity Fair, Emma ۽ Amelia, Tom Jones, The way we live, Middle march, Our Mutual Friend ، Ulysses, Nostromo. ۽ تنهنکانسواءِ آڊرلينڊ جي ناولن، Women in love ، The Rainbow جو مطالعو ڪرڻ کپي. انهن مان ڪنهن به هڪڙي ناول ۾ پنهنجي وقت جي سماجي زندگي کي پرپور صورت ۾ پيش نه ڪيو ويو آهي. دراصل ائين ڪرڻ ممڪن به نه هيو. انهن مان هرهڪ ۾ پنهنجي دؤر جي جزوي عڪاسي ملي ٿي. تنهن هوندي به انهن ناولن مان هر هڪ ۾، اها جزوي زندگي به پرپور زندگي جي جاءِ وڏي شان سان والاري ٿي. جيڪي ڪجهه انهن ۾ ڪٽل نظر اچي ٿو

اهو ان مواد مان گولهي ڪڍي سگهجي ٿو جيڪو انهن ۾ ڏنل آهي. اهائي ناول جي عظمت سمجهڻ کپي ۽ اهوئي ان جو حقيقي جواز. دنيا جي ادب ۾ جنگ عظيم ڪانپوءِ جا لکيل ناول انهيءَ ڏس ۾ اسانکي مايوس ڪن ٿا. "ڊاڪٽر زواگو" جي گهالهه ٻي آهي. هر ٻولي جو ناول قد، بت، مال ۽ رومال ۾ گهٽجي ويو آهي ۽ پنهنجو اثر وڃائي چڪو آهي. سڄي دنيا ۾ ناول جي اهڙي حالت ۽ ناول نويسن جي ناڪامي ڪنهن ٻي گهالهه طرف اشارو ڪري ٿي.

جيڪڏهن اعتماد گهٽجي ويو آهي يا همت جواب ڏيئي ويئي آهي ته اها گهالهه رڳو ناول نويسن تائين ئي محدود نه آهي. ان ۾ هن سان مرڪو پاڳي پائيوار آهي. نئين فلاسافي يا دنيا جو نئون رنگ روپ ئي آهي جنهن اسانجي دؤر ۽ انکان اڳئين دؤر ۾ فرق پيدا ڪيو آهي. اهو نئون ۽ بدليل دنيا جو رنگ روپ ڇا آهي؟ مختصر نموني ڪٿي چڪجي ته اهو آهي نازي ڪئمپون جن ۾ ماڻهو گهاهٽ ئي مري ويا، يا ايٽم بم، جيڪي اسانجي زندگيءَ جون، ويهن صدين جون ۽ اهڙيون حقيقتون آهن جن ۾ ٻين مڙني شين ۽ ٻڌ اسانجي زندگين کي گهٽائي ڇڏيو آهي يا انهن کي ٻي حقيقت ۽ عارضي بڻائي ڇڏيو آهي. انهن حقيقتن کي تسليم ڪرڻو آهي ۽ انهن سان گڏ زنده رهڻو آهي. پر اسان انهن کي قبول ڪري نٿا سگهون. اهي ان حد تائين ناقابل برداشت آهن جيستائين اهي تصور جي مفاهمانه طاقت جو مقابلو ڪرڻ ٿيون. جي اهي باقي رهن ته ٻيو ڇا باقي رهندو ـــ سواءِ خاموشي جي؟ پر حقيقت اها آهي ته اهي حقيقتون، انهن جو اشاراتي اعتراف، هر ان نئين ناول نويس جي فڪر جو مرڪز رهندو جيڪي ماضيءَ جي ناول نويسن وانگر پنهنجي دؤر جي زندگي جي جهلڪ ڏيکارڻ پنهنجي فن جو معراج سمجهن ٿا. جي ڪوئي ناول نويس انهن حقيقتن سان اکيون ملائي نٿو سگهي يا انهن بابت خاموشي ٿو اختيار ڪري ته هو گويا پنهنجي فن کي ڪاپاري ڏي ٿو هڻي.

اهو اڇوکي ناول جو اصلي بحران آهي. اهو عالمي بحران جو عڪس آهي. ناول نويس کي پنهنجي فن جا ٻيا هٿيار ڦٽا ڪرڻ ۾ مجبور ڪيو ويو آهي. ان جو سبب رفتار آهي جيڪا ويهن

صديءَ جو خاص اهجاڻ آهي. ناول نويسن تي انهن واقعن جو گهڻو اثر پوندو آهي جيڪي سندن نديڪ ۾ ظاهر ٿيندا آهن جنکي هو هڪ نه ٻئي نموني ناولن ۾ پيش ڪندا آهن. مثال طور Middle March ۱۸۷۱ع ۾ شايع ٿيو پر ان ۾ ڏنل واقعا ان کان ۴۰ سال اڳ جا هئا. جي ڪوئي ناول ۱۹۷۲ع ۾ ڇپيو ۽ ان ۾ چاليهه سال اڳ جي سماجي زندگيءَ جو نقشو چٽيو ويو هوندو تہ اهو موجوده حالتن کان ايترو تہ بدليل هوندو جو ٻڌن ۽ ڪرڙوڙ شخصن کي چڏي باقي ٻين سڀني جي لاءِ نهايت اچرج جهڙو هوندو. نئين ٿهيءَ لاءِ ماضي ڪنهن ڏاڙيئن ملڪ وانگر ٿي ٻيو آهي جهڙيءَ طرح وڏي عمر وارن لاءِ نوجوان دنيا. اها حقيقت ڪرڙوڙ نسل جي مونجهاري ۽ شاگردن جي بغاوت مان عيان آهي. ان جو اهو مطلب ٿيو تہ همعصر ناول نويس پنهنجي نديڪ يا نوجواني جي دؤر بابت موجوده دؤر کان وڌيڪ پختي نمونی ۾ لکن ٿا ۽ قائل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿين ٿا. ان سلسلي ۾ L. P. Hartley جو مثال پيش ڪري سگهجي ٿو جنهنجا شاهڪار Eustace & Hilda ۽ Go-Between گذريل ٽيهن سالن جي انگريزي افسانوي ادب جي ڪارنامن منجهان آهن.

مواصلات جي ترقي به ناول نويسن جي فن تي اثر وڌو آهي. اهو پنهنجي اصل ۽ صاف هيئت موجب ورلي لکيو ويو آهي. ان کي تاريخ ۽ صحافت ۾ اڪثر ملاوٽ ڪيو ويو آهي. ان جو هڪ مقصد اهو به ٻڌي رهيو آهي تہ پڙهندڙن کي اڄ ڏنل ۽ اڄ جاتل حالتن ۽ واقعن ۽ نواڻ سان روشناس ڪرائي منجهن آتساهه پيدا ڪجي. ان ناول کي نئين قوت ڏيڻ بخشي آهي جهڙوڪ C. P. Snow جا ناول The new men ۽ The corridors of power پر هن صديءَ ۾ ناول کي اخبارن، رسالن، فلمن، ٽي- وي، ۽ نشريات جي آڏو آڻ مڃڻي پيئي. مئڪ لبوهان سچ چيو آهي تہ: دنيا هڪ گهرنڙي جيتري سوڙهي ٿي پئي آهي ۽ اسان سڀ ان گونڙي ۾ ٽا رهون ۽ جيڪي ڪجهہ ان ۾ وهي واپري ٿو اهو اسانجي سامهون هڪدم اچي وڃي ٿو بلڪ تقريباً انهي وقت ڏي ان جي خبر چار پئجي وڃي ٿي جنهن محل اهو ٿي گذري ٿو. ناول نويس، جنهنجي حيثيت، ماضي

۾ پڙهندڙن ۽ واقعن جي وچ ۾ ٽيا ڪڙجي ٿي، هاڻي پوئتي رهجي ويو آهي. جنهن دنيا ۾ اسان رهون ٿا، خود ان جي خاصيت ۽ رويو ناول نويس جي فن لاءِ مفيد نه آهي. گذريل ۲۵ سالن تي نظر وجهڻ سان خبر پوي ٿي ته هنن موجوده دنيا جو خاڪو شاندار نموني چٽيو آهي. اهڙن ناول نويسن ۾ مکيه نالو گراهام گرين جو آهي. هنکي دنيا جي خطري وارن يا خطري هيٺ ايندڙ هنڌن جهڙوڪ ويٽنام، ڪيوبا ۽ ميتي جي اڳواڻ نشاندهي ڪرڻ ۾ ڪمال حاصل آهي. ان کانسواءِ هو موجوده دؤر جي دٻائن ۽ دهشتن کي پنهنجي ذهن ۽ عقيدن ۾ پوري طرح سمائڻ ۾ به ڪامياب ويو آهي. هو حتي به ويندو ته ٻاڻ سان هڪ خاص قسم جي راءِ جي اهڙي فضا ٺهي ويندو جيڪا اتي جي حالتن سان لاڳو ٿي سگهندي. ان فضا، روءِ زمين ۽ انسان ذات کي پرکڻ لاءِ هڪ نوس دائرو قائم ڪيو آهي جنهنکي Green -Land سڏيو ويو آهي. اهو گويا گراهام گرين جو مخصوص زاويو آهي جتان هو دنيا کي ۽ ان ۾ رهندڙن ۽ انهنجي عملن کي پنهنجي نقطي نظر سان ڏسي ٿو. تازو ٿي هن 'Green -Land' جي اصطلاح تي اعتراض ورتو آهي پر دراصل اهو اصطلاح هنجي فن جي وڏي خوبي آهي. پر نقادن جو خيال آهي ته ساڳي خوبي هنجي ڪمزوري پڻ آهي جو ان ذريعي، هنجي فن يا لکڻين بابت اڳڪٿي ڪري سگهجي ٿي. اها هنکي پنهنجي مواد ۾ مڪمل طور ۾ جذب ٿي وڃڻ کان روڪي ٿي جنهنڪري، ڪيترن جي نظر ۾، هو وڏو ناول نويس ٿيڻ کان ذرا رهجي ٿو وڃي. پر انجو اثر هنجي بيانيه انداز، قوت بيان، گهري نگاهه، همدردي جي وسعت ۽ سماجي انصاف لاءِ هجي خواهش تي نٿو پوي. اهي سموريون خوبيون هنجي بالڪل تازه ناول The Comedians کي هنجي The Power & The Glory کان پوءِ سڀ کان عمدو فن جو نمونو بڻائين ٿيون.

گرين موجوده دور جو منهن سامهون مقابلو ڪري ٿو. حڏهن ته ان تائين اڻ سڌي طرح يا اشاراتي انداز ۾ پهچ رسائي ڪري سگهجي ٿي جيئن پئي ليڪ وليم گولڊنگ جو طريقو آهي. هنجي

ناول Lord of the Flies کي دنيا ۾ ۾ شهرت ملي، خاص طرح نوجوان طبقي ۾ اهو ڏاڍو مقبول ٿيو. هن دؤر جي دهشت کي جهڙي طرح ان ناول ۾ نپايو ويو آهي شايد ئي ٻئي کنهن ۾ اهڙو مثال ملي. ان جي ايڏي ساري شهرت ۽ ڪاميابي جو ڪجهه دارو مدار ته انجي آکاڻي جي سادگي تي آهي. انپر ڏيکاريل آهي ته هڪ ويران ٻيٽ ۾ کنهن پرائمري انگريزي اسڪول جي ٻارڙن کي هوائي جهاز رستي اچلايو وڃي ٿو ۽ کين انسان جي ابتدائي دور جي وحشانيت جو شڪار ٻڌايو وڃي ٿو. پر ان موضوع کي وڏي فڪاريءَ سان پيش ڪيو ويو آهي. وڏندڙ ٻارڙن جي ورتاءَ کي وڏن مردن ۽ عورتن جي هلت سان ته پيٽي نٿو سگهجي پر انهنجي چڪراڻيءَ کي وڏي هنر سان بيان ڪيو ويو آهي.

گولڊنگ جو رايو خواهه رويو هنجي تازه ترين ناولن Free Fall ۽ Pincher ۾ وڌيڪ واضح نظر اچي ٿو. اهي ناول پڙهندڙن جي ذهن تي اهڙو اثر ٿا وجهن جهڙو کنهن متعصب ملان جي چڙMartin ڏيارينڊڙ تبليغ ٻڌڻ سان ٿيندو آهي. جنهن قسم جي هلت چلت جو بيان ڪيو ويو آهي اهو ٻئي حقيقي زندگي جي بجاءِ ليکڪ جي زندگي جي عڪاسي ڪري ٿو. گولڊنگ جو ٻيو نمبر ناول آهي The Inheritors جنهن ۾ قديم انسان Neanderthal-Man جو مقابلو نئين دؤر جي چالاڪ ۽ فريبي انسان Homo-Sapien سان ڪيو ويو آهي. اهو هنجي تخيل جو وڏو ڪارنامو آهي.

هن دور جو ناول نويس جيڪو عهد وڪٽوريا جي ناول نويسن جي طرز تي لکي ٿو ۽ انهن جيڏو مان حاصل ڪرڻ گهري ٿو، اهو آهي آنگس ولسن. جيتوڻيڪ هن موجوده انگريزي سوسائٽي کي پنهنجي ناولن ۾ پيش ڪيو آهي پر عهد وڪٽوريا جي ناول نويسن وانگر هن به تمام گهٽا ڪردار ۽ انهنجي پيچيده لڳ لاڳاپن کي نمايان ڪيو آهي. هن ۾ انتهائي فني قابليت ۽ ذهانت ڏسڻ ۾ اچي ٿي جيڪا پڙهندڙن کي ڏاڍو متاثر ڪري ٿي. آزاد رويءَ جي روايتي قدرن تي تنقيد ڪرڻ لاءِ ولسن پنهنجي اها ذات استعمال ٿو ڪري جنهنکي، بچڙاين بابت هنجي شعور جي وسعت

جو نالو ڏجي تہ بہ جيڪر ٿهي. ٻيو ڪوبہ ناول نويس هن وانگر ايڏي سچائي سان موجوده دؤر جي حقيقتن کي منهن ڏيندو نظر نٿو اچي. ولسن هڪ اهڙو فنڪار آهي جنهنکي حقيقتن کان ٽپڙي نٿو سگهجي. ايڏا ناڻين هنجي فن کي پرکڻ ڏکيو آهي. هنکي اهڙو ڏاڻو آهي جو هو بيهودگي ۽ ڪميڻائي جهڙين گهٽتاين کي اهڙي روپ ۾ پيش ڪري سگهي ٿو جو اهي حقيقت جي ڏڪ ڏين. انکي هنجي مٿاڇري حقيقت پسندي بہ ڇڻي سگهجي ٿو پر جي مٿاڇري مان لڌهي اونهو وڃبو تہ ڏسڻ ۾ ايندو تہ ان مٿاڇري حقيقت پسندي ڏي هنجا شخصي خواب ڏيڻ وجهي انکي منتشر ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. ان ۾ بہ هنجي فني قوت جو راز سمايل آهي. اها فني قوت هنجي ٻن ناولن The old man at the zoo ۽ Hemlock and after ۾ بخوبي ظاهر ٿئي ٿي.

آنگس ولسن ۾ حد درجي جي خوداعتمادي آهي جيڪا هن عهد وڪٽوريا جي ناول نويسن کان سکي آهي جن کان هن ٻيو بہ گهڻو ڪجهہ سکيو آهي. اها هڪ اڻ لک خاصيت آهي. موجوده دؤر اسانجي مٿان اهڙا نظريا ۽ رويا مڙهيا آهن جيڪي عارضي آهن. اهو ئي سبب آهي جو موجوده انگريزي ناول جي دور جي شروعات کان ئي مردن خواهہ عورتن جا لکيل اهڙا ناول ڏسڻ ۾ اچن ٿا جيڪي ليڪڪن جي ذهني تضاد کي ظاهر ڪرين ٿا. انهن جي مواد ۽ انجي پيشڪش ۾ پڻ فرق نظر اچي ٿو. انهن مان وڏڪ مشهور ناولن منجهان C. P. Snow جو Strangers & Brothers، اڻٽوني پاويل جو The music of time, اوليويا مئننگس جو Balkan Trilogy ۽ بورس ليسنگس جو The children of violence ۽ The Golden Notebook مکيہ مثال آهن. انهن کانسواءِ ايويلن واگ جو پي جنگ عظيم جي تجربن تي لکيل ناول Sword of Honour جيڪو ان سلسلي ۾ لکيل ناولن ۾ شايد سڀ کان عمدو آهي ۽ پڻ لارنس ڊيورل جو Alexandrian Quartet. هنن ناولن مان ڪنهن بہ هڪ جو سلسلو بئي سان نٿو ٺهڪي اچي پر انهن سڀني ۾ ناول نويسن تاريخدان جو روپ ڌاري موجوده دور جي تاريخي واقعن کي محفوظ ڪيو آهي. جيڪا بي مشترڪ گالهہ انهن ڪتابن ۾

آهي سا اها آهي ته ناول نويسن ۽ سندن ناولن جي مکيه ڪردارن جي سولائي سان پيٽ ڪري سگهجي ٿي. ڪهاڻي ٻڌائيندڙن جي روپ ۾ انهن جا ليکڪ گويا پاڻ آهن. اها خوبي اسانکي ماضيءَ جي انگريزي ناول ۾ ڪانه ٿي ملي. افسانوي ادب ۽ آتم ڪهاڻين ۾ گهاڻو سنڌ آهي پر تڏهن به "سنو" جو 'ليوس ايليٽ' يا "پاويل" جو 'نڪولا جينڪنس'، پنهنجي خالقن جي وڏيڪ ويجهو آهن بنسبت انجي، جيترا ويجها 'ايڊون ڪلهينگر' 'بنيٽ' جي يا 'پال موريل' 'لارنس' جي هئا. اهي پنهنجي ليکڪن لاءِ آسان شخصيتن جي مثال هنا. انهن جي لکڻ جو رڳو اهو مقصد نه هو ته ڪنهنجي لاءِ ڪنهنجي زندگي جي ڪهاڻي بيان ڪئي وڃي بلڪ انهن ۾ زندگي جي تجربي جي اهميت ۽ ڪنهن تجربي جي مڪمل دور کي جاچيو ۽ پر کيو وڃي. اها پرک شخصي هوندي. مثال طور: 'سنو' جو ڪمال ان ۾ آهي ته هنجي آتم ڪهاڻي بيان ڪندڙ به گهٽي قدر هن جهڙو هجي ۽ اهڙو شخص هجي جنهن مختلف طريقن سان علم حاصل ڪيو هجي ۽ متضاد حيثيتن جهڙوڪ يونيورسٽي پروفيسر ۽ سول سرونٽ ٿي رهيو هجي ۽ زندگي جي مختلف ڏارائن مان لنگهيو هجي.

نئين انگريزي ناول ۾ جيڪو زندگي جو تجربو ڏيکاريو ويو آهي اهو شخصي تجربي تي مبني آهي. تنهنڪري زندگي جو جيڪو رخ 'جارج ايليٽ' يا 'ڊڪنس' ڏنو ۽ ڏيکاريو آهي، هن ناولن ۾ انکان مختلف رخ ڏيکاريو ويو آهي. اهو حقدار نه آهي ۽ هڪ طرفو پڻ آهي. وڪٽوريا جي دور جي ناولن کي ڪلاسيڪي حيثيت حاصل آهي جيڪا هن ناولن کي نه ملي آهي. ڇو ته اڳين ناولن پنهنجي وقت جي سوسائٽي جو نقش چٽيو آهي، جڏهن ته نون ناولن ۾ ليکڪن پنهنجو عڪس پيش ڪيو آهي.

موجوده، منتشر، ۽ غير ڪلاسيڪي دور ۾ ڀيو وري ملي به ڇا ٿو سگهي؟ جيڪي ڪجهه ليکيل ملي ٿو ان تي ٿي شڪر ڪجي. "ٿي، جن ناول نويسن ۽ سندن فن جي ڏار ڏار ڦهاوئن جو ذڪر ڪيو ويو آهي، انهن کانسواءِ اڃوڪي انگريزي ادب ۾ هي ناول نويس پڻ نالو ڪيي چڪا آهن:

باميلا هئسفورٿ جانسن - ڪنگسلي ايمس - پي - ايڇ - نيوناءِ مارگريٽ ڊرئيبل - ميوريل اسپارڪ - ڊيوڊ اسٽوري.

تنقيد ۽ رايا

مـان اوهـانجي هـن حق لاءِ سڀائين وڙهندس،
تـ اوهين مون سـان اختلاف راءِ ڪري سگهو.

ـــ والٽيئر

■ ادا، توهان سياسي ليڈرن جا انٽرويو شروع ڪري اسان سنڌين تي وڏو ٿورو ڪيو آهي. هي انٽرويو اسانکي سنڌ جي سياسي، سماجي ۽ ثقافتي جدوجهد ۾ ڪافي رهنمائي ڪندا. هي انٽرويو اسانکي ٻڌائيندا تہ اسانجا سنڌي سياسي دانشور ۽ رهنما ڪيتري حد تائين سنڌ سان پيار رکن ٿا ۽ سنڌ جي حال ۽ مستقبل لاءِ سندن خيال ڪهڙا آهن. ادا، ان سلسلي ۾ جناب علي احمد ٽالپر، (جيڪو اڄ ڪلهہ زبردست سوشلسٽ ۽ سنڌ لاءِ درد رکندڙ سڏبو آهي)، خبر پيي تہ سنڌ‌جي حقن لاءِ سندن خيال ڪهڙا آهن. اهڙي ريت عبدالڪ بلوچ صاحب جو انٽرويو به نظر مان گذريو. ادا هن تي ڪجهہ لکڻ کان پهريائين اوهانکي جس ڪيربون ڏيان ٿو، جو توهان چاپلوسي جي بتن کي لت هڻي، آزاد ۽ غير جانبدار نموني اهڙو زبردست انٽرويو ورتو آهي. هڪ هڪ مسئلي تي اوهانجي سوال جي ور ڏئي ورجائپ اهو ثابت ٿي ڪيو تہ: اوهان ڪليل بلڪ آزاد نموني سنڌ جي لاءِ محبت پر ڪرڻ چاهيو ٿا. سچ پچو تہ اهڙو انٽرويو پڙهي مونکي اهو احساس ٿيو تہ اسان وٽ اڃان به اهل قلم آهن، جيڪي خوشامد جي ڪوڙي لات کي رڙ ۾ رلائي آزاي ۽ سچ جي شمع جلائيندا اچن ٿا. نہ تہ اڄ ڪلهہ انٽرويو وٺندڙ اهڙا سوال ناهيندو آهي، جيڪي انٽرويو ڏيندڙ جي خوشامند ڪندا هجن. پر توهانجا سوال هر موڙ تي فقط سنڌ لاءِ هئا. چاهي هو حڪومت جو وزير هو، يا سنڌ جي سياسي حقن جو حمايتي هو يا مخالف. ■ ادا هي بلڪل سچ آهي تہ بلوچ جو انٽرويو سنڌ جي پورن حقن لاءِ مايوس ڪن هو. هرهنڌ بلوچ صاحب اهو تاثر ڏيڻ

جي ڪليل نموني ڪوشش ڪئي آهي تہ هو فقط سنڌ سان ايتري حد تائين ٻڌل آهي جيتري، 'پيپلز پارٽي' ۽ هو سنڌ کان وڌيڪ پارٽيءَ کي سمجهي ٿو. ادا، بلوچ صاحب سنڌ جو نوجوان ٿهي ۽ مزدورن جو هڏ ڏوکي، سنڌي وزير ۽ ميمبر آهي. شايد پ ـ پ جي صوبائي ميمبرن ۽ وزيرن ۾ هن کان وڌيڪ عوامي ويس، سادو ۽ نوجوان ترقي پسند ٻيو مشڪل هجي. جيڪڏهن بلوچ صاحب جا نظريا مايوس ڪن هجن تہ پوءِ پراڻن ميمبرن کي ڪهڙي معيار ڏبي. بلوچ صاحب جي انٽرويو مان خبر پئي تہ هن سنڌ جي ادب جو گوڙهو مطالعو نہ ڪيو آهي. حالانڪ هو سنڌيءَ ۾ ايم-اي آهي. پوءِ اهو چاجي ڪري، تنهن لاءِ ڪجهہ چئي نٿو سگهجي. پر پيپلز پارٽيءَ ۾ هو نوجوان ۽ جديد خيالن جو ماڻهو آهي. بلوچ صاحب کي ب شاباس آهي جو هنن سنڌ جي حقن کان منهن نہ موڙيو. جيڪي اڄا تائين سندن حڪومت اچڻ جي باوجود حل نہ ٿيا آهن. ۽ ڪجهہ انهن جي حمايت ڪئي. انٽرويو مان ائين پئي معلوم ٿيو تہ بلوچ کي سنڌ جي اڇلهہ ايريل حقن لاءِ درد آهي. پر هو انهن مسئلن کي پ ـ پ جي ديوار اڇڻ ڪري ڪليل نموني اظهار نہ ڪيو آهي ۽ پئي طرف ڳوڙهي مطالعي نہ هڻڻ ڪري ب هو ڪيترن صحيح حقن کان بيخبر رهيو آهي. پر شاباس آهي توهانجي بيباڪي کي، جو توهان انٽرويو وٺندي وٺندي ڪيترن مسئلن جو احساس ڏياريو ۽ حمايتي ڪيو. [redacted] بندرگاهہ جي ڪمائي ڪيتري نہ سنڌ لاءِ اهم آهي. پر بلوچ صاحب، هنکي سينٽر جو ڪاتو هڻڻ ڪري، "وڌيڪ ان باري ۾ سوچجو." پر توهانجي سچ جي خيالن کين اهو مجرايو تہ بندرگاهہ جي ڪمائي سنڌ کي ملڻ گهرجي. اهڙيءَ طرح سنڌ جي ترقي پسند اديبن جي جائز پوزيشن کي ب مجرايو ۽ اها حمايت ورتي تہ واقعي سنڌ جي اديبن سان اڄا تائين ظلم آهي. اهڙي طرح پٺاڻي جي سچي سنڌ ۾ موڪل لاءِ حمايت ورتي. [redacted] باقي بين سنڌ جي مسئلن، جهڙوڪ "سنڌي زبان، قومي زبان، بهارين جي سنڌ ۾ آمد، سنڌي مزدورن جي ملين ۾ پرتي" تي بلوچ صاحب جا جواب نہ انڪار ۾ هئا، نہ هاڪار ۾. بلوچ صاحب

انهن مسئلن جو قبوليت جو ڪو جواب نه ڏنو آهي. پاڻ سڌي طرح اهو مڃي چڪو آهي ته سنڌ جا اهي حق به جائز آهن. انهن مڃين مسئلن لاءِ هو فقط پارٽيءَ ۽ آئين سان پڌل ڏسڻ ۾ پئي آيو. ڇاڪاڻ ته آئين هڪ زبان جي اجازت ڏئي ٿو. اهڙي طرح سنڌي مزدورن ۽ بهارين جي باري ۾ حمايت ڏيڪاري هو مهاجرن کي ڏ ڪوڙ نٿو چاهي. باقي هڪ گهالهه جو تمام افسوس آهي ته بلوچ رڳو پارٽي بنياد تي سائين جي. ايم. سيد جي مخالفت ڪئي آهي. حالانڪ سيد صاحب تي سندس سبب وارا جواب بلڪل شڪست کائي ويا. ۽ هن هڪ معمولي جواب ڏئي ته "سائين هڪ ڪنڌ ۾ هينئر آرام پيو ڪري" شڪست جو اعتراف ڪيو آهي. ڇا جيڪڏهن ائين آهي ته پوءِ علي محمد راشدي پوڙهو نه آهي. پوءِ اهو هارايل، وزارت ۾ ڇو ڪڇيو. ان کي ڇو نه ڇيو ويو ته هو هڪ ڪنڌ ۾ آرام ڪري ۽ اهڙي طرح هارايل ڪمال اظفر کي به وهاريو وڃي ها. پيو هن ڇيو آهي ته پهرين جئي پاڪستان ۽ پاڪستان جيئي ڪري سنڌ جينئدي. پر سنڌ نه جيئي ته پاڪستان ڪيئن جيئندو. جيڪڏهن ائين سنڌ وارا چون ته پهرين پاڪستان جيئي پوءِ سنڌ. بلوچ چون ته پهرين پاڪستان پوءِ بلوچستان. سرحد وارا چون پهرين پاڪستان پوءِ سرحد، پنجاب وارا چون پهرين پاڪستان پوءِ پنجاب ته پوءِ باقي پاڪستان آهي ڇا، جو جيئي. پاڪستان ڇئن صوبن جو نالو آهي، اهي جيئا ته سمجهيو ته پاڪستان جيئو. پهر حال مزي جي گهالهه آهي ته هڪ هنڌ بلوچ خود اهو اعتراف ڪيو آهي ته "سنڌ جي ترقي پاڪستان جي ترقي آهي." اهي لفظ هن پچاڙي جو مزدورن کي پيغام ڏيندي چيا آهن. هن ڇيو ته توهان سخت محنت ڪري سنڌ کي خوشحال ۽ ترقي ڪرايو. سنڌ جي خوشحالي پاڪستان جي خوشحالي آهي. سو بلوچ ته خود اعتراف ڪيو آهي. وڏيڪ پاڻ بہ سوچي سگهي ٿو. بهرحال اسان بلوچ صاحب جا ٿورا ڪٿا آهيون ته هو سنڌ جي مسئلن کي حل ڪرائڻ جي ڪوشش ڪندو. اسان سنڌين لاءِ اها به هڪ وڏي خوش قسمتيءَ جي گهالهه آهي ته اسانجي وزارت جي وزير، ڪيترن اهم مسئلن جهڙوڪ: بندر گاه جي ڪمائي

سنڌ کي ملڻ گهرجي" وغيره جي حمايت ڪري وڏي هٿي ڏني آهي. هاڻي ڏسجي ته بلوچ صاحب هنن مسئلن کي کهڙي ريت حل ڪرڻ ۾ مدد ڏيندو. هو حڪومت جو مکيه ماڻهو ۽ سنڌ وزارت جو وزير ۽ ميمبر آهي، ڪافي ڪجهه ڪري سگهي ٿو. جيڪڏهن ڪرڻ تي پوي. ته هو سنڌ اسيمبليء ۾ اهو ٺهراءُ پيش ڪري سگهي ٿو ته وفاقي حڪومت کي سفارش ڪئي وڃي ته بندرگاه جي ڪمائي، سنڌ کي ملڻ گهرجي. جيڪڏهن اهو مسئلو سندس نظر ۾ صحيح آهي ته انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته پ-پ جا پيا ميمبر سندس راءِ سان اتفاق نه ڪن. ساڳيءَ طرح هو سنڌ اسيمبليءَ ۾ ٺهراءُ پيش ڪري سگهي ٿو ته سنڌ سرڪار کي شاه لطيف جي موڪل ڪرڻ گهرجي، ۽ سنڌي زبان کي ثقافتي، فني، ادبي، سماجي ۽ تعليمي ميدان ۾ ترقي ڏني وڃي. جيڪڏهن بلوچ صاحب ائين ڪري ته شايد ئي سنڌي عوام کيس وساري. اهو بلوچ جو سنڌ تي وڏو ٽورو ٽيندو ۽ سنڌي عوام جي دلين جي تاريخ کيس ياد ڪندي رهندي. ڏسون هاڻي بلوچ صاحب کهڙي ريت هنن مسئلن کي حل ڪرائڻ ۾ مدد ڏئي ٿو. مٿين وسيلي کان وڌيڪ پيو ڪو آسان وسيلو هجي، جنهن سان هو اسانجي مدد ڪري سگهي. خير- اعتراف ته اٿن وڌيڪ سندن دل جي مرضي

عبدالستار سنڌي، پان سعيد آباد

سهڻي جي اپريل جو پرچو هٿن آهي. توهان سياسي شخصيتن جا انٽرويو ونڊ شروع ڪيا آهن، اها توهان جي اسان سنڌين تي وڏي مهرباني آهي. ■ مان ائين سمجهانٿو ته ون يونٽ کانه ٿئي آهي اها اسان سنڌين کي غلط فهمي آهي. جيئر بلوچ صاحب چوي ٿو ته جيڪي ٻين صوبن مان ايندا اسان انهن کي ڪارخانن ۽ ٻين ادارن ۾ نوڪريون ڏيندا سين. بلوچستان ۽ سرحد جي اڳيئن حڪومت، ٻين صوبن جا ماڻهو جيڪي اتي نوڪرين ۾ هٿا تن کي پنهنجن صوبن ۾ موڪلي ڏنو. اسان جا سنڌي اڳ ۾ ئي بک ۽ بيروزگاري

ڀ مبتلا آهن، انهن مٿان جيڪڏهن ٻين ملڪن جا ماڻهو مڙهيا ويا تہ بک بيروزگاري وڌي ويندي. وري جي ٻهاري آيا تہ وڌيڪ بيروزگاري وڌي ويندي، ۽ وري کوڙن کليمن جو سلسلو شروع ٿي ويندو.

ع - م - خير پورميرس

■ اپريل جي سهڻي پڙهيم. مارچ ۽ اپريل جي پرچن جو ٽائيٽل سمجهہ ۾ نہ آيو آهي. ■ اپريل واري پرچي ۾ کهاڻين جو معيار سٺو نہ آهي. آغا سليم جي کهاڻي جو ڏاڍو انتظار هيو- پر هي نازي کهاڻي ايڏي نہ وڻي. ائين سمجهہ ۾ اچي ٿو تہ کانئس کهاڻي زوري لکائي وئي آهي. خليل قاضي ۽ نجم عباسي جون کهاڻيون بلکل بور هيون. شاعري جي حصي ۾ ملڪ نديم جي وائي ڏاڍي وڻي. ■ انٽرويو وڻ ۾ طارق اشرف کافي ذهانت ۽ هوشياري جو مظاهرو ڪيو آهي. پر وزير صاحب ڳالهيون مڙئي لنوائي ويو آهي. ■ تازي خبر پڌي سون تہ طارق اشرف کي گرفتار ڪيو اٺاڻون سو ڏاڍي ڏک جي ڳالهہ آهي. ■ بهرحال اسان کي عوامي حڪومت مان اهڙيون ئي اميدون آهن. ريکا اٺراڏي ڪنڈکوٽ

■ ادا آءٌ هميشه کان سهڻي رسالو پڙهندو آهيان سياسي انٽرويو وڻ مان گهٽ ۾ گهٽ اِها خبر پوندي تہ ڪنهن کي سنڌ جو مفاد پيارو آهي ■ مير علي احمد ٽالپور تي م-ش لاڙڪاڻي طرفان بيجا ۽ کوڙي الزام تراشي ڪئي ويئي آهي تہ مير صاحب ڪڏهين بہ قومي اسيمبلي ۾ سنڌ ۽ سنڌين لاءِ نہ ڳالهايو آهي. اها کهڙي نہ افسوس جهڙي ڳالهہ آهي جو صحيح حقيقت کي غلط نموني پيش ڪيو ويو آهي. ادا سائين سڀ کان پهريائين جڏهن مير صاحب اسيمبلي ۾ آيوتہ پروفيسر غفور احمد وارو ٽولو سائين جي- ايم سيد ۽ ٻين سنڌين کي گهٽ وڌ گهاڻائي رهيو هو، ڪنهن بہ ميمبر کي جرئت نہ ٿي جو انهن جي سوالن جا جواب ڏي، ان وقت بہ مير علي احمد واحد ميمبر هو جنهن انهن جي سوالن جا نہ صرف جواب ڏنا پر انهن جا وات بند ڪري ڇڏيا. تنهن کان پوءِ هر ڪاروائي ۾ جڏهين بہ اسيمبلي ۾ ڪو سنڌ يا سنڌين لاءِ آواز اٺيو تہ اهو مير مير علي احمد جو ئي آواز ٻڌڻ ۾ آيو. جڏهين اسيمبلي

موجوده آئين پيش ٿيو جنهن ۾ سنڌ کي ڪوبه حق نه ڏنو ويو ڏٺهن به سواءِ مير علي احمد جي ڪنهن به سنڌي ميمبر "واڪ آئوٽ" نه ڪيو ۽ سڀني هٿ مٿي ڪري پٽي صاحب جي آئين جي تائيد ڪئي هئي. ان وقت به مير علي احمد کان سواءِ پيا سڀ سنڌ جا مير پير ۽ وڏيرا پٽي صاحب جا سلامي هنا. قومي اسيمبلي ۾ امداد علي شاهه ۽ تيرت داس جي تحريڪ التوا پيش ڪرڻ وارو پڻ اڪيلو مير علي احمد هو. ■ ادا عبدالله بلوچ جو انٽرويو پڙهيوسين، پڙهي ڏاڍي خوشيءَ ٿي ڇاڪاڻ ته انهي انٽرويو وڻڻ کان پوءِ اڇا ڪارا پڌرا ٿي پيا. بلوچ صاحب‌چوي ٿو ته چار قوميتون نه آهن!! وزارت کان اڳي وزير صاحب چئن قوميتن جو حمايتي هو. ۽ ڪرسي حاصل ڪرڻ کان پوءِ وزير صاحب کي کابه قوم ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي اچي ۽ وزارت وڃڻ کان پوءِ وري به چار قومون ڏسڻ ۾ ايندڙيون. وزير صاحب چوي ٿو ته جي- ايم- سيد پوڙهو ٿي ويو آهي. ۽ عوام کيس ڏکرائي ڇڏيو آهي! جيڪڏهن ائين آهي ته پوءِ آزاد ڇو نٿا ڪريو؟ وزير صاحب پريس جي آزادي جي باري ۾ چون ٿا ته پوري طرح آزادي آهي. اگر آزادي آهي ته جناب عالي ايڊيٽرن تي ڊي- پي- آر ڇو؟ (جنهن جو خود توهان به شڪار ٿيا آهيو ۽ جيل ۾ آهيو)

ويا مور مري، هنج نه رهيو هڪڙو،
وطن ٿيو وري، ڪنن ڪانڌڙن جي.

لڙار علي بلوچ چڪي تعلقه حيدرآباد

■ اپريل جي سٺي سامهون آهي. سٺيءَ خلاف جماعت اسلاميءَ جي ايجنٽ سي- آءِ- ڊيءَ جا ذليل پرڪار پيو پڙهان. اسان سنڌي انهن جي رزالت کي زورائتي نموني نديون پيا. منهنجو عرض آهي ته پڙهندڙن کي لائحه عمل ڏسيو وڃي ته جيئن سڀني جو گڏيل آواز حڪومت تائين پهچي سگهي. مونکي اميد آهي ته جيڪڏهن حڪومت تائين اسانجو آواز پهتو ته هو سڀ نموني سان انجو نوٽيس ونڊندا ۽ انهنکي سڏو ڪندا. ■ آغا سليم تي آءٌ کيو تبصرو ڪي نٿو ڪري سگهان. آغا عميق ۽ اتاهه آهي. مون جهڙا

سيکڙاڻ ٿوٻا ته سندس جرءُ کونہ ٿا لهي سگهن. نجم عباسي ٺيڪ رهيو، امت خليل قاضي اڃا به اڳيرو آهي. شابس آهي انهيءَ ادڙي کي، بالڪپڻي ۾ ٿي سندس اڏام وڏن کان وڏي آهي، خدا سندس خيال ۽ لکڻيءَ کي اڃان به وڌائي ۽ ويڇهائي. آڳاڻي ادب ۾ ’هي پريم‘ چگو خيال آهي، ۽ ليکڪ سهڻي نموني نباهيو آهي. باقي ترجمن وارو پاڳو اڳي کان ڪجهہ ڪمزور رهيو. وليرام ولپ ڪانسواءِ ٻين ترجمن ۾ ڪا خاص جان کونہ آهي، مان ته ائين چوندس ته موجوده دور ۾ وليرام ٿي هڪ اهڙو مترجم آهي جنهنکي اسان غير سنڌي ترجمو ڪندڙن جي مقابلي ۾ بيهاري سگهون ٿا. شاعريءَ وارو حصو مجموعي طور بهتر هو. ■ ياءُ، حقيقت هيءَ آهي ته اوهان انٽرويو جو سلسلو شروع ڪري تمام سٺو ڪيو آهي، وري اوهانجو انٽرويو وٺڻ جو انداز به ته تعريف کان خالي کونہ آهي. مان ته ڏٺو آهي ته ويچارا اهڙو ته ٿا اچي قاسن جو خدا پناهہ ڏي. هڪڙو ئي وار نٿا پڇائن ته وري ٽکاءُ ٻيو ٿو اچي ڦهکو ڪري. بهرحال خبر پٽجي ٿي وڃي ته ڪيتري پاڻيءَ ۾ آهن اسانجا سياستدان. اهڙن انٽرويوز تي ڪيرون اوهانجي پلٽ آهن.

ــ قاضي قمر، نئون ديرو

■ سهڻي ملي. پڙهيم. مڙيئي مواد سٺو هو. پر اوهانجي ادارئي ڏاڍو مايوس ڪيو. ائين پيو لڳي ته اوهان به وقت سان ناهہ ڪري چڏيو آهي. بار بار سي-آء-ڊي جو ذڪر ڪري اوهان اسانکي به مايوس ڪري چڏيو. سي-آء-ڊي جو ڪم اهو ئي آهي اوهين پنهنجو مشن جاري رکو. فقير رمندا رهي، ڪتا پوڪندا رهي. ■ عبدالله بلوچ صاحب جو انٽرويو پڙهيوسون. جي اوهان اهڙو سخت انٽرويو وٺڻ شروع ڪيو ته اڳتي ڪهڙو وزير انٽرويو ڏيڻ تي راضي ٿيندو. خير، اهڙي انٽرويو کانپوءِ اڃا ڪارا پٽرا ٿي پون ٿا. ■ بلوچ صاحب جو بار بار ائين چوڻ ته، ’پاڪستان هڪڙو ملڪ آهي هتي صوبائي عصبيت ڦهلائڻ نہ ڏني ويندي.‘ ان مان صاف ظاهر آهي ته جڏهن به اسان حق گهرون ٿا ته الزام هنيو ويندو آهي ته صوبائي

عصبيت تا ڦهلايون. ■ سائين توهانکي ته اها به خبر کانه آهي ته شاگردن تي ڪيس ڇو ٿتا هلن ۽ گهٽا شاگرد اڃان سنڌ جي جيلن ۾ آهن ته باقي توهان سنڌ جا وزير ڇو آهيو. مهرباني ڪري ڪجهه خبر رکو، رڳو بيانن ڏيڻ تائين محدود نه رهو. ■ سائين، توهانجو اهو چوڻ ته اڳ پاڪستان جيئي پوء سنڌ جيئندي. سائين منهنجا، پاڪستان ته ۲۶ سال اڳ جو آهي، پر سنڌ صدين کان جيئندي پئي اچي ۽ جيئندي رهندي. سائين، جڏهن هڪ صوبو پاڪستان مان ويو (جنهنکي توهان تسليم ڪيو) ته پاڪستان ڦري نئون پاڪستان ٿي ويو. سو سائين، صوبا جيئندا ته پاڪستان به جيئندو.

سچڻ سنڌي، باڊه

■ مان هر مهيني سهڻي جو پرچو خريد ڪندڙ آهيان. ڇاڪاڻ ته اهو ئي هڪ ڪتابي سلسلو آهي، جيڪو اسان خاطر مصيبتون سهي به سچ چوندو ئي رهي ٿو ۽ انشاالله آئنده به مجاهدي جو ثبوت ڏيندؤ آمين. طارق اشرف جي گرفتاريء جو پڙهي نهايت ئي افسوس ٿيو ۽ عوامي حڪومت جي ان کارروائي تي اکين مان ڳوڙها وهي پيا.

گل حسن سنڌي، ٽنڊوآدم

MAY 1974 SOHNI HYDERABAD, VI-5, NO.5
PHONE- 26195 Reg. N.S-2860

هن سال، شانّ ۽ مانّ سان

جولاءِ ۱۹۷۴ع ۾

ماهوار

سُهڻي

جي پاران

نسيم نمبر

- نسيم احمد ڪرل جو شمار موجوده وقت جي مشهور ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو.
- نسيم احمد ڪرل سنڌي زبان جي بهترين ڪهاڻيون ڏنيون آهن. سندس ادبي خدمتن جي خراج عقيدت پيش ڪرڻ لاءِ سهڻيءَ جي پاران 'نسيم نمبر' پيش ڪري رهيا آهيون.

هن نمبر ۾

- نسيم جون چار اڻ - ڇپيل ڪهاڻيون.
- نسيم جون ڏهه ڪن ڇوندا ڇپيل ڪهاڻيون.
- سندس لکيل مضمون.
- اڄ تائين لکيل سندس لکڻين جي مڪمل فهرست.
- طويل انٽرويو.
- وڏن نوڙي نون لکندڙن جا نسيم جي شخصيت ۽ فن تي مضمون.

پڑھندڙ نسُل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ "لُڙهندڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ جٽيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڑا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، پَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، پاڙي، ڪائُو، پاڇوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان "پڑھندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاگر تان ڪٽي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، بين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيe-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڑھندڙ نسل کي وَڏَڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پَڑھندڙ نَسل (پَـنَ) کا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَـنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ٻِہ ڪُوڙو آهي.

جھڙيءَ طرح وٽن جا پَنَ ساوا، گاڙھا، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ جا خُصوصي ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آهي.

کوشش اها هوندي ته پَنَ جا سڀ کَم کار سَهکاري ۽ رَضاکار بنيادن تي ٿين، پر ممکن آهي ته کي کم اُجرتي بنيادن تي به ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِکَٻئي جي مدد کَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ کندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن ياران کتابن کي ڊِجِٽائِيز digitize کرڻ جي عَملَ مان کو به مالي فائدو يا نفعو حاصل کرڻ جي کوشش نہ کئي ويندي.

کتابن کي ڊِجِٽائِيز کرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو کم کرڻ وارن مان جيکڏهن کو پيسا کمائي سگهي ٿو ته پلي کمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو کو به لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ کتاب خريد کَري کتابن جي ليگکَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٽائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل کرڻ ۽ جاڻ کي ڦهلائڻ جي کوشش دوران کَنهن به رُکاوٽَ کي نہ مجن.

شيخ اَيازَ علمَ، جاڻَ، سمجهَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُکارَ سان تَشبيهه ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہ جِٽ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهِ پهاڙ چُپن ٿا؛

... ...

ڪالهَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄ ڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہ جِٽ گوريلا آهن.....

... ...

هي بيتُ اَتي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڦَ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ "هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو" نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَڻَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڻَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوڻَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽنر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياکي پائي چيو تہ "منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ".
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)